

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
ROZWOJU
REGIONALNEGO

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Diagnoza opracowana w ramach projektu:

PARTNERSTWO NA RZECZ ROZWOJU OBSZARU FUNKcjONALNEGO DOLINA RZeki PILICY W POWIECIE TOMASZOWSKIM

współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013

GMINA MIASTO
TOMASZÓW MAZOWIECKI

POWIAT
TOMASZOWSKI

GMINA
TOMASZÓW MAZOWIECKI

GMINA
INOWŁÓDZ

GMINA
RZĘCZYCA

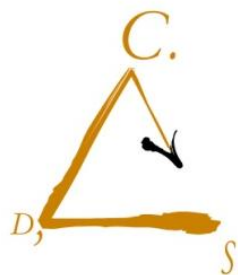
Stowarzyszenie
Dolina Pilicy
STOWARZYSZENIE
DOLINA PILICY

Zespół konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego s.c.

zaangażowanych w proces diagnozy Strategii Rozwoju Miasta Tomaszowa Mazowieckiego

Michał Dulak

Jakub Żywiec

Centrum Doradztwa Strategicznego

Spis treści

Wprowadzenie	3
Sfera przestrzenna	4
1. Położenie w przestrzeni geograficznej.....	4
2. Struktura i stan środowiska przyrodniczego	9
3. Infrastruktura komunalna.....	15
4. Planowanie przestrzenne i zagospodarowanie przestrzeni	18
5. Infrastruktura transportowa i komunikacja publiczna	19
6. Mieszkalnictwo.....	20
Sfera przestrzenna – podsumowanie	23
Sfera gospodarcza.....	26
1. Struktura lokalnej gospodarki	26
2. Rolnictwo.....	33
3. Rynek pracy	34
4. Finanse samorządowe	37
Sfera gospodarcza – podsumowanie.....	41
Sfera społeczna	43
1. Oświata, edukacja, wychowanie	49
2. Kultura.....	55
3. Sport i rekreacja	59
4. Turystyka.....	61
5. Ochrona zdrowia i opieka medyczna	69
6. Pomoc społeczna	72
7. Bezpieczeństwo publiczne	75
8. Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców.....	76
Sfera społeczna – podsumowanie	78

Wprowadzenie

Głównym celem niniejszej diagnozy jest przedstawienie sytuacji społeczno-gospodarczej miasta Tomaszów Mazowiecki, leżącego w województwie łódzkim, w kontekście przeszłych oraz obecnych procesów rozwoju lokalnego. Raport składa się z trzech głównych części, w ramach których analizie poddano zagadnienia związane ze sferą przestrzenną, gospodarczą i społeczną. Pierwsza z wymienionych części diagnozy koncentruje się na kwestiach położenia miasta Tomaszów Mazowiecki w przestrzeni geograficznej, struktury i stanu środowiska naturalnego, planowania przestrzennego i zagospodarowania przestrzennego, infrastruktury transportowej i komunikacji publicznej, infrastruktury komunalnej oraz mieszkalnictwa. W drugiej części raportu skupiono się na analizie struktury lokalnej gospodarki, rolnictwa, rynku pracy, a także finansów samorządowych. Trzecią część analizy poświęcono zagadnieniom związanym z demografią, oświatą i wychowaniem, kulturą, sportem i rekreacją, turystyką, ochroną zdrowia i opieki medycznej, pomocą społeczną, bezpieczeństwem publicznym oraz aktywnością społeczną i obywatelską mieszkańców. Na końcu każdej z części raportu znajduje się krótkie podsumowanie, zawierające najważniejsze mocne i słabe strony gminy w analizowanej sferze.

Diagnoza społeczno-gospodarcza miasta Tomaszowa Mazowieckiego opisana została przy zastosowaniu trzech rodzajów metod. Oprócz Tomaszowa Mazowieckiego w diagnozie odwoływano się również do Piotrkowa Trybunalskiego, Skierniewic, Pabianic, Zgierza oraz Bełchatowa. Sytuacja miast opisana została ponadto na tle powiatu tomaszowskiego, województwa łódzkiego oraz kraju. Po drugie, analizy zamieszczone w diagnozie mają charakter statyczny, tzn. dają obraz sytuacji społeczno-gospodarczej miasta Tomaszów Mazowiecki na podstawie najnowszych dostępnych informacji. Dane te pochodzą głównie z 2013 r., jednakże tam gdzie nie były one dostępne posłużono się danymi z 2012 r. Po trzecie, ostatnią metodą wykorzystaną w diagnozie jest analiza w ujęciu dynamicznym. Rokiem bazowym był głównie rok 2004. Dzięki temu można było prześledzić zmianę danych zjawisk i procesów oraz wskazać właściwe trendy rozwojowe zachodzące w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Głównym źródłem informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej miasta Tomaszów Mazowiecki, z jakiego korzystano opracowując poniższą diagnozę, były dane statystyczne, pozyskane z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Posiłowano się także informacjami zawartymi w dokumentach strategicznych i planistycznych samorządu gminy miejskiej, powiatu oraz województwa. Równocześnie w trakcie prac analitycznych korzystano także z raportów i analiz, a także stron internetowych Urzędu Miasta w Tomaszowie Mazowieckim oraz innych instytucji działających na jego obszarze.

Sfera przestrzenna

1. Położenie w przestrzeni geograficznej

Położenie gminy w przestrzeni geograficznej subregionu, regionu oraz kraju jest elementarnym czynnikiem wpływającym na rozwój społeczno-gospodarczy podstawowej jednostki samorządu terytorialnego. Gmina leżąca w pobliżu dużych ośrodków miejskich narażona jest z jednej strony na odpływ mieszkańców. Z drugiej strony duże miasto dostarcza miejsca pracy oraz usługi, których taka gmina nie jest w stanie zagwarantować swoim mieszkańcom. Położenie w pobliżu znaczących szlaków komunikacyjnych zwiększa atrakcyjność inwestycyjną gminy oraz warunki życia jej mieszkańców.

Położenie gminy w przestrzeni geograficznej bez wątpienia zatem wpływa na jej konkurencyjność względem innych podobnych jednostek administracyjnych.

1.1. Położenie na tle systemu i hierarchii osadniczej kraju i regionu

Gmina miejska Tomaszów Mazowiecki leży na terenie powiatu tomaszowskiego w województwie łódzkim. Jest ona głównym ośrodkiem administracyjno-usługowym powiatu i jedynym miastem na jego terenie, na którym oprócz Tomaszowa Mazowieckiego znajduje się jeszcze 10 gmin wiejskich. Są to Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, Tomaszów Mazowiecki, Ujazd, Żelechlinek. Samo miasto zlokalizowane jest w południowej części powiatu i zajmuje powierzchnię 42 km², co stanowi 14,6% powierzchni całego powiatu tomaszowskiego. Od południa otoczone jest gminą wiejską Tomaszów Mazowiecki, a od północy graniczy jedynie z gminą Lubochnia. Tomaszów Mazowiecki oddalony jest od Łodzi o ok. 52 km.

Sam powiat tomaszowski położony jest w wschodniej części województwa łódzkiego i jest jednym z 24 powiatów znajdujących się w tym województwie (w tym 3 miasta na prawach powiatu). Od wschodu graniczy z powiatem grójeckim w województwie mazowieckim. Pozycja Tomaszowa Mazowieckiego w hierarchii osadniczej województwa łódzkiego jest stosunkowo istotna, gdyż miasto to jest jedną z 18 gmin miejskich województwa łódzkiego, które w dominującej części składa się z gmin wiejskich (133) i miejsko-wiejskich (26). Tomaszów Mazowiecki zaliczany jest także do dużych ośrodków miejskich województwa łódzkiego, zaraz za Łodzią, Piotrkowem Trybunalskim i Pabianicami. Miejsce to jednak nie przekłada się na znaczenie miasta w regionie.

Tomaszów Mazowiecki obok 25 innych ośrodków w województwie zaliczany jest do miast o słabym potencjale rozwojowym¹. Struktura gospodarcza tych ośrodków jest na tyle mało konkurencyjna, że w ostatnich latach nie udaje się powstrzymać utraty funkcji społeczno-gospodarczych. Oprócz Tomaszowa Mazowieckiego dotyczy to także Zgierza, Pabianic, Zduńskiej Woli, Łask oraz Wieruszowa. Wpływ na taki stan rzeczy ma dominująca pozycja Łodzi – miasta

¹ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, 26 luty 2013 r., s. 41-42.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

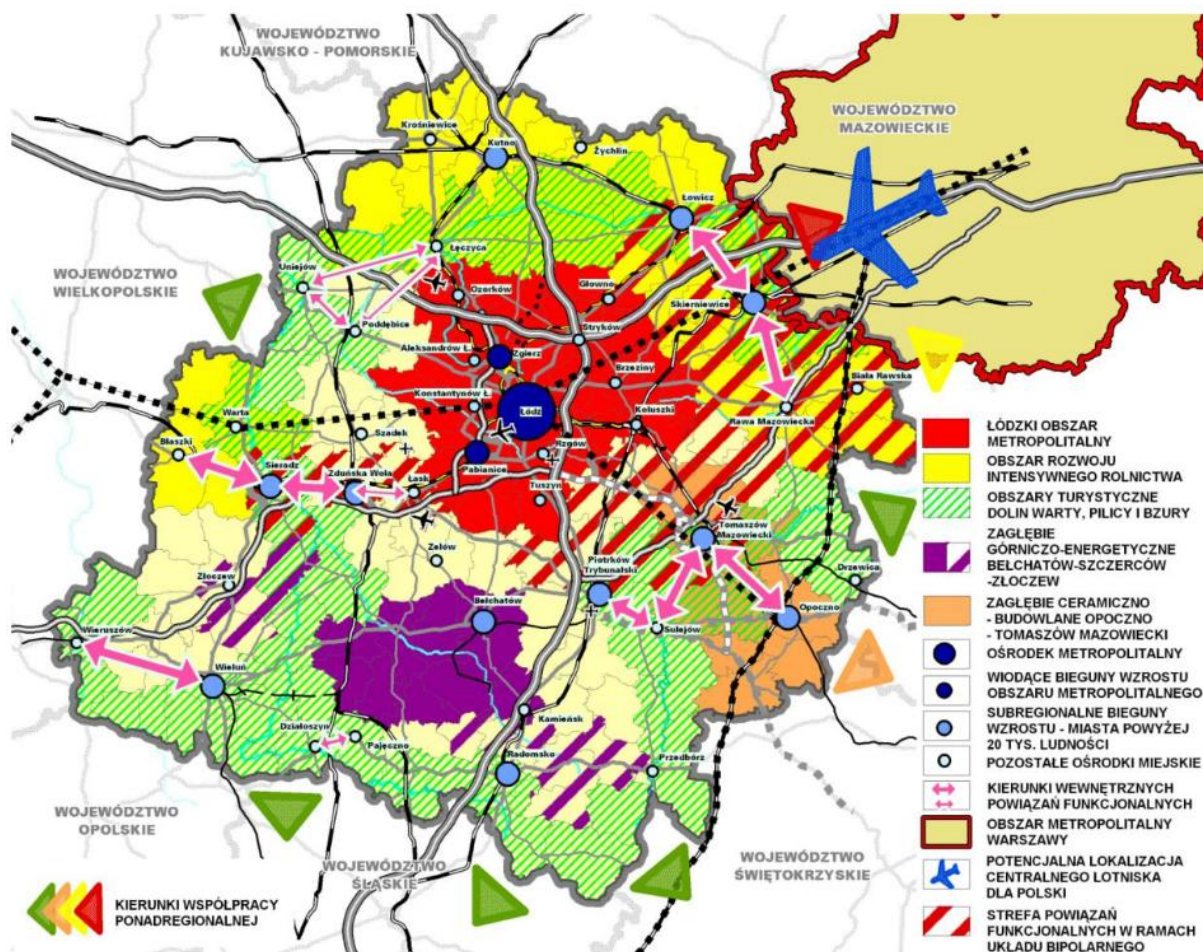
centralnego, które pod względem pełnionej funkcji, zakresu i poziomu usług wyraźnie wybija się w strukturze osadniczej województwa. Silne oddziaływanie Łodzi na wspomniane miasta, w tym na Tomaszów Mazowiecki, uniemożliwia im wykreowanie komplementarnych funkcji wobec ośrodka metropolitalnego, szczególnie tych dotyczących przedsiębiorstw, edukacji średniej i wyższej oraz kultury. To jak silne oddziaływanie posiada Łódź na otaczające gminy i powiaty pokazuje delimitacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego. ŁOM obejmuje obszar ok. 2500 km², tj. 13,7% powierzchni województwa. Mocna pozycja Łodzi blokuje także rozwój funkcjonalnych powiązań współpracy między ośrodkami miejskimi, przez co mają one niewielki przestrzennie obszar oddziaływania.

1.2. Położenie na tle krajowych i regionalnych układów przestrzenno-funkcjonalnych

Tomaszów Mazowiecki leży blisko granic wstępnie delimitowanego Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego. Chociaż nie posiada on bezpośrednich powiązań funkcjonalnych z ŁOM, to znajduje się jednak w strefie powiązań funkcjonalnych w ramach układu bipolarnego Łódź-Warszawa (mapa 2). Sam Tomaszów Mazowiecki najsilniejsze wewnętrzne powiązania funkcjonalne posiada z Opoczmem oraz Sulejowem, a nie leżącym niedaleko Piotrkowem Trybunalskim – pond 75 tys. miastem na prawach powiatu. Obrazuje to wspomniany już brak współpracy poziomej między miastami województwa łódzkiego.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Mapa 2. Obszary strategicznej interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego – obszary funkcjonalne

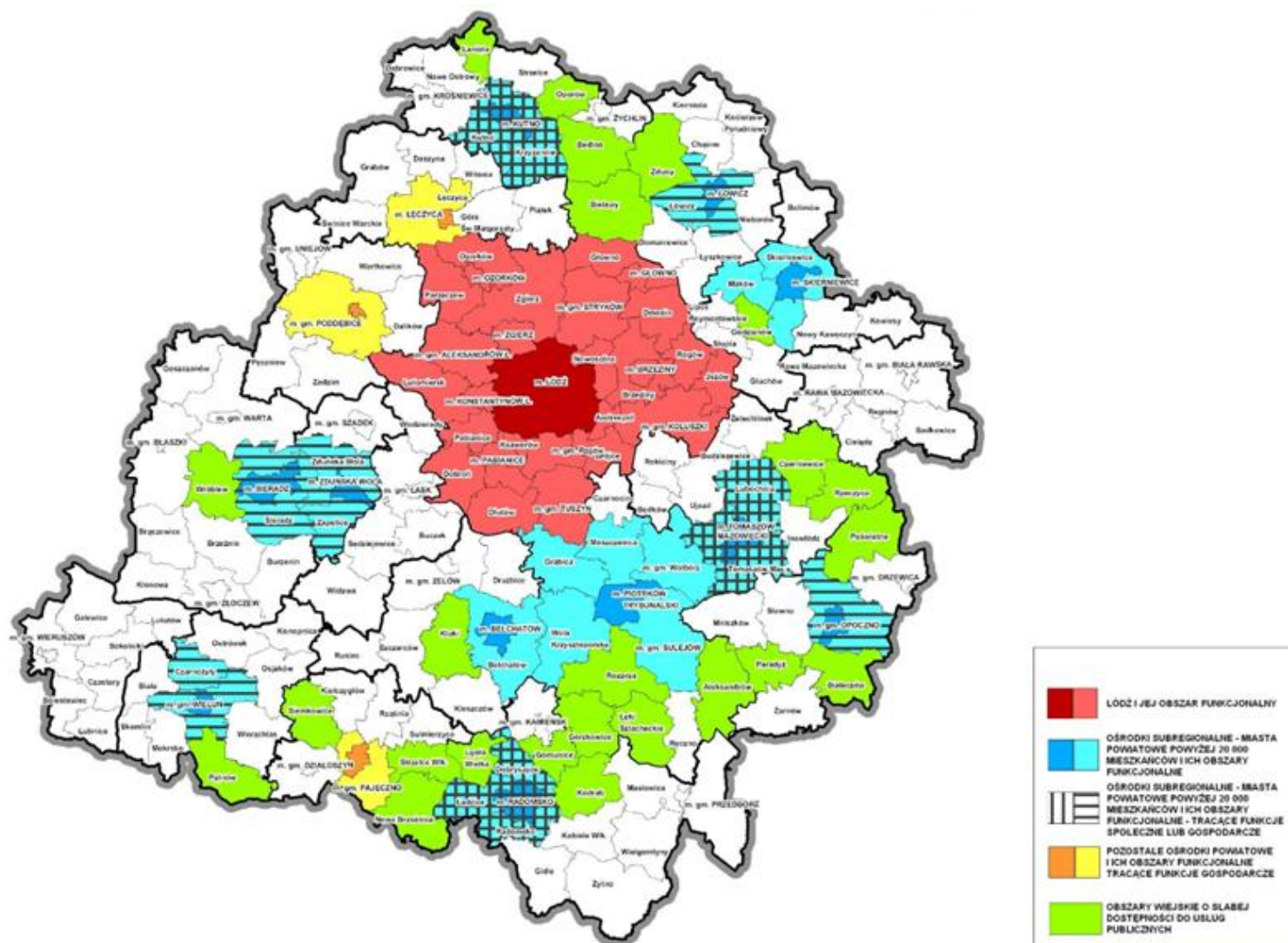

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Łódź, 26 lutego 2013 r., s. 104.

Stosunkowo słaba sieć powiązań funkcjonalnych Tomaszowa Mazowieckiego z innymi miejscowościami rzutuje na wielkość obszaru funkcjonalnego oddziaływania tego miasta, który obejmuje jedynie gminę wiejską Tomaszów Mazowiecki i Lubochnia. Szansą na rozwój mocniejszych relacji Tomaszowa Mazowieckiego z sąsiednimi miastami w przyszłości jest położenie jego obszaru funkcjonalnego w ścisłym sąsiedztwie obszaru funkcjonalnego Piotrkowa Trybunalskiego, który z kolei od zachodu przylega do obszaru funkcjonalnego Bełchatowa (mapa 3). Taki zwarty pas obszarów funkcjonalnych dużych ośrodków miejskich pozwoli wykreować ponadlokalne ośrodki wzrostu o mocnych przewagach konkurencyjnych oraz zacieśnić współpracę między nimi.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Mapa 3. Obszary strategicznej interwencji (OSI) wynikające z założeń polityki państwa w województwie łódzkim w 2010 r.

Źródło: Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Łódź, lipiec 2012 r.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Szansą na poprawę słabnącej pozycji Tomaszowa Mazowieckiego w strukturze osadniczej województwa są także największe w Polsce złoża surowców niezbędnych do wyrobu ceramiki. Na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki i Sławno funkcjonują największe w kraju kopalnie piasków kwarcowych „Biała Góra” i „Grudzeń Las”. Dzięki tym zasobom obszar pomiędzy Tomaszowem Mazowieckim i Opoczmem tworzy obszar funkcjonalny jakim jest zagłębie ceramiczno-budowlane. Dzięki rozwojowi tej dziedziny przemysłu oraz usług z nim powiązanych (wzornictwo przemysłowe, zaplecze naukowo-badawcze, szkolnictwo średnie i wyższe) Tomaszów Mazowiecki ma szansę stać się ponadlokalnym biegunem wzrostu.

1.3. Położenie na tle krajowego i regionalnego układu (systemu) transportowego

Ze względu na centralne położenie Tomaszowa Mazowieckiego w kraju oraz bliskość Łodzi i Warszawy dostępność komunikacyjna miasta jest dobra. Zapewnia mu to stosunkowo szybki dostęp do ważnej drogi krajowej nr 1, autostrady A2, a także do lotnisk w Łodzi i Warszawie. Jak pokazuje poniższe zestawienie Tomaszów Mazowiecki jest oddalony o ok. 100 km od ważnych miejscowości w województwie, istotnych węzłów drogowych oraz portów lotniczych w kraju. Dzięki temu samochodem można dotrzeć do tych punktów stosunkowo szybko, bo do 2 godzin.

Odległość do:

- Warszawa – 111 km
- Łódź – 52,5 km
- Radom – 87,1 km
- Bełchatów – 53,9 km
- Kutno – 105 km
- Pabianice – 55,6 km
- Piotrków Trybunalski – 28,6 km
- Radomsko – 76,9 km
- Sieradz – 101 km
- Zgierz – 63,8 km
- Skierniewice – 62,3 km

- Węzeł A1 w Piotrkowie Trybunalskim – 33 km
- Węzeł A1 i A2 w Strykowie – 60 km
- Port Lotniczy im. Władysława Reymonta w Łodzi – 58 km
- Port Lotniczy Warszawa-Okęcie im. F. Chopina – 107 km
- Mazowiecki Port Lotniczy Warszawa – Modlin – 129 km

Łączące się na jego obszarze drogi krajowe i wojewódzkie czynią z Tomaszowa Mazowieckiego ważny węzeł komunikacyjny w skali kraju. Przez miasto przebiega droga ekspresowa S8 Wrocław – Białystok, która stanowi jednocześnie polski odcinek międzynarodowej trasy E-67 łączącą Czechy (Praga) z Finlandią (Helsinki). W Tomaszowie Mazowieckim rozpoczyna się z droga krajowa nr 48, która biegnie do Kocka w województwie lubelskim. Droga ta w Tomaszowie

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Mazowieckim łączy się z także drogą S8. Przez Tomaszów Mazowiecki przebiega także droga wojewódzka nr 713 łącząca Łódź z Opoczmem.

Tomaszów Mazowiecki ma dobre połączenia kolejowe. Duże znaczenie ma linia kolejowa nr 25, która na trasie Koluszki – Skarżysko Kamienna zapewnia bezpośrednie połączenie z Centralną Magistralą Kolejową. Z Tomaszowa Mazowieckiego rozpoczyna swój bieg linia kolejowa nr 22 łącząca to miasto z Radomiem, a także kolejowa linia towarowa nr 53 do Spały. Tomaszów Mazowiecki posiada bezpośrednie połączenie kolejowe na obszarze województwa z takimi miastami jak: Łódź (czas podróży: ok. 50 min), Opoczno (czas podróży: ok. 30 min), Koluszki (czas podróży: ok. 30 min), Skierniewice (czas podróży: ok. 80 min). Z Tomaszowa Mazowieckiego kursują także pociągi dalekobieżne do Krakowa (czas podróży: ok. 170 min), Poznania (czas podróży: ok. 250 min), Szczecina (czas podróży: ok. 7 h 40 min), Lublina (czas podróży: ok. 4 h 6 min) i Gdyni (czas podróży: 7 h 35 min).

Połączenie Tomaszowa Mazowieckiego z dużymi miastami w Polsce zapewnia głównie komunikacja autobusowa PKS. Co prawda w samym mieście funkcjonuje miejska komunikacja autobusowa (Miejski Zakład Komunikacyjny Sp. z o. o.), ale obsługuje ona tylko połączenia wewnątrz Tomaszowa Mazowieckiego oraz z sąsiadującymi z nim niewielkimi miejscowościami. Międzymiastowa komunikacja autobusowa obsługuje połączenia z głównymi miastami w kraju - Łodzią, Warszawą, Krakowem, Wrocławiem, Lublinem oraz Katowicami.

2. Struktura i stan środowiska przyrodniczego

Położenie miejscowości opisuje się powszechnie na tle obszarów fizycznogeograficznych, które wyznacza się za względu na podobieństwo dotyczące położenia geograficznego, historii rozwoju społeczno-gospodarczego oraz sposobów wykorzystania warunków środowiska naturalnego². Według najczęściej stosowanej regionalizacji fizycznogeograficznej Jerzego Kondrackiego Tomaszów Mazowiecki jest położony w Dolinie Białobrzesckiej o długości 65 km oraz powierzchni 250 km². Dolina ta jest częścią makroregionu Wzniesienia Południowomazowieckie będącego regionem przejściowym pomiędzy Nizinami Środkowopolskimi do Wyżyną Małopolską. Od zachodu i północno-zachodu Dolina Białobrzescka sąsiaduje z Równiną Piotrkowską, od północy z Wysoczyzną Rawską, od wschodu z Równiną Kozienicką, od południa z Równiną Radomską i Wzgórzami Opoczyńskimi.

Tomaszów Mazowiecki charakteryzuje się równinną rzeźbą terenu bez wyraźnego zróżnicowania powierzchni. Wysokości bezwzględne w dolinie tej rzeki osiągają wartości od 143 m n.p.m. w gminie Inowódz – sąsiadującej z Tomaszowem Mazowieckim - do 154 m n.p.m. w samym Tomaszowie Mazowieckim. Bardzo ważnym elementem rzeźby terenu miasta jest dolina rzeki Pilica. Oprócz Pilicy przez teren miasta przepływają jeszcze cztery rzeki: Wolbórka, Czarna Bielina, Piasecznica i Lubochenka. Wszystkie one należą do zlewni Pilicy, która sama stanowi najdłuższy lewy dopływ Wisły. Bezpośrednim dopływem Pilicy na terenie Tomaszowa jest Wolbórka.

² J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Dopływami Wolbórki są Czarna Bielina i Lubochenka (Biała Gać). Z kolei dopływem Czarnej Bieliny jest Piasecznica.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego oprócz rzek znajdują się także zbiorniki wodne. W dzielnicy Ludwików, znajduje się Rezerwat Niebieskie Źródła. Tworzą go wywierzyska wód krasowych, czyli silnie bijące źródła (od 57 do 152 l/s) z wapiennego podłoża. Woda ma charakterystyczną turkusową barwę, od której nawiązuje nazwa rezerwatu. Niedaleko od granic Tomaszowa Mazowieckiego w kierunku południowo-wschodnim znajduje się sztuczny zbiornik wód powierzchniowych Pilicy – Zalew Sulejowski. Wybudowano go w latach 1969-1974, aby zapewniać wodę pitną dla Łodzi i Tomaszowa Mazowieckiego. Obecnie wykorzystywany jest głównie w celach rekreacyjnych.

W rejonie Tomaszowa Mazowieckiego dominują gleby brunatne wylugowane, powstałe z piasków gliniastych i glin piaszczystych oraz gleby pyłowe, wytworzone z piasków luźnych i słabogliniastych. Na znacznej części terenu zabudowanego z wymienionych piasków, głównie gliniastych, słabogliniastych i luźnych, powstały ubogie gleby rdzawe i bielcowe. Charakteryzują się one małą ilością wody oraz kwaśnym odczynem. Lokalnie spotkać można nieco lepsze ziemie, takie jak rędziny, powstałe na skałach kredowych oraz czarne ziemie, wytworzone na utworach pyłowych i mułkach. Rzadko w dolinach rzecznych spotkać można organiczne gleby torfowe, w których przeważają jednak mady piaszczyste, czyli gleby powstałe z materiału naniesionego przez rzeki. Niekorzystna struktura gleb występujących z Tomaszowie Mazowieckim nie sprzyja rozwojowi rolnictwa. Z tego względu gospodarka miasta musi opierać się o inne zasoby przyrodnicze.

Na terenie miasta Tomaszowa Mazowieckiego występują surowce mineralne takie jak czwartorzędowe piaski i żwiry. Należą one do grupy tzw. kopalin krzemionkowych, a ich udokumentowane złoża znajduje w Ludwikowie – jednej z dzielnic miasta. Wydobywany surowiec z aktualnego złoża „Ludwików II B” stosowany jest jako piasek formierski i budowlany. Szacowane zasoby wg stanu na dzień 31.12.2002 wynosiły 1220,040 tys. ton. Bezpośrednio za granicami miasta znajduje się złoża Biała Góra wraz z kopalnią, gdzie również wydobywa się piaski formierskie i szklarskie.

W Tomaszowie Mazowieckim powierzchnia lasów ogółem wynosiła w 2013 r. 499 ha i była większa o 49 ha niż w 2003 r. Lasy publiczne, czyli lasy należące do Skarbu Państwa oraz gminy, pokrywały obszar 422 ha, a 77 ha stanowiło prywatną własność osób fizycznych oraz wspólnot gruntowych. Lesistość, czyli udział lasów w ogólnej powierzchni miasta, wyniosła w 2013 r. 12,8% i jej poziom był wyższy o 1,9 pp. niż dziesięć lat wcześniej.

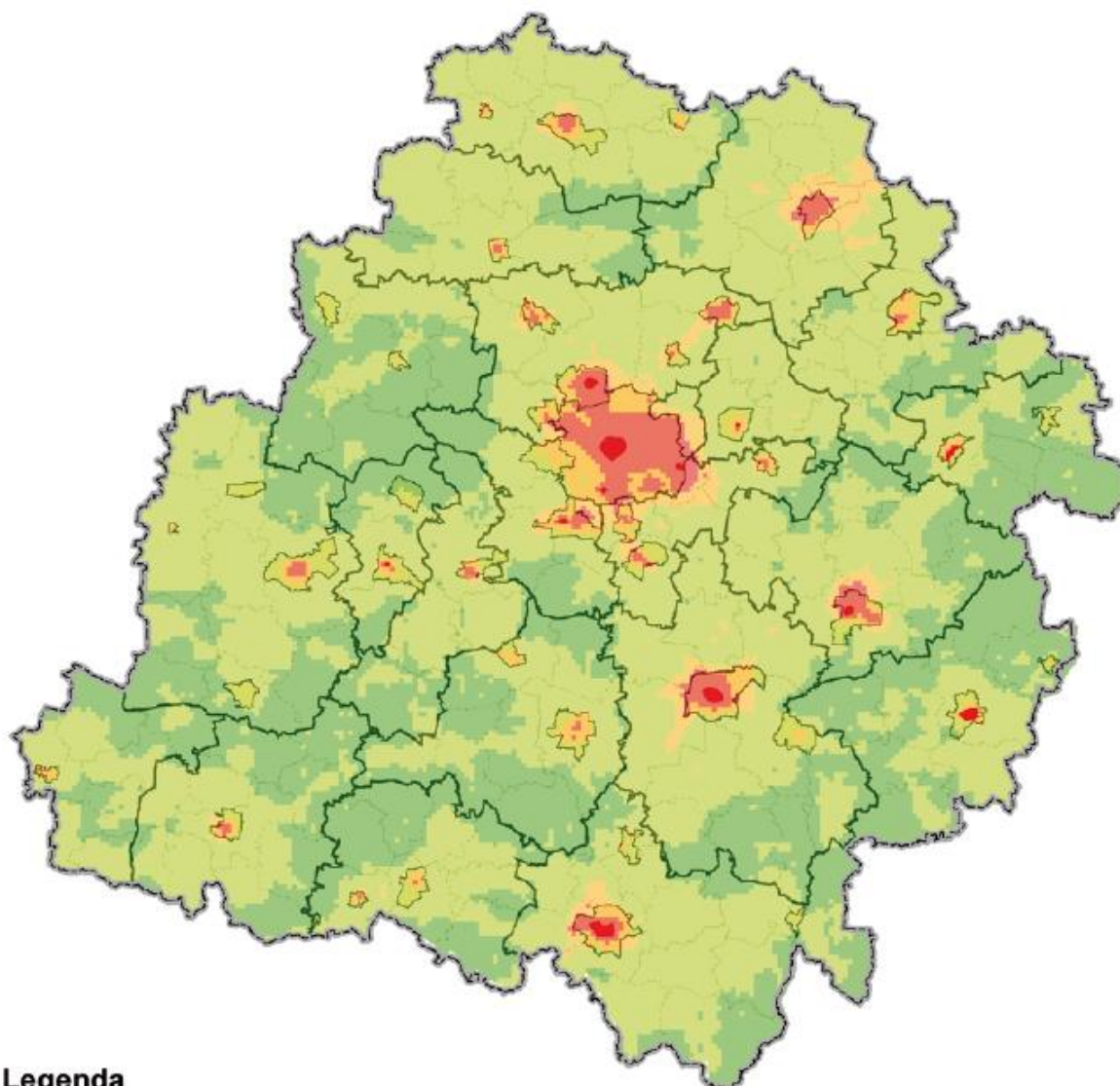
W województwie łódzkim głównym źródłem zanieczyszczenia są takie związki, jak SO₂, NO₂, CO, pył, CO₂. Podstawowym źródłem ich powstawania jest spalanie paliw stałych, ciekłych i gazowych w celach energetycznych i technologicznych, w tym do wytwarzania energii cieplnej i elektrycznej oraz zaopatrzenia w energię, wodę i gaz. Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego dużym problemem jest niska emisja, której źródłem są głównie domy jednorodzinne. W centralnym obszarze miasta zaobserwowano średnioroczne i dobowe przekroczenie dopuszczalnego poziomu pyłu zawieszonego PM₁₀ (mapa 4 i 5). Miasto jest ponadto narażone na zanieczyszczenia

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

komunikacyjne ze względu na położenie przy ważnym węźle komunikacyjnym. Do zakładów emitujących najwięcej zanieczyszczeń należy Zakład Gospodarki Ciepłowniczej, Spółdzielnia Mieszkaniowa „Przodownik” oraz Zakłady Tkanin Wełnianych „Mazovia” w upadłości.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Mapa 4: Rozmieszczenie średniorocznych wartości stężenia pyłu zawieszonego PM 10 w województwie łódzkim w 2012 r.

Legenda

PM10 S24 - 2012r.

S24 [$\mu\text{g}/\text{m}^3$]

< 30

30 - 40

40 - 50

> 50

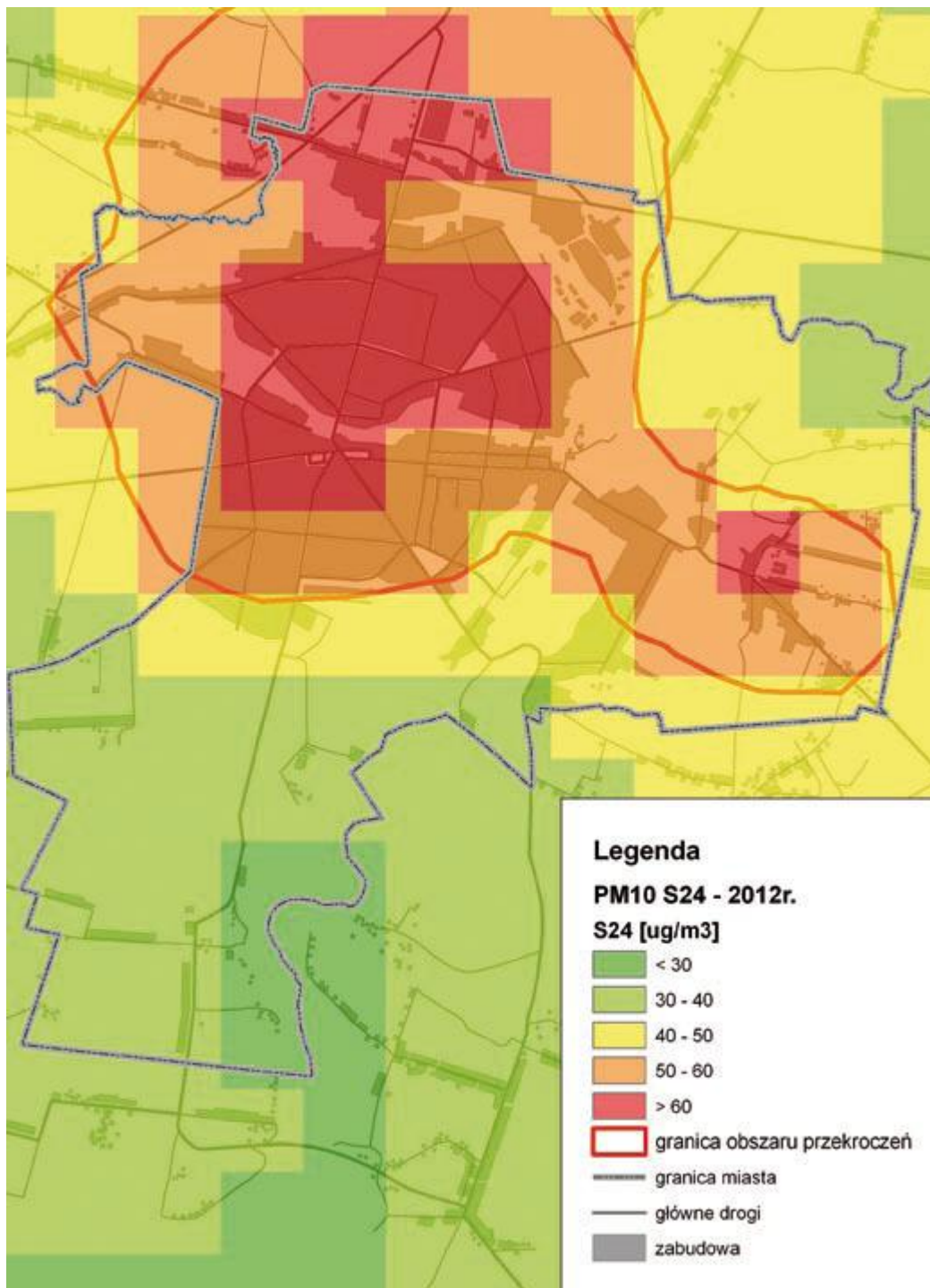
miasta

granice powiatów

granice gmin

Źródło: Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2012 r., s. 123.

Mapa 5: Rozmieszczenie średniodobowych wartości stężenia pyłu zawieszonego PM 10 w Tomaszowie Mazowieckim w 2012 r.

Źródło: Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2012 r., s. 126.

Stan wód w Tomaszowie Mazowieckim jest zły. Pod względem ekologicznym, jak i chemicznym dwie stacje pomiarowe w mieście wskazują niekorzystne warunki na rzekach Wolbórka i Czarna.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Pierwsza jest rzeką o III klasie czystości, druga zaś o IV klasie czystości. Na terenie miasta znajdują się też dwa zakłady oczyszczania ścieków i uzdatniania wody. Zakład Gospodarki Wodno – Kanalizacyjnej Sp. z o.o., prowadzący miejską oczyszczalnię ścieków, stosuje mechaniczno-biologiczny sposób oczyszczania wód, a jego obszar działalności obejmuje Pilicę od Wolbórki do Drzewiczki. Drugi zakład to Wydział Produkcji Wody w Tomaszowie Mazowieckim (w likwidacji). Oczyszcza on wodę mechanicznie, a zasięg działalności dotyczy Pilicy od zbiornika Sulejów do Wolbórki.

Zarówno jakość powietrza, jak również jakość wód powierzchniowych bezpośrednio wpływa na jakość życia mieszkańców. Brak zdecydowanych działań w kierunku poprawy sytuacji może spowodować odpływ mieszkańców z terenu Tomaszowa Mazowieckiego na obszary podmiejskie lub do innych miejscowości charakteryzujących się lepszymi warunkami życia. Dlatego władze miasta powinny podjąć działania mające przede wszystkim na celu ograniczenie niskiej emisji. Sytuację poprawić może wymiana pieców węglowych na nowsze modele lub na piece spalające gaz ziemny. Dodatkowo decydenci powinni dążyć do jak najszybszego podłączenia nowopowstających domów do miejskiej sieci ciepłowniczej. Środki na te inwestycje mogą być pozyskane z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz z programów operacyjnych na lata 2014-2020.

Na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki zlokalizowano następujące formy prawnej ochrony przyrody³:

- 4 pomniki przyrody
 - 7 dębów szypułkowych przy Muzeum (ul. P.O.W .11/15),
 - 2 dęby szypułkowe przy ulicy P.O.W .17,
 - 2 dęby szypułkowe przy budynku MOK w Parku Miejskim (ul. Browarna),
 - lipa drobnolistna w Białobrzegach na terenie byłego parku (przy d. G.S. Samopomoc Chłopska)
- rezerwat „Niebieskie Źródła” (obszary Natura 2000 o kodzie PLH 100005)
- „Łąki Ciebłowickie” (obszary Natura 2000 o kodzie PLH 100035),
- Stanowisko dokumentacyjne Groty Nagórzyckie
- Zespół przyrodniczo – krajobrazowy doliny Wolbórki,
- Spalsko-Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu,
- tereny lasów ochronnych (lasy stanowiące drzewostany uszkodzone na skutek działalności przemysłu, oraz lasy wodochronne) zgodnie z zarządzeniem nr 100 MOŚ z dn. 23.07 1996 r. w sprawie uznania za lasy ochronne lasów stanowiących własność Skarbu Państwa, będących w zarządzie PGL Lasy Państwowe Nadleśnictwa Smardzewice, Nadleśnictwa Spały, Nadleśnictwa Piotrków

³ Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2008-2015, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=230915, s. 38; Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013. Aktualizacja na rok 2012, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=228688, 29-30.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

W granicach administracyjnych miasta Tomaszowa Mazowieckiego znajdują się także otuliny dwóch parków krajobrazowych: Spalskiego Parku Krajobrazowego oraz Sulejowskiego Parku Krajobrazowego.

3. Infrastruktura komunalna

Tomaszów Mazowiecki zaopatrywany jest w wodę przede wszystkim z ujęć powierzchniowych, a dodatkowo także z ujęć podziemnych. Wodę z ujęć powierzchniowych kupuje hurtowo od Zakładów Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o. o. w Łodzi, który eksploatuje dwa ujęcia:

- ujęcie powierzchniowe „brzegowe” znajdujące się na lewym brzegu zbiornika „Sulejów” na rzece Pilicy, w miejscowości Bronisławów;
- ujęcie powierzchniowe na lewym brzegu Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim – Brzustówce.

Na terenie miasta znajduje się także osiedlowe ujęcie głębinowe na osiedlu Białostrzegi składające się z dwóch studni o głębokości 85 m i 95 m. Dzięki temu ujęciu w wodę zaopatrywane są dzielnice Białostrzegi i Ludwików. Miasto korzysta także z ujęcia podziemnego we wsi Swolszewice Małe, gdzie funkcjonują dwie studnie o głębokości 205 m i 250 m, które zaopatrują w wodę Nagórzyce - wysuniętą na południe część miasta.

Mieszkańcy miasta pozyskują wodę także z 19 publicznych studni głębinowych (od 24-50 m). Jednakże czerpane z nich zasoby wody są złej jakości i traktowane są jako awaryjne źródło zasilania w wodę, a obecnie wykorzystywane są jedynie do celów gospodarczych. Ponadto w mieście znajdują się także zakładowe ujęcia wody, zaspokajające potrzeby przedsiębiorstw włókienniczych i zakładów drobiowych, a także szpitala rejonowego.

Woda oczyszczana jest w Miejskiej Oczyszczalni Ścieków prowadzonej przez Zakład Gospodarki Wodno –Kanalizacyjnej Sp. z o.o. i uzdatniana przez Wydział Produkcji Wody łódzkiego Zakładu Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. znajdujący się w Tomaszowie Mazowieckim

Długość sieci wodociągowej w Tomaszowie Mazowieckim przez ostatnie dziesięć lat praktycznie się nie zmieniła (tabela 1). W 2013 r. wynosiła 163,1 km, a w 2004 r. 163,9 km. Największy skok pod względem inwestycji w infrastrukturę sieciową, potrzebną do zaopatrywania w wodę mieszkańców, dokonał Zgierz. Długość wodociągów w tym mieście od 2004 r. wzrosła aż o 61,5 km. W Tomaszowie Mazowieckim z wodociągów korzysta obecnie 91,4% mieszkańców. Jest to co prawda więcej niż średnia dla powiatu (87,1%), czy województwa (89,9%), ale najmniej spośród innych miast regionu zbliżonych liczbą ludności do Tomaszowa Mazowieckiego.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZÓW MAZOWIECKIEGO

Tabela 1: Długość czynnej sieci wodociągowej w mieście Tomaszów Mazowiecki w latach 2004 - 2013 na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w km]

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana w latach 2004-2013
Tomaszów Mazowiecki	163,9	150,2	154,2	155,4	165,9	167,0	159,7	160,1	160,6	163,1	-0,8
Piotrków Trybunalski	135,5	151,2	152,3	153,9	146,1	148,8	156,2	164,1	165,2	166,5	31,0
Skierniewice	152,3	153,8	154,1	154,5	161,2	163,4	164,2	163,8	161,1	161,3	9,0
Pabianice	125,7	126,4	126,4	127,3	130,4	132,7	133,9	136,2	138,6	139,5	13,8
Zgierz	143,5	146,7	146,7	147,3	155,3	167,1	160,5	173,5	192,0	205,0	61,5
Bełchatów	98,8	100,6	105,5	108,7	114,4	116,4	120,7	125,2	145,0	146,3	47,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Dużo gorzej wypada Tomaszów Mazowiecki pod względem długości czynnej sieci kanalizacyjnej (tabela 2). W ciągu ostatniego dziesięciolecia miasto to zrobiło najmniejszy postęp w rozwoju tej infrastruktury sieciowej. Pomiędzy rokiem 2004 a 2013 sieć kanalizacyjna w mieście wydłużyła się o niewiele ponad 8 km, podczas gdy następne w kolejności Pabianice miały wzrost o ponad 26 km. Ponownie największy postęp w rozwijaniu sieci kanalizacyjnej zrobił Zgierz wydłużając ją aż o 82,5 km w przeciągu dziesięciu lat. Przykład ten doskonale pokazuje zastój inwestycyjny w omawianym obszarze w Tomaszowie Mazowieckim. W 2012 r. jedynie ok. 79 % mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego korzystało z sieci kanalizacyjnej. Było to znacznie mniej niż w pozostałych porównywalnych wielkościowo miastach. Oznacza to, że pomimo wciąż istniejących potrzeb w Tomaszowie Mazowieckim nie dokonano wystarczających inwestycji, aby w większym stopniu skanalizować miasto. Inwestycje te wydają się tym bardziej konieczne, że pozwalają ograniczyć rozpraszanie zabudowy mieszkaniowej w strefie podmiejskiej, a to z kolei sprzyja zmniejszeniu kosztów świadczenia usług publicznych w gminie.

Tabela 2: Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w mieście Tomaszów Mazowiecki w latach 2004 - 2013 na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w km]

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana w latach 2004-2013
Tomaszów Mazowiecki	92,5	81,7	81,9	84,0	86,5	88,3	88,2	91,7	96,4	100,8	8,3
Piotrków Trybunalski	134,5	149,7	151,2	151,5	153,3	156,6	160,1	162,9	167,5	172,6	38,1
Skierniewice	100,6	103,3	118,6	120,7	128,5	130,4	134,0	133,1	134,1	135,2	34,6
Pabianice	122,2	122,5	122,5	122,6	125,0	150,3	160,4	148,1	148,4	148,5	26,3
Zgierz	77,8	78,7	78,7	77,0	77,5	80,3	80,4	118,1	153,3	160,3	82,5

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Bełchatów	89,6	91,4	97,0	99,6	104,3	104,6	112,0	112,1	134,6	140,4	50,8
-----------	------	------	------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	------

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Także odsetek mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków jest bardzo niski (tabela 3). Co prawda wskaźnik ten na poziomie prawie 67% jest dużo wyższy niż średnia dla powiatu tomaszowskiego to jednak pozostałe duże miasta w województwie, takie jak Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Zgierz radzą sobie znacznie lepiej i prawie całą ich populację obsługują oczyszczalnie ścieków.

Tabela 3: Odsetek mieszkańców miasta Tomaszów Mazowiecki korzystających z wodociągów, sieci kanalizacyjnej w 2012 r. i oczyszczalni ścieków w 2013 r. na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w %].

	wodociągi	kanalizacja	oczyszczalnie
Polska	87,9	64,3	70,3
Województwo łódzkie	89,9	60,4	68,0
Powiat tomaszowski	87,1	54,0	49,4
Tomaszów Mazowiecki	91,4	79,8	66,7
Piotrków Trybunalski	96,4	89,0	100,0
Skierniewice	92,9	88,1	99,7
Pabianice	92,3	80,5	94,0
Zgierz	95,5	79,4	99,8
Bełchatów	98,4	93,7	95,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Przyczyna takiego stanu rzeczy leży przede wszystkim w braku wcześniejszych inwestycji w modernizację jedynej w Tomaszowie Mazowieckim oczyszczalni ścieków. Budowano ją na przełomie lat 70 – 80 – tych, a do użytku oddana została dopiero w 1983 roku. Ówczesna przepustowość oczyszczalni wynosiła od 10 000 do 15 000 m³ ścieków na dobę, dzięki temu obsługiwała nieistniejące już Zakłady Włókien Chemicznych „Wistom” oraz ścieki komunalne. Obecnie oczyszcza ścieki za terenu całego miasta, a jej przepustowość wynosi od 9 000 do 11 000 m³/dobę. Stopniową modernizację oczyszczalni rozpoczęto w 2003 r. Pierwszy etap prac zakończył się w 2006 r. (tzw. mała modernizacja). Od 2008 r. rozpoczął się projekt „Modernizacja oczyszczalni ścieków i skanalizowanie części aglomeracji Tomaszowa Mazowieckiego” realizowany Zakład Gospodarki Wodno - Kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o.o. Projekt ten otrzymał wsparcie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w kwocie ponad 101 mln zł⁴. Projekt zakłada wybudowanie ok. 102 km sieci kanalizacyjnej oraz modernizację ok. 19 km istniejącej sieci sanitarnej. Zakończenie projektu planowane jest na 2015 rok.

⁴ <http://www.promocjaprojektu.zgwk.pl/>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Tomaszów Mazowiecki posiada także dokumenty, które stanowią element polityki zarządzania gospodarką komunalną miasta. Program Ochrony Środowiska dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2008-2015 wskazuje cele, instrumenty oraz plany finansowe m.in. w kwestii gospodarki wodno-ściekowej. Do 2013 r. w mieście obowiązywał też Plan Gospodarki Odpadami dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2010-2013.

4. Planowanie przestrzenne i zagospodarowanie przestrzeni

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są najważniejszym narzędziem porządkującym przestrzeń w polskich miastach. Określają kształt i ład przestrzenny, ograniczają swobodne i nieskoordynowane zabudowywanie cennych terenów, a także wskazują funkcje, jakie dany obszar w mieście powinien pełnić. Dlatego też, w wyraźnym stopniu przyczyniają się do poprawy jakości życia mieszkańców, ochrony estetyki przestrzeni oraz rozwoju przedsiębiorczości. Stąd też wskaźnik powierzchni objętej uchwalonymi obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego jest właściwą miarą sprawności lokalnej administracji publicznej.

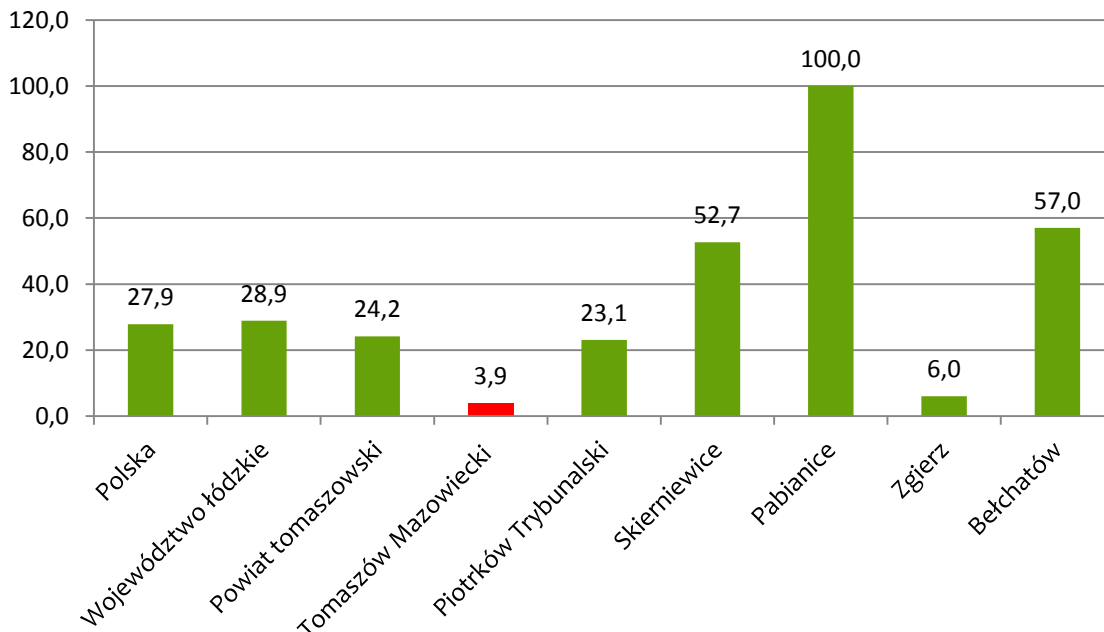
W 2012 r. w Tomaszowie Mazowieckim obowiązywało 48 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które pokrywały 163 ha. Stanowiło to niecałe 4% powierzchni całego miasta. Jest to znacznie niższy odsetek niż dla całego powiatu tomaszowskiego (24,2%), województwa łódzkiego (28,9%), a nawet Polski (27,9%). W podobnie niekorzystnej sytuacji, co Tomaszów Mazowiecki znajduje się Zgierz. Należy zauważyć, że porównywane miasta, które są pod względem ludności największymi w województwie, odznaczają się stosunkowo niewielką powierzchnią objętą miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Jedynie w trzech z nich – Skierniewice, Pabianice i Bełchatów – omawiany wskaźnik jest wyższy niż średnia dla województwa łódzkiego. Pozytywnym przykładem są Pabianice, które 100% swojej powierzchni mają pokryte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Tomaszów Mazowiecki posiada studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte w 2002 r. Siedem lat później dokonano jego aktualizacji. W 2005 r. władze przygotowały miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu całego miasta. Jednak w 2007 r. został on uchylony ze względów prawnych. Niewielka powierzchnia miasta objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz mijające 5 lat od aktualizacji studium powinny skłonić miasto do zwiększenia wysiłków usprawnienia zarządzania przestrzenią publiczną. Po pierwsze, decydenci powinni rozpocząć prace nad aktualizacją studium. Po drugie, jako priorytet uznać jak najszybsze przygotowanie dobrych jakościowo miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Działanie w dwóch ww. kierunkach pozwoli poprawić jakość przestrzeni i zwiększyć atrakcyjność miasta dla inwestorów.

Wg informacji z elektronicznej bazy aktów prawnych miasta Tomaszów Mazowiecki na koniec sierpnia 2014 r. procedowane były dwa projekty miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Pierwszy dotyczył terenu położonego pomiędzy ulicą Opoczyńską a terenami

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

kolejowymi, drugi natomiast obejmował rejon Placu Kościuszki i Alei Marszałka Piłsudskiego. Oba projekty planów znajdowały się na etapie rozpatrzenia uwag do tych dokumentów.

Wykres 1. Powierzchnia objęta uchwalonymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2012 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, 2014

5. Infrastruktura transportowa i komunikacja publiczna

Podstawowa sieć drogowo-uliczna Tomaszowa Mazowieckiego składa się z ulic klasy głównej i zbiorczej. Jako uzupełnienie sieci funkcjonują także ulice lokalne i dojazdowe. Wszystkie drogi w mieście tworzą klarowny promienisto - obwodnicowy układ komunikacyjny. Obecnym problemem miasta jest duże natężenie ruchu tranzytowego z kierunku Łodzi i drogi nr 8 w stronę Opoczna (ciąg drogi wojewódzkiej nr 713) oraz ruch turystycznego z kierunku północnego, przez centrum miasta w rejonu terenów rekreacyjnych Zalewu Sulejowskiego. W efekcie powoduje to przeciążenia ruchem samochodowym głównie w rejonie śródmieścia.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego komunikację publiczną obsługują autobusy miejskie, autobusy międzymiastowe oraz kolej. W samym mieście funkcjonuje jedynie komunikacja autobusowa prowadzona przez spółkę miejską - Miejski Zakład Komunikacyjny w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o. o. Istnieje w sumie 21 linii autobusowych, jeżdżących w trzech strefach – miejskiej, pierwszej obejmującej obszar do 10 km od granic miasta oraz drugiej powyżej 10 km od granic miasta, ograniczonej miejscowościami Wólka Krzykowska, Ujazd, Glinnik, Inowódz i Twarda. W Tomaszowie Mazowieckim funkcjonuje także nocna linia autobusowa. W odległości 3 km od centrum miasta znajduje się dworzec kolejowy PKP i autobusowy PKS. Międzymiastowa komunikacja autobusowa, oprócz krajowych tras, obsługuje także połączenia powiatowe (Wielka

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wola, Czerniewice, Żelechlinek, Będków) oraz wojewódzkie (Opoczno, Gapinin, Rawa Mazowiecka, Skierniewice, Łódź, Wieluń i Piotrków Trybunalski). Z kolei bezpośrednio kolejną z Tomaszowa Mazowieckiego dojechać można do Opoczna, Skierniewic, Koluszek, Łodzi oraz Radomia. Miasto ma także stosunkowo długą sieć ścieżek rowerowych w porównaniu do podobnych miejscowości w województwie. Od 2012 do 2013 r. długość tras dla rowerów wzrosła z 2,9 km do 24,3 km (tabela 4).

Tabela 4: Długość ścieżek rowerowych w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych w 2013 r.

	Długość ścieżek rowerowych (km)
Województwo łódzkie	471,9
Powiat tomaszowski	30,1
Tomaszów Mazowiecki	24,3
Piotrków Trybunalski	20,9
Skierniewice	19,3
Pabianice	2,3
Bełchatów	24
Zgierz	2

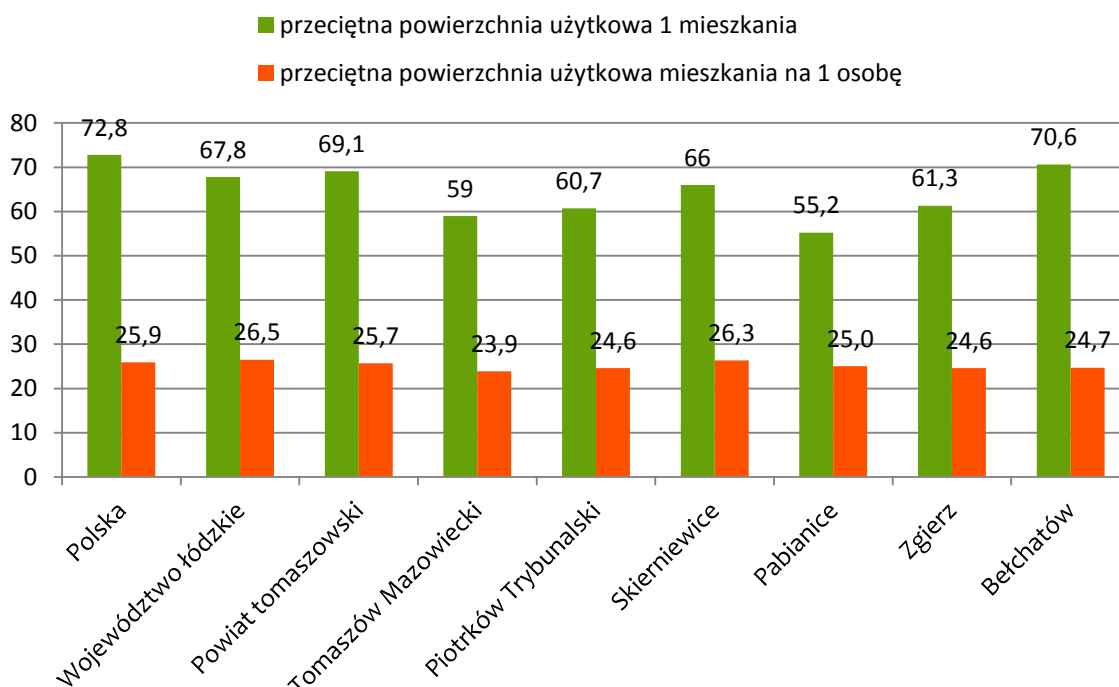
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

6. Mieszkalnictwo

W 2012 r. na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki znajdowały się 7794 budynki mieszkalne, w których znajdowało się 26 495 mieszkań. Rok później liczba budynków mieszkalnych wzrosła do 7811 i była najwyższa w porównaniu do innych podobnych wielkościowo miast (Piotrków Trybunalski – 7304; Skierniewice – 6289; Pabianice – 6280; Zgierz – 7500; Bełchatów – 5269). Tłumaczyć to można większą skalą budownictwa jednorodzinnego, co potwierdza niewielka liczba inwestycji mieszkaniowych wielorodzinnych na terenie Tomaszowa Mazowieckiego. Pod względem liczby mieszkań Tomaszów Mazowiecki znajduje się zaraz za Piotrkowem Trybunalskim i Pabianicami. Dużą liczbę mieszkań w ostatnim mieście, które nie jest miastem na prawach powiatu tak jak Piotrków Trybunalski, można wytłumaczyć bliskością Łodzi. Pabianice stanowią więc atrakcyjne i tańsze niż Łódź miejsce zamieszkania. Przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania w Tomaszowie Mazowieckim wynosiła 59 m² i była znacznie niższa niż średnia dla powiatu tomaszowskiego (69,1 m²) i województwa (67,8 m²). Co ciekawe średnia powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę w Tomaszowie Mazowieckim jest najniższa spośród porównywanych miast, niższa nawet niż w Pabianicach, które miały najmniejszą przeciętną powierzchnię użytkową jednego mieszkania wśród największych miast w województwie łódzkim.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 2: Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania i przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w mieście Tomaszów Mazowiecki w 2012 r. [w m²]

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Tabela 5: Zmiana liczby mieszkań w latach 2004 – 2012 w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Zmiana w latach 2004-2012
Polska	12683392	12776140	12876676	12993716	13150294	13302449	13470428	13587440	13722786	1039394
Województwo łódzkie	944896	947447	951089	955864	962482	968000	975942	980821	987561	42665
Powiat tomaszowski	42992	43148	43410	43697	44076	44416	44301	44557	44794	1802
Tomaszów Mazowiecki	25676	25773	25915	26040	26224	26434	26300	26399	26495	819
Piotrków Trybunalski	29160	29259	29478	29741	29863	30235	30570	30725	30946	1786
Skierniewice	17977	18050	18122	18226	18486	18656	18980	19092	19405	1428
Pabianice	30155	30251	30300	30390	30439	30522	30808	30818	30903	748
Zgierz	22607	22794	22934	22983	23037	23254	23029	23119	23196	589
Bełchatów	19839	19949	20113	20247	20363	20426	20762	20831	21010	1171

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Miasto Tomaszów Mazowiecki w 2012 r. posiadało 143 mieszkania socjalne o łącznej powierzchni 3670 m². Stanowiło to ponad 84% całego zasobu mieszkań socjalnych w powiecie tomaszowskim oraz ponad 83% powierzchni tego zasobu. Łączna liczba mieszkań komunalnych, czyli tych pozostających w zasobach mieszkaniowych gminy miejskiej, w 2013 r. wynosiła 3082 lokale (123 610 m²), z czego 2926 stanowiły lokale mieszkalne (119 501 m²), a 156 lokale socjalne (4 109 m²)⁵.

Współcześnie dla mieszkańców miast oprócz wielkości mieszkania ważny jest także ich standard. Jeżeli lokalowi mieszkalnemu brakuje podstawowych instalacji techniczno-sanitarnych, wtedy nie tylko traci ono na wartości, ale wpływa to także na atrakcyjność danego miejsca. Dlatego tak ważne jest, aby w miastach nowe inwestycje deweloperskie posiadały w pełni wyposażone mieszkania. Obowiązkiem miasta jest zaś takie skonstruowanie szkieletowych sieci przesyłowych dla podstawowych mediów (woda, gaz, prąd), aby osiedlający się nowi mieszkańcy mogli bez problemu przyłączyć do nich swoje budynki mieszkalne.

W Tomaszowie Mazowieckim odsetek mieszkań mających dostęp do sieci wodociągowej (95,3%) jest nieco wyższy niż w powiecie tomaszowskim (92,5%). Jednak obok Pabianic (94,1%) jest to najmniej spośród porównywanych innych miast województwa zbliżonych liczbą ludności do Tomaszowa Mazowieckiego. Nieco lepiej sytuacja wygląda w przypadku podłączeń mieszkań do sieci centralnego ogrzewania. Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego posiadało go 82% lokali mieszkalnych, mniej natomiast Piotrków Trybunalski (80,8%), Pabianice (78,8%) i Zgierz (80,3%). Niekorzystnie wygląda sytuacja Tomaszowa Mazowieckiego jeżeli chodzi o odsetek mieszkań mających połączenie z siecią gazową. W 2012 r. było to tylko 64,7% lokali, co stanowiło najgorszy wskaźnik spośród analizowanych miast. O niskim standardzie mieszkań w Tomaszowie Mazowieckim świadczyć może wskaźnik lokali mieszkalnych posiadających łazienki. W 2012 r. było to tylko 88,7%, podczas gdy w pozostałych miastach wskaźnik ten wynosił prawie 90% i więcej (Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Bełchatów, Zgierz).

⁵ Uchwała Nr XLII/399/2013 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 30 października 2013 r. w sprawie "Wieloletniego programu gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasto Tomaszów Mazowiecki na lata 2014-2018"

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Tabela 6: Wyposażenie mieszkań w mieście Tomaszów Mazowiecki w wybrane instalacje techniczno-sanitarne w 2012 roku na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	wodociąg		łazienka		Centralne ogrzewanie		Gaz sieciowy	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Powiat tomaszowski	41427	92,5	36832	82,2	33342	74,4	18451	41,2
Tomaszów Mazowiecki	25240	95,3	23513	88,7	21734	82,0	17137	64,7
Piotrków Trybunalski	30469	98,5	28530	92,2	25012	80,8	23744	76,7
Skiernewice	18804	96,9	18317	94,4	17661	91,0	12663	65,3
Pabianice	29077	94,1	26702	86,4	24343	78,8	20990	67,9
Zgierz	22493	97,0	20802	89,7	18626	80,3	16149	69,6
Bełchatów	20857	99,3	20537	97,7	20194	96,1	17110	81,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

W mieście Tomaszów Mazowiecki realizowane są następujące inwestycje mieszkaniowe:

- Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego wraz z zagospodarowaniem terenu pomiędzy ulicami: Kwiatową, Szarych Szeregów, M. Kolbe i Ks. Skorupki – okres realizacji: 2009-2017; łączne nakłady finansowe - 7 512 164 zł

W poprzednich latach plany miasta dotyczące gospodarki mieszkaniowej zawarte były w „Wieloletnim programie gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2009-2013” oraz „Wieloletnim Planem Inwestycyjnym dla miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 - 2013”. Przewidziano w nich następujące inwestycje:

- wykup nieruchomości do zasobów komunalnych – okres realizacji: 2007 - 2011; nakłady finansowe - 6 094 050 zł
- budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Słowackiego – okres realizacji: 2007 – 2008; nakłady finansowe - 2 644 296 zł

Sfera przestrzenna – podsumowanie

Mocne strony

1. Pełnienie funkcji administracyjnych, usługowych o ponadlokalnym charakterze związane z faktem, że Tomaszów Mazowiecki jest siedzibą powiatu tomaszowskiego;
2. Stosunkowo duży potencjał demograficzny (czwarte w województwie miasto pod względem liczby ludności);

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

3. Położenie w obrębie zwartego pasu obszarów funkcjonalnych wraz z Piotrkowem Trybunalskim i Opoczmem, który stwarza korzystne warunki do tworzenia ponadlokalnych ośrodków wzrostu oraz zacieśniania współpracy pomiędzy miastami;
4. Występowanie w niedalekiej odległości największych w Polsce złóż surowców do wyrobu ceramiki oraz największych w kraju kopalni piasków kwarcytowych „Biała Góra” i „Grudzień Las”;
5. Potencjał do rozwoju przemysłu oraz usług powiązanych z wydobyciem piasków kwarcowych (wzornictwo przemysłowe, zaplecze naukowo-badawcze, szkolnictwo średnie i wyższe);
6. Dobra dostępność komunikacyjna dzięki łatwemu dostępowi do ważnej drogi krajowej nr 1, autostrady A2, a także do lotnisk w Łodzi (58 km) i Warszawie (108 km);
7. Ważny węzeł komunikacyjny w skali kraju (droga ekspresowa S8 Wrocław – Białystok, początek drogi krajowej nr 48, droga wojewódzka nr 713 łącząca Łódź z Opoczmem);
8. Dobre połączenia kolejowe, szczególnie linia kolejowa nr 25, która na trasie Koluszki – Skarżysko Kamienna zapewnia bezpośrednie połączenie z Centralną Magistralą Kolejową;
9. Stosunkowo długa sieć ścieżek rowerowych w porównaniu do podobnych miejscowości w województwie (od 2012 do 2013 r. długość tras dla rowerów wzrosła z 2,9 km do 24,3 km), co przekłada się na podniesienie komfortu poruszania po mieście.

Słabe strony

1. Utrudnione możliwości wykreowania komplementarnych funkcji wobec ośrodka metropolitalnego (jakim jest Łódź), szczególnie tych dotyczących przedsiębiorstw, edukacji średniej i wyższej oraz kultury, ze względu na jego silne oddziaływanie;
2. Słaba sieć powiązań funkcjonalnych Tomaszowa Mazowieckiego z innymi miejscowościami. Oddziaływania funkcjonalne tego miasta obejmują jedynie gminę wiejską Tomaszów Mazowiecki i gminę Lubochnia;
3. Niskiej jakości gleby, które charakteryzują się małą ilością wody oraz kwaśnym odczynem;
4. Wysoki poziom niskiej emisji, której źródłem są głównie domy jednorodzinne oraz ruch samochodowy (ze względu na położenie przy ważnym węźle komunikacyjnym);
5. Zły stan wód w rzekach Wolbórka i Czarna przebiegających przez teren miasta, co obniża walory estetyczne i utrudnia szczególnie w przypadku tej pierwszej rozwój funkcji turystycznej;
6. Niskie pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego miasta (niecałe 4% powierzchni całego miasta), co utrudnia dobre gospodarowanie przestrzenią w mieście i może zniechęcać potencjalnych inwestorów;
7. Duże natężenie ruchu tranzytowego z kierunku Łodzi i drogi nr 8 w stronę Opoczna (ciąg drogi wojewódzkiej nr 713) oraz ruchu turystycznego z kierunku północnego, przez centrum miasta w rejon terenów rekreacyjnych Zalewu Sulejowskiego. W efekcie powoduje to przeciążenia ruchem samochodowym rejonu śródmieścia;
8. Niewielki postęp w rozwoju czynnej sieci kanalizacyjnej przy w dalszym ciągu niepełnym skanalizowaniu miasta (pomiędzy rokiem 2004 a 2013 sieć kanalizacyjna w mieście wydłużyła się o niewiele ponad 8 km);
9. Ograniczona dostępność mieszkańców do sieci kanalizacyjnej wyrażona niskim odsetkiem mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków (66,7%), szczególnie na tle innych porównywalnych wielkościami miast – Piotrków Trybunalski (100%), Skierniewice

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

(99,7%), Pabianice (94%), Zgierz (99,8%), Bełchatów (95,3%) co przekłada się na niższą jakość życia w mieście;

10. Niższy standard mieszkań w porównaniu z podobnymi jednostkami terytorialnymi szczególnie pod względem lokali mieszkalnych posiadających łazienki. W 2012 r. było to tylko 88,7%, zaś w pozostałych miastach wskaźnik ten wynosił prawie 90% i więcej (Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Bełchatów, Zgierz).

Sfera gospodarcza

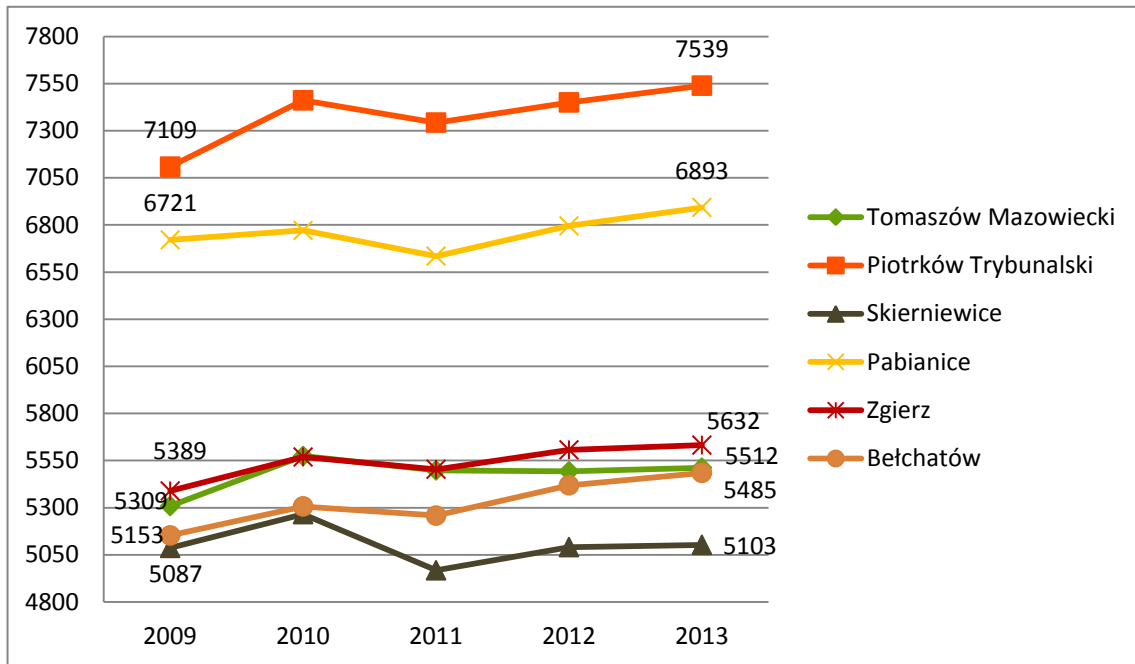
1. Struktura lokalnej gospodarki

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim do rejestru REGON wpisano 521 nowych podmiotów gospodarczych. Było to aż o 18% mniej niż w 2009 r. Spośród innych porównywalnych wielkościowo miast gorszy wskaźnik odnotowano tylko w Zgierzu, gdzie spadek nowych podmiotów wpisanych do REGON pomiędzy rokiem 2009 a 2013 wyniósł aż 25%. W pozostałych analizowanych miastach, tj. Piotrkowie Trybunalskim, Skierniewicach, Pabianicach i Bełchatowie spadek nie przekraczał 10%.

W 2013 r. na terenie Tomaszowa Mazowieckiego zlokalizowanych było łącznie 5512 podmiotów gospodarki narodowej. Stanowiło to prawie 60% tego typu podmiotów działających w powiecie tomaszowskim. Zbliżoną liczbę podmiotów gospodarki narodowej do Tomaszowa Mazowieckiego miały także Zgierz (5632) i Bełchatów (5485). W tych trzech miastach w latach 2009-2013 zachodziły podobne tendencje zmian w liczbie przedsiębiorstw (wykres 3). Co ciekawe, na tle porównywanych miast wybija się Piotrków Trybunalski oraz Pabianice. Skierniewice, miasto na prawach powiatu, w 2013 r. na swoim terenie miało zlokalizowanych najmniej podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do REGON. Wysoka pozycja Pabianic wynika z niewielkiej odległości do największego miasta w województwie – Łodzi.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 3: Liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w latach 2009 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych.

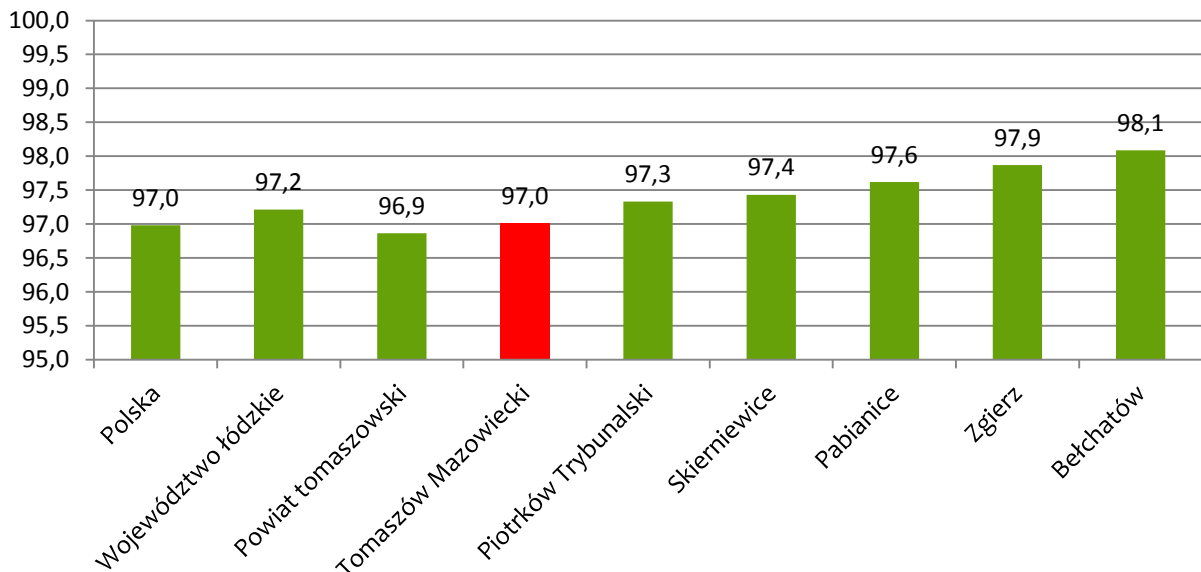

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Pod względem struktury własnościowej w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. dominowały podmioty prywatne (5347), które stanowiły 59,8% wszystkich tego typu podmiotów w powiecie tomaszowskim. W mieście działało też 57% (165) podmiotów publicznych z całego powiatu. Generalnie udział sektora prywatnego w strukturze przedsiębiorstw w Tomaszowie Mazowieckim jest zbliżony zarówno do średniej krajowej i wojewódzkiej, jak również do innych miast podobnych pod względem liczby ludności (wykres 4).

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 4: Udział sektora prywatnego w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w mieście Tomaszów Mazowieckie na tle porównywalnych jednostek terytorialnych w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

W Tomaszowie Mazowieckim, podobnie jak w całym kraju, dominują mikroprzedsiębiorstwa. Także odsetek sektora małych firm (do 50 pracowników) jest zbliżony do średniej krajowej i wojewódzkiej. Warto jednak zauważyć, że w tym obszarze wyróżniają się średnie przedsiębiorstwa, których odsetek jest większy niż w całym powiecie tomaszowskim i województwie łódzkim. W mieście znajdują się też 4 duże przedsiębiorstwa (0,07% wszystkich podmiotów w Tomaszowie Mazowieckim). W mieście, podobnie jak w powiecie tomaszowskim, nie ma natomiast żadnych firm zatrudniających 1000 i więcej osób.

Tabela 7: Struktura wielkościowa podmiotów gospodarczych w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowieckie na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w %]

	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	1000 i więcej
Polska	95,59	3,57	0,73	0,09	0,02
Województwo łódzkie	95,09	4,03	0,77	0,09	0,02
Powiat tomaszowski	94,97	4,14	0,81	0,08	0,00
Tomaszów Mazowiecki	94,63	4,34	0,96	0,07	0,00
Piotrków Trybunalski	94,57	4,14	1,02	0,25	0,01
Skierniewice	95,55	3,47	0,82	0,12	0,04
Pabianice	94,88	4,18	0,86	0,07	0,01
Zgierz	95,45	3,48	0,99	0,07	0,00
Bełchatów	95,48	3,39	0,98	0,09	0,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Struktura podmiotów gospodarczych w Tomaszowie Mazowieckim jest umiarkowanie zróżnicowana. Według sekcji PKD 2007 najliczniej reprezentowane są przedsiębiorstwa z branży handlu hurtowego i detalicznego oraz naprawy pojazdów (sekcja G) – 31,1% wszystkich firm w mieście. W dalszej kolejności trzykrotnie mniej podmiotów gospodarczych niż w sekcji G funkcjonuje w sekcji C - przetwórstwo przemysłowe (10,9%) oraz sekcji F – budownictwo (10,9%). Co ciekawe, na tle pozostałych branż stosunkowo liczne są firmy z sekcji M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, które stanowią 6,5% wszystkich przedsiębiorstw w Tomaszowie Mazowieckim.

W porównaniu do struktury branżowej powiatu tomaszowskiego w samym mieście skupionych jest 29,4% firm zajmujących się górnictwem i wydobywaniem (sekcja B). W sumie w Tomaszowie Mazowieckim działa od ok. 20% do prawie 80% firm z przedstawionych w tabeli 7 branż w porównaniu do powiatu tomaszowskiego.

Tabela 8: Struktura branżowa podmiotów gospodarczych (wg sekcji PKD 2007) w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i powiecie tomaszowskim.

sekcja PKD 2007		liczba podmiotów	
		Tomaszów Mazowiecki	Powiat tomaszowski
Sekcja A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	56	278
Sekcja B	Górnictwo i wydobywanie	5	17
Sekcja C	Przetwórstwo przemysłowe	603	1217
Sekcja D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	4	17
Sekcja E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	34	65
Sekcja F	Budownictwo	603	1070
Sekcja G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1718	2716
Sekcja H	Transport i gospodarka magazynowa	317	550
Sekcja I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	144	247
Sekcja J	Informacja i komunikacja	109	149
Sekcja K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	173	261
Sekcja L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	185	232
Sekcja M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	361	528
Sekcja N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	129	222
Sekcja O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	20	87
Sekcja P	Edukacja	236	336

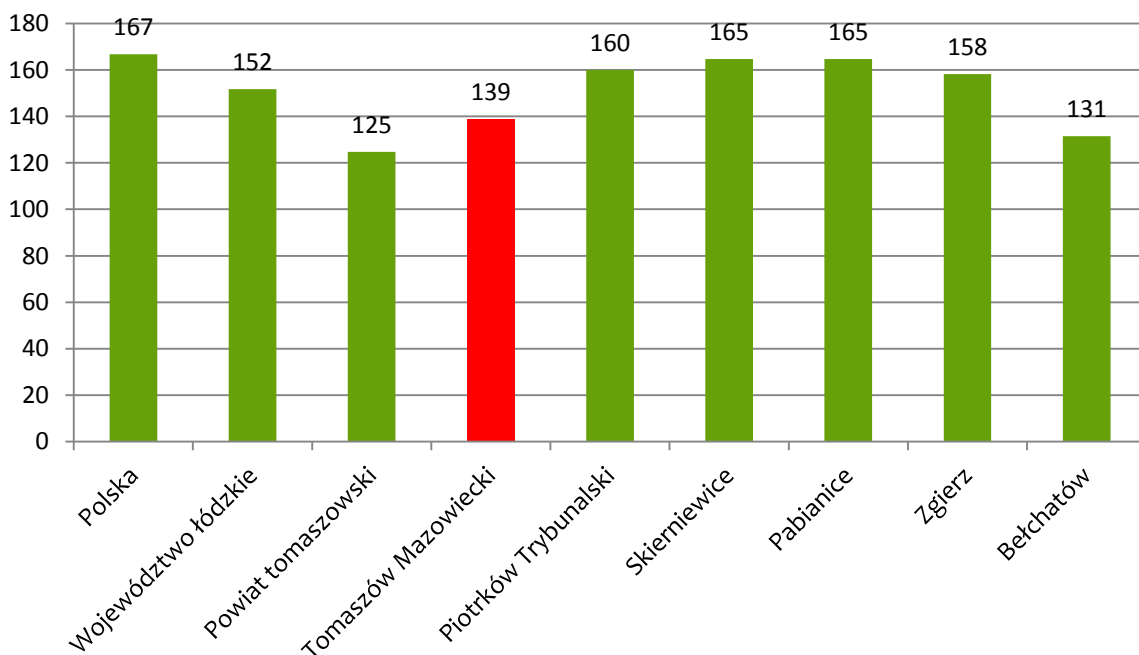
DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Sekcja Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	314	444
Sekcja R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	125	179
Sekcja S	Pozostała działalność usługowa	376	604
Sekcja T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby		
Sekcja U	Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Wskaźnik przedsiębiorczości liczony liczbą podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym jest ważnym miernikiem potencjału gospodarczego miasta (wykres 5). Pod tym względem Tomaszów Mazowiecki (138,6 podmiotów) wybija się na tle innych miejscowości w powiecie (124,7 podmiotów). Niemniej jednak jest to znacznie poniżej średniej dla kraju, województwa oraz najważniejszych jego miast – Piotrkowa Trybunalskiego, Skierniewic, Pabianic i Zgierza. Gorzej od Tomaszowa Mazowieckiego wypada tylko Bełchatów ze wskaźnikiem na poziomie 131,4 podmioty na 1000 mieszkańców.

Wykres 5: Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych.

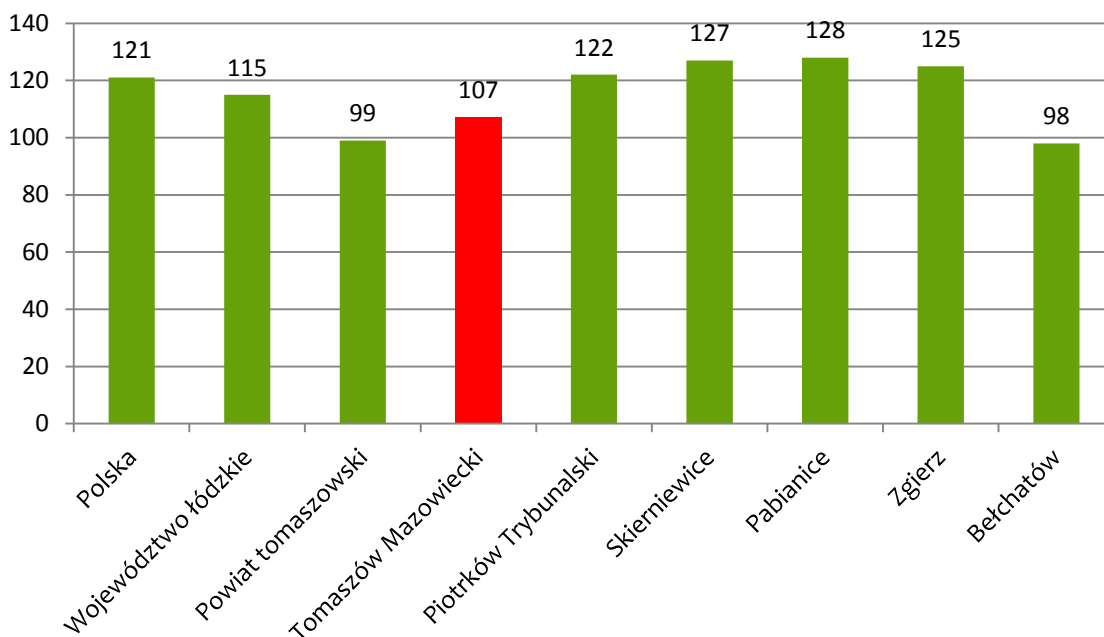
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Informację o poziomie przedsiębiorczości w gminie pogłębić można mierząc poziom przedsiębiorczości mieszkańców. Wskaźnik ten świadczy nie tylko o potencjale gospodarczym miasta, ale szerzej także o postawie i zaradności osób w nim mieszkających. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

wyniosła 4326 osoby. Porównując ten wynik do innych miast w regionie, podobnych do Tomaszowa Mazowieckiego pod względem liczby mieszkańców to jest on umiarkowany. Najwięcej osób fizycznych prowadzących swoją działalność gospodarczą mieszkało w Piotrkowie Trybunalskim (5757), następnie w Pabianicach (5338), Zgierzu (4437), Bełchatowie (4096) i Skierniewicach (3951). Jednak o słabej sytuacji przedsiębiorczości mieszkańców lepiej świadczy wskaźnik pokazujący liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 osób w wieku produkcyjnym. Jak pokazuje wykres 6. Tomaszów Mazowiecki wypada niekorzystnie na tle średniej dla kraju, województwa i innych dużych miast w regionie.

Wykres 6: Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Do połowy lat 90. XX w. struktura gospodarki Tomaszowa Mazowieckiego zdominowana była przez duże zakłady przemysłowe z branży włókienniczej. Od tego czasu tomaszowska gospodarka przeszła zmianę opierając się głównie o firmy handlowo-usługowe. Wśród największych przedsiębiorstw działających na terenie miasta wciąż znajdują się zakłady produkcyjne i przemysłowe, takie jak Frito Lay Poland Sp. z o.o. (branża spożywcza), Ceramika Paradyż Sp. z o.o. (ceramika), Roldrob S.A. (produkcja drobiarska). Pomimo upadku przemysłu włókienniczego w Tomaszowie Mazowieckim wciąż działa kilka zakładów z tej branży, np. Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A, Galli Poland Sp. z o.o., Fabryka Dywanów Weltom SA, Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych Sp. z o.o.. Co ciekawe, wśród największych pracodawców znajduje się kilka podmiotów sektora prywatnego (tabela 9).

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Tabela 9: Profile działalności największych pracodawców w Tomaszowie Mazowieckim

Nazwa firmy	Profil działalności
Frito Lay Poland Sp. z o.o.	Art. spożywcze
Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	Usługi publiczne ochrona zdrowia
Ceramika Paradyż Sp. z o.o.	Ceramika
Jednostka wojskowa	Administracja publiczna
Roldrob S.A.	Produkcja drobiarska
FM Mazovia Sp. z o.o.	Logistyka
Polytec Interior Polska Sp. z o.o.	Art. motoryzacyjne
Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A.	Art. włókiennicze
Urząd Miasta	Jednostka samorządu terytorialnego
Galli Poland Sp. z o.o.	Art. włókiennicze
JOKA Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane
Miejski Zakład Komunikacyjny	Usługi publiczne transport
Maltom sp. j.	Usługi budowlane
PKS Tomaszów Mazowiecki Sp. z o.o.	Usługi publiczne transport
Fabryka Dywanów Weltom SA	Art. włókiennicze
Przedsiębiorstwo Budowlane ARTOM Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane
Veolia Usługi dla Środowiska S.A.	Usługi publiczne gospodarka odpadami
Wagran Sp. z o.o.	Armatuara kuchenna i łazienkowa
Mesgo Polska S.A.	Art. gumowe
Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych Sp. z o.o.	Art. włókiennicze
PPHU „REMBOR” Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane
Sevener Logistic Sp. z o.o.	Logistyka

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013 aktualizacja na rok 2012, s. 42-43; www.sse.lodz.pl.

Jak wskazuje tabela 9 w Tomaszowie Mazowieckim działa niewiele dużych firm zagranicznych lub transgranicznych korporacji, co może wskazywać na niską konkurencyjność miasta, jako miejsca atrakcyjnego do inwestowania.

Część terenów Tomaszowa Mazowieckiego należy do podstrefy Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Podstrefa Tomaszów Mazowiecki stanowi jedną z 45 podstref należących do ŁSSE. Została utworzona w 2000 r. i obejmuje powierzchnię ponad 62 ha. Obecnie w Tomaszowie Mazowieckim nie funkcjonuje żadna strefa aktywności gospodarczej. Jednak w ostatnim czasie

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

powstał projekt utworzenia Strefy Aktywności Gospodarczej przy drodze S8 na terenie gminy wiejskiej Tomaszów Mazowiecki, tuż przy granicy z miastem (obok osiedla Niebrów)⁶.

Ważnym elementem rozwoju lokalnej przedsiębiorczości są instytucje otoczenia biznesu, zapewniające wsparcie informacyjne i proceduralne dla nowych firm. W Tomaszowie Mazowieckim działają dwa stowarzyszenia zrzeszające przedsiębiorców miasta i powiatu tomaszowskiego. Są to: Stowarzyszenie Kupców Targowiska Miejskiego w Tomaszowie Mazowieckim oraz Stowarzyszenie Kupców i Przedsiębiorców Powiatu Tomaszowskiego. Nie reprezentują one jednak wszystkich przedsiębiorców. Wsparcie i doradztwo dla firm na terenie miasta zapewnia także Punkt Konsultacyjny dla przedsiębiorców prowadzony przez organizację non-profit Fundacja Rozwoju Gminy Żelów. Punkt ten znajduje się przy ul. Warszawskiej 119⁷. Niewielka liczba instytucji otoczenia biznesu może powodować deficyt informacji dla potencjalnych inwestorów. Dlatego władze miasta powinny po pierwsze, opracować kompleksową ofertę dla inwestorów chcących założyć działalność na terenie Tomaszowa Mazowieckiego, a po drugie, przygotować program pomocy finansowej i instytucjonalnej dla biznesu i przedsiębiorczości.

2. Rolnictwo

Tomaszów Mazowiecki ma najbardziej jednorodną strukturę powierzchni w kontekście potencjału gospodarczego, spośród porównywanych w tabeli 10 miast. Użytki rolne stanowią jedynie 27% w ogólnej powierzchni gminy miejskiej. Także średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na jedno gospodarstwo jest najniższa (1,19 ha) w porównaniu do innych miast zbliżonych wielkością pod względem ludności do Tomaszowa Mazowieckiego. Co prawda liczba samych gospodarstw rolnych jest porównywalnie duża, jednak na tle powiatu tomaszowskiego w samym mieście znajduje się ich niewielki odsetek – niecałe 9%.

Tabela 10: Liczba gospodarstw rolnych, powierzchnia użytków rolnych, przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa rolnego oraz udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych (2010 r.)

	Liczba gospodarstw rolnych	Powierzchnia użytków rolnych (ha)	Średnia powierzchnia 1 gospodarstwa rolnego (ha)	Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni gminy (%)
Polska	2264657	15502974,83	6,81	49,6
Województwo łódzkie	168930	1006673,18	5,93	55,3
Powiat tomaszowski	10399	49600,93	4,76	48,4
Tomaszów Mazowiecki	935	1116,02	1,19	27,0
Piotrków Trybunalski	1012	2576,00	2,54	38,3

⁶ Projekt przygotowała firma Europrojekt. Projekty i Nadzory Drogowe, <http://www.europrojekt.bielsko.pl/23,realizacje.html>

⁷ Źródło: <http://frgz.pl/>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Skierniewice	1233	1719,93	1,39	52,3
Pabianice	600	1114,71	1,86	33,8
Zgierz	226	1152,99	5,01	27,2
Bełchatów	1339	1675,84	1,25	48,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Według powszechnego spisu rolnego w 2010 r. struktura zasiewów w Tomaszowie Mazowieckim jest stosunkowo jednorodna i dominują w niej zboża. Łącznie pod zasiewami w 2010 r. znajdowały się 202 gospodarstwa rolne. 186 z nich uprawiało zboża podstawowe (tj. pszenicę, żyto, jęczmień, owies i pszenżyto) z mieszankami zbożowymi zbóż ozimych i jarych. 48 gospodarstw uprawiał ziemniaki, a 6 warzywa gruntowe.

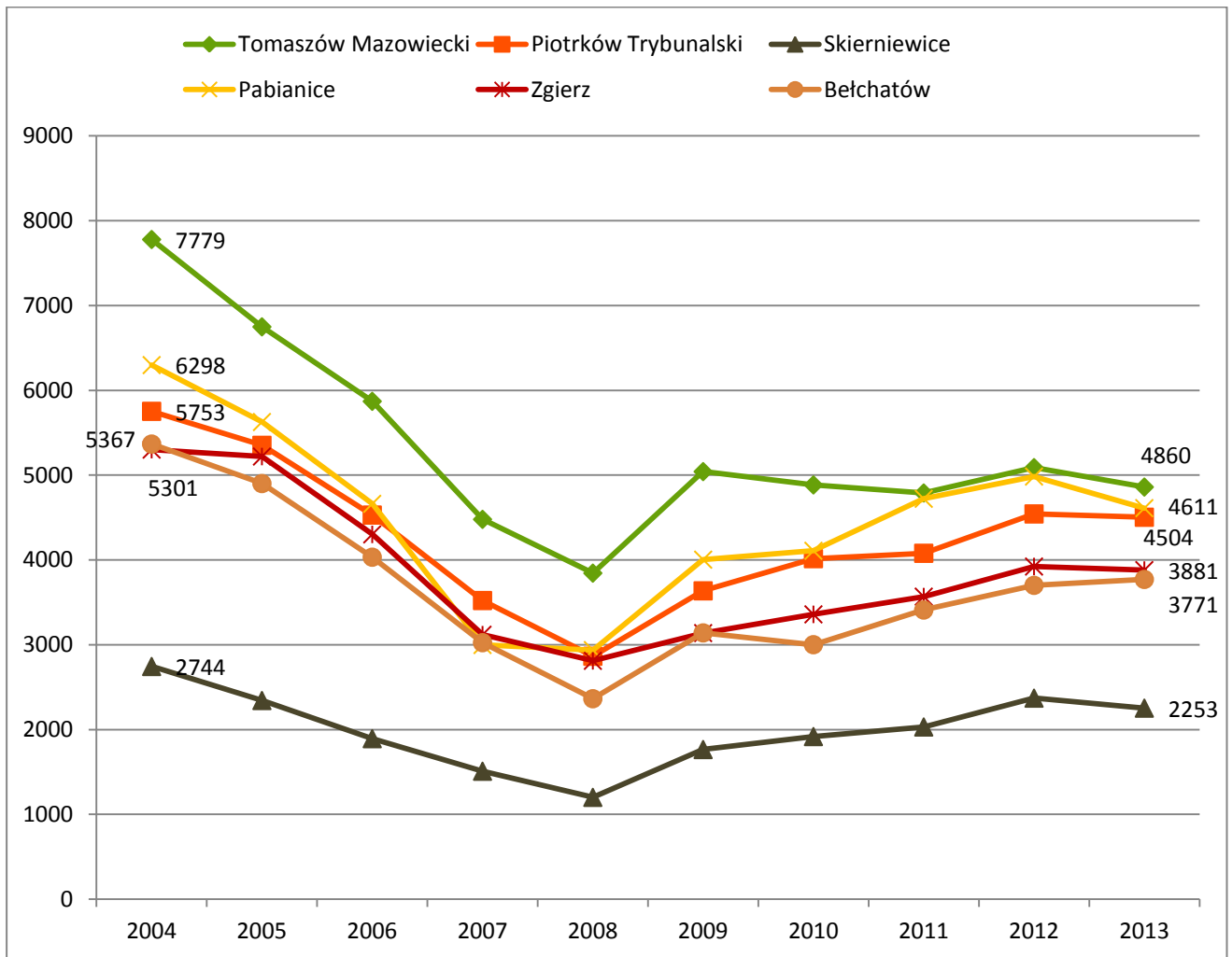
3. Rynek pracy

Aktywność zawodowa mieszkańców jest podstawowym motorem rozwoju społeczno-gospodarczego miast. Rynek pracy, na który składają się osoby aktywne zawodowo można scharakteryzować w dwojaki sposób. W wymiarze ilościowym analizuje się liczbę osób zatrudnionych i pracujących, a także poziom bezrobocia rejestrowanego. W wymiarze jakościowym rynek pracy opisuje się strukturę zatrudnionych i bezrobotnych pod względem płci i wykształcenia, a także umiejętności i kwalifikacje zawodowe.

Pod koniec 2013 r. stopa bezrobocia w powiecie tomaszowskim wynosiła 17,9% i była wyższa o 4,5 pp. niż w Polsce oraz o 3,8 pp. niż w całym województwie łódzkim. Był to trzeci powiat w województwie łódzkim o najwyższej stopie bezrobocia. Tomaszów Mazowiecki posiada największą liczbę osób zarejestrowanych jako bezrobotne w porównaniu do innych największych ludnościowo miast województwa. Niemniej jednak warto zauważyć, że od 2004 r. to właśnie Tomaszów Mazowiecki był miastem, gdzie odnotowano największy spadek liczby osób pozostających bez pracy – o 2919 osób. W Piotrkowie Trybunalskim w tym samym okresie liczba bezrobotnych zmniejszyła się o 1249 osób, w Skierniewicach o 491 osób, w Pabianicach o 1687 osób, w Zgierzu o 1420 osób, a w Bełchatowie o 1596 osób. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. wynosiła 4860 osoby, z czego 51,7% stanowili mężczyźni, a 48,3% kobiety (tabela 11). Liczba osób pozostających bez pracy w mieście stanowiła ponad 58% bezrobotnych z całego powiatu tomaszowskiego.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 7: Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2004 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Tabela 11: Struktura zarejestrowanych bezrobotnych według płci w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Polska	2157883	1058427	1099456
Województwo łódzkie	151626	77663	73963
Powiat tomaszowski	8322	4417	3905
Tomaszów Mazowiecki	4860	2512	2348
Piotrków Trybunalski	4504	2296	2208
Skierniewice	2253	1118	1135
Pabianice	4611	2407	2204

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

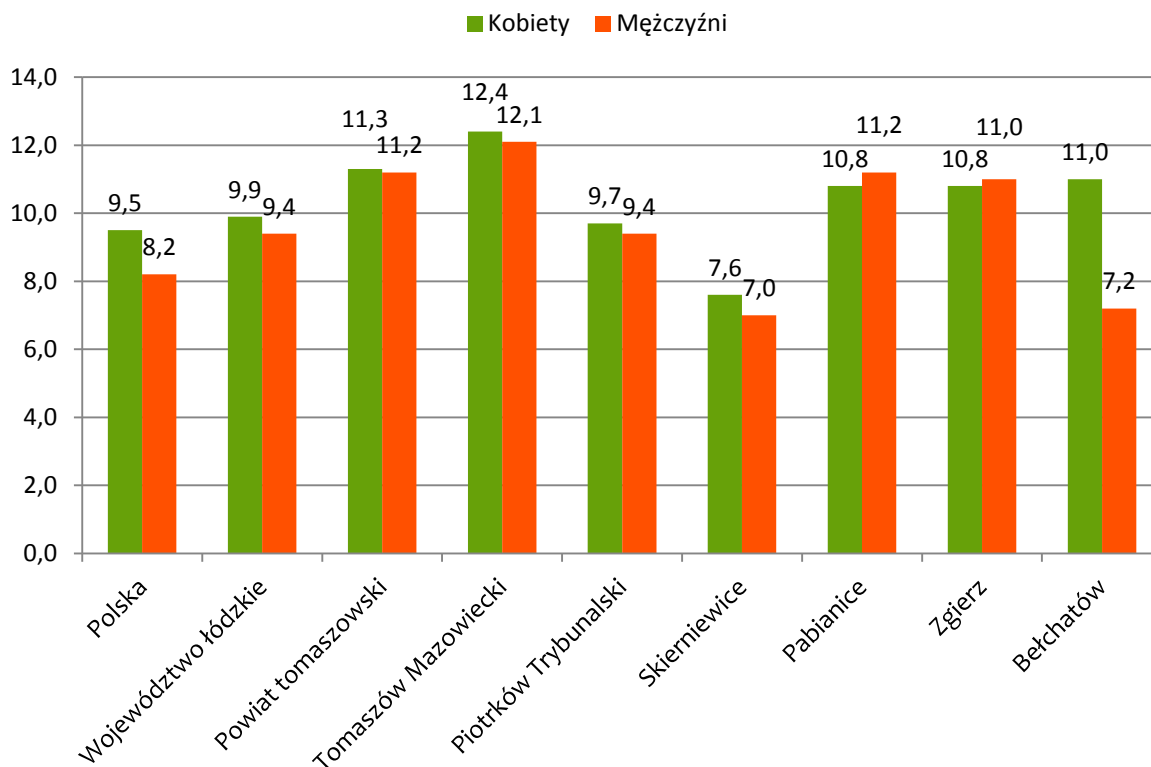
Zgierz	3881	2011	1870
Bełchatów	3771	1551	2220

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Podobnie niekorzystna sytuacja na rynku pracy w Tomaszowie Mazowieckim rysuje się, gdy bliżej przyjrzeć się strukturze bezrobotnych. Miasto posiada najwyższy odsetek osób bezrobotnych w wieku produkcyjnym (12,2%) spośród innych podobnych pod względem ludności miast w województwie łódzkim (wykres 8). Zaraz za Tomaszowem Mazowieckim najgorszy wskaźnik posiadają Pabianice (11%), a najniższy wskaźnik spośród analizowanych miast posiadają Skierniewice (7,3%). Średnia dla powiatu tomaszowskiego wynosi 11,3%. Oznacza to, że w Tomaszowie Mazowieckim w urzędzie pracy zarejestrowanych jest 12,1% bezrobotnych mężczyzn w wieku 18-64 lat oraz 12,4% bezrobotnych kobiet w wieku 18-59 lat. Jest to więcej o 0,9 pp. mężczyzn i 1,6 pp. kobiet niż w Pabianicach – następnym zaraz po Tomaszowie Mazowieckim mieście z podobnie złą sytuacją na rynku pracy.

Osoby bez prawa do zasiłku w Tomaszowie Mazowieckim stanowią 85,2% ogółu bezrobotnych, w Piotrkowie Trybunalskim 86,2%, w Skierniewicach 83,6%, w Pabianicach 86,6%, w Zgierzu 86,2% i w Bełchatowie 85,5%.

Wykres 8: Odsetek zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

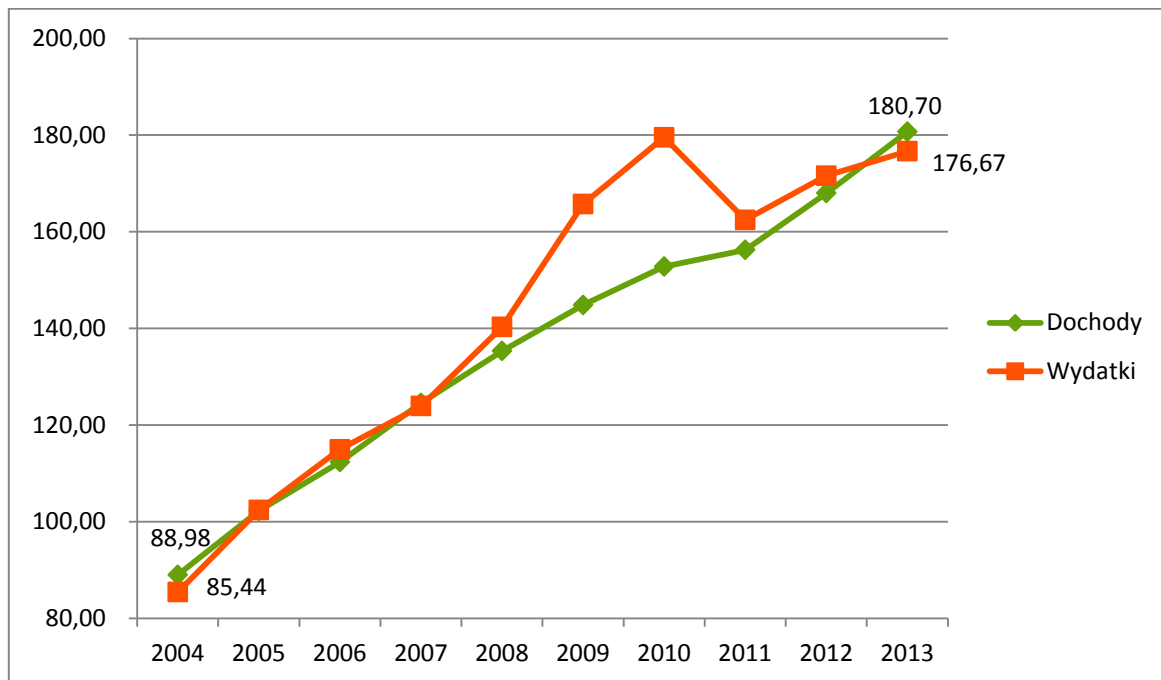
4. Finanse samorządowe

Kondycję finansów samorządu miejskiego najlepiej opisuje budżet miasta. Jest on kluczowym punktem odniesienia dla wszystkich działań rozwojowych podejmowanych przez decydentów samorządowych, a także wskazuje na kondycję lokalnej gospodarki. Płynność finansowa miasta umożliwia realizację planowanych inwestycji. Z kolei brak płynności jest hamulcem dla rozwoju miasta i w dłuższym okresie czasu prowadzi do stagnacji gminy.

W 2013 r. dochody miasta Tomaszów Mazowiecki osiągnęły kwotę 180 706 579 zł. Całkowite wydatki wynosiły zaś 176 677 959 zł. Stąd też saldo roczne budżetu było dodatnie, a nadwyżka wyniosła 4 028 619 zł. W ciągu ostatnich dziesięciu lat była to trzecia nadwyżka budżetowa, jaką udało się osiągnąć w Tomaszowie Mazowieckim – pierwsza w 2004 r., druga w 2007 r.

Należy zauważyć, że w latach 2004-2013 budżet miasta wzrósł ponad dwukrotnie. W przypadku dochodów był to wzrost na poziomie 103%, natomiast w przypadku wydatków 106,7%. Należy także wskazać, że w latach 2008-2010 wydatki wzrosły aż o 39 mln zł, podczas gdy dochody o ok. 17 mln zł. Doprowadziło to do największego deficytu budżetowego w mieście w ciągu ostatnich dziesięciu lat i zmusiło władze miasta do zaciągnięcia kredytu długoterminowego⁸.

Wykres 9: Dochody i wydatki budżetowe ogółem w latach 2007 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki [w mln zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

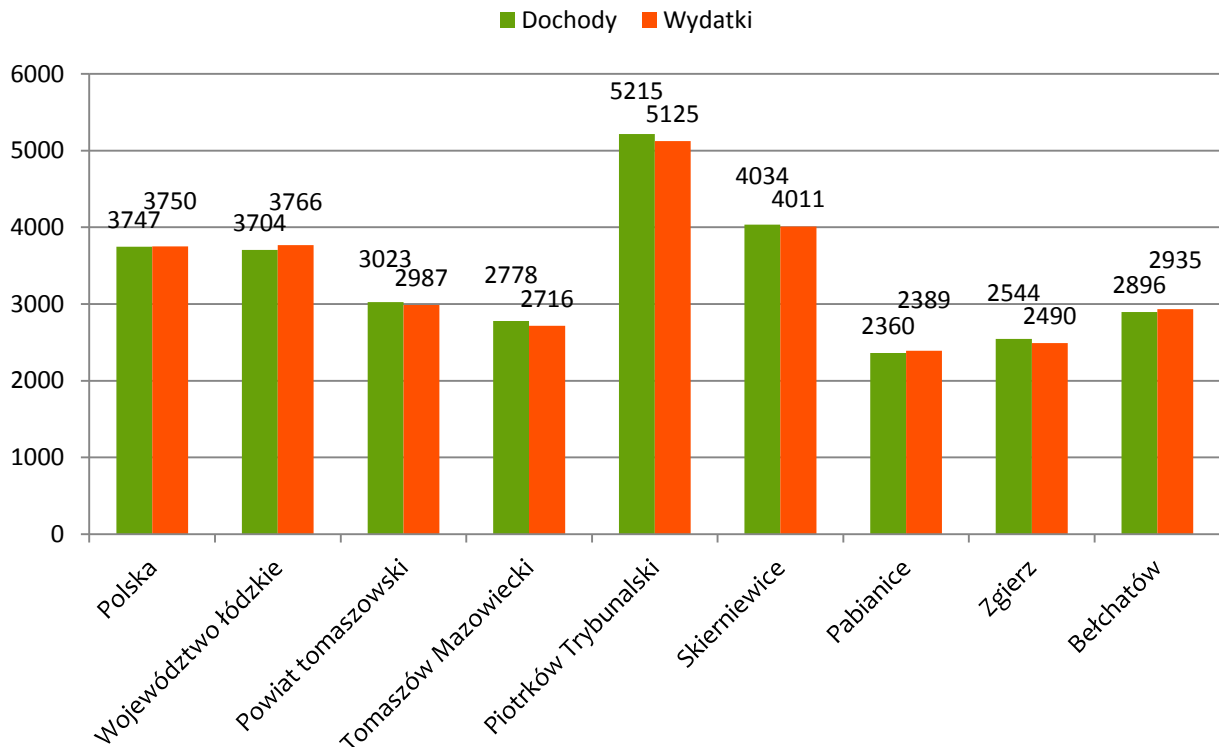
W 2013 r. dochody budżetowe na 1 mieszkańca w Tomaszowie Mazowieckim wynosiły 2778 zł, wydatki zaś 2716 zł (wykres 10). Było to niewiele mniej niż średnia dla powiatu tomaszowskiego –

⁸ Uchwała Nr LXI/512/10 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie zaciągnięcia kredytu długoterminowego przeznaczonego na pokrycie planowanego deficytu budżetu w 2010 r i spłatę wcześniej zaciągniętych zobowiązań z tytułu kredytów i pożyczek.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

odpowiednio 3023 zł i 2987 zł oraz znacznie poniżej średniej dla województwa łódzkiego (3704 zł dochodów; 3766 zł wydatków) oraz Polski (3747 zł dochodów; 3750 zł wydatków). Trzeba przy tym zauważyć, że spośród innych dużych miast w regionie, które mają zbliżoną do Tomaszowa Mazowieckiego liczbę ludności większe dochody i wydatki na 1 mieszkańca miały miasta na prawach powiatu – Piotrków Trybunalski i Skierniewice. W tych miastach omawiany wskaźnik był też znacznie wyższy niż średnia dla województwa i kraju.

Wykres 10: Dochody i wydatki budżetowe ogółem na 1 mieszkańca w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w zł]

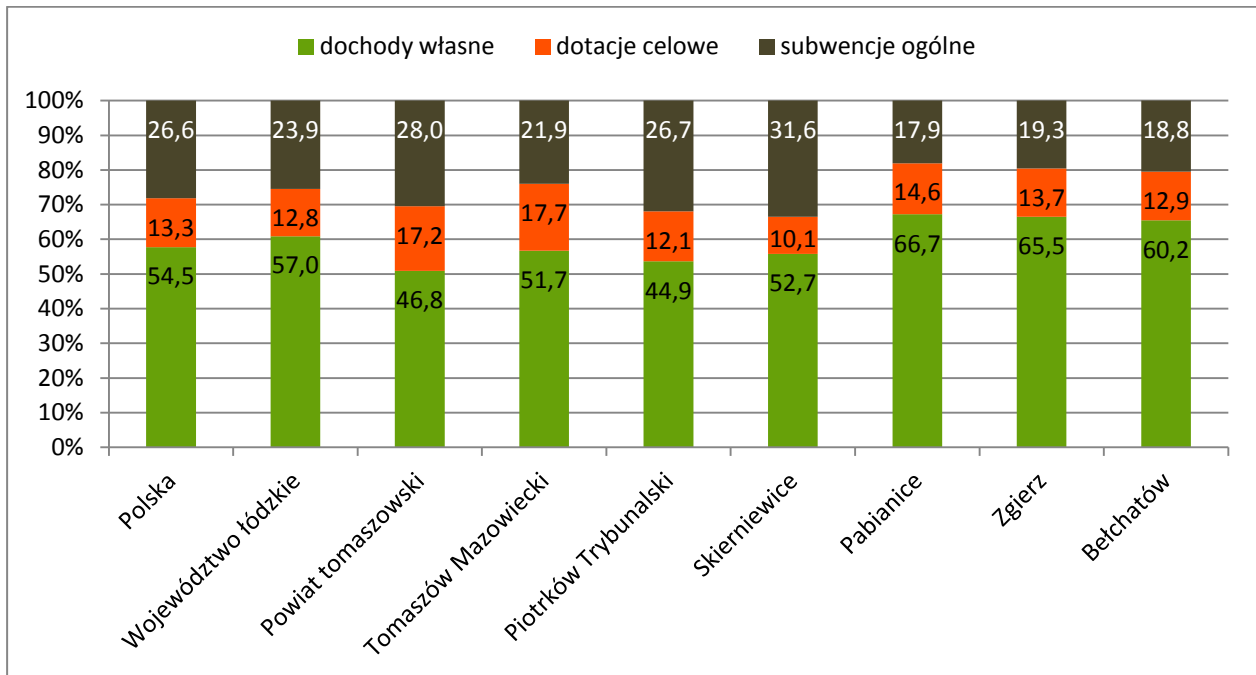

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

W 2013 r. w strukturze dochodów budżetu Tomaszowa Mazowieckiego przeważały dochody własne gminy (51,7%), czyli m.in. wpływy z tytułu podatków lokalnych, udziały w podatku dochodowym od osób fizycznych oraz podatku dochodowym od osób prawnych, wpływy ze sprzedaży nieruchomości należących do gminy. Ten dział dochodów był nieco wyższy niż w przypadku powiatu tomaszowskiego (46,8%). W strukturze dochodów miasta duże znaczenie miały także dotacje celowe, które osiągnęły 17,7% całości dochodów i były najwyższe spośród porównywanych jednostek terytorialnych. Dotacje celowe z budżetu państwa przekazywane są jednostkom samorządu terytorialnego na finansowanie lub dofinansowanie zadań z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych, a także bieżących zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 11: Dochody budżetowe według głównych źródeł pochodzenia (dochody własne, subwencja ogólna, dotacje celowe) w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w %]

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Największą kategorią wydatków w 2013 r. w budżecie Tomaszowa Mazowieckiego była oświata i wychowanie (36,9% wszystkich wydatków) oraz zadania z zakresu pomocy społecznej (23,6% wszystkich wydatków). Te, jak i inne kategorie wydatków w budżecie miasta dotyczyły głównie wydatków bieżących. Jedyną kategorią budżetową, gdzie przeważały wydatki majątkowe, czyli inwestycyjne był transport i łączność.

Tabela 12: Wydatki budżetowe według wybranych działów klasyfikacji budżetowej w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Dział KB	Dział klasyfikacji budżetowej	Ogółem [tys. PLN]	Odsetek całości [%]
010	Rolnictwo i łowiectwo	5,6	0,003
400	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię	9,3	0,005
600	Transport i łączność	22 167,3	12,5
630	Turystyka	1 219,7	0,7
700	Gospodarka mieszkaniowa	2 221,8	1,25
710	Działalność usługowa	415,7	0,23
720	Informatyka	19,0	0,01
750	Administracja publiczna	13 017,8	7,3
751	Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	11,3	0,006

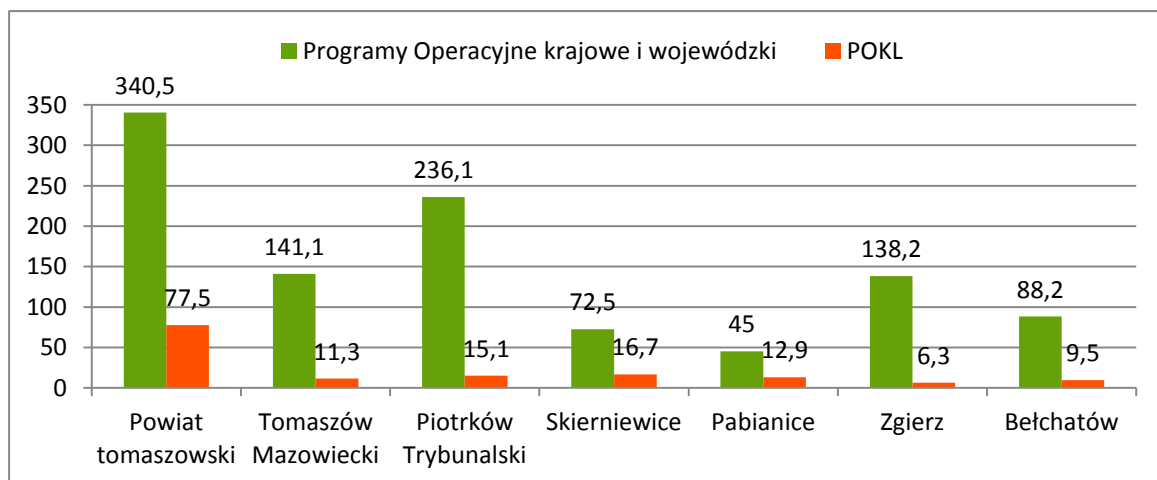
DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

754	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona	1 932,5	1,1
757	Obsługa długu publicznego	2 972,8	1,7
801	Oświata i wychowanie	65 217,1	36,9
851	Ochrona zdrowia	2 473,6	1,4
852	Pomoc społeczna	41 648,1	23,6
853	Pozostałe zadania w zakresie polityki	1 039,5	0,6
854	Edukacyjna opieka wychowawcza	2 583,1	1,4
900	Gospodarka komunalna i ochrona	8 519,9	4,8
921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	4 496,4	2,5
925	Ogrody botaniczne i zoologiczne oraz naturalne obszary i obiekty chronionej przyrody	24,2	0,01
926	Kultura fizyczna	6 682,7	3,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Na terenie Miasta Tomaszowa Mazowieckiego zrealizowano lub nadal realizuje się 74 projekty ze środków europejskich przyznanych Polsce na lata 2007-2013. Łączną ich wartość wynosi 385,2 mln zł, a otrzymane dofinansowanie ze strony Unii Europejskiej 152,4 mln zł. W ramach krajowych programów operacyjnych oraz wojewódzkiego programu operacyjnego miasto zrealizowało lub nadal realizuje 57 projektów, na które dofinansowanie wynosi 141,1 mln zł, a w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (komponent krajowy i regionalny) 17 projektów z dofinansowaniem 11,3 mln zł. Na tle innych porównywanych jednostek terytorialnych Tomaszów Mazowiecki pod względem pozyskiwania środków europejskich wypada dobrze. Zajmuje on miejsce zaraz za Piotrkowem Trybunalskim (251,2 mln zł) pod względem uzyskanego dofinansowania.

Wykres 12: Wartość dofinansowania projektów ze źródeł europejskich w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w mln zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego, 2014

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Tabela 13: Środki pozyskane z źródeł europejskich i liczba projektów, które uzyskały dofinansowanie w ramach krajowych programów operacyjnych oraz wojewódzkiego programu operacyjnego w latach 2007-2013 (stan na dzień 31.08.2014)

	Programy operacyjne (bez POKL)		
	Liczba projektów	Wartość ogółem (mln zł)	Dofinansowanie (mln zł)
Powiat tomaszowski	168	1 093,0	340,5
Tomaszów Mazowiecki	57	371,8	141,1
Piotrków Trybunalski	80	869,8	236,1
Skierniewice	27	114,8	72,5
Pabianice	49	91,8	45
Zgierz	78	300,7	138,2
Bełchatów	39	142,1	88,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego, 2014

Tabela 14: Środki pozyskane z źródeł europejskich i liczba projektów, które uzyskały dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w latach 2007-2013 (komponent krajowy i regionalny) (stan na dzień 31.08.2014)

	Program Operacyjny Kapitał Ludzki (komponent krajowy i regionalny)		
	Liczba projektów	Wartość ogółem (mln zł)	Dofinansowanie (mln zł)
Powiat tomaszowski	160	91,8	77,5
Tomaszów Mazowiecki	17	13,5	11,3
Piotrków Trybunalski	56	18,1	15,1
Skierniewice	44	19,8	16,7
Pabianice	14	16,8	12,9
Zgierz	20	7,4	6,3
Bełchatów	17	11,3	9,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego, 2014

Sfera gospodarcza – podsumowanie

Mocne strony

1. Dominacja mikroprzedsiębiorstw w strukturze wielkościowej podmiotów gospodarczych, co jest korzystne, gdyż małe przedsiębiorstwa lepiej przystosowują się do zmieniających

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- uwarunkowań zewnętrznych oraz są bardziej elastyczne i podatne na wdrażanie innowacyjnych rozwiązań;
2. Zaznaczający się w strukturze branżowej wyższy udział firm z sekcji M - prowadzących działalność profesjonalną, naukową i techniczną (6,5% wszystkich przedsiębiorstw w Tomaszowie Mazowieckim) co świadczy o potencjale innowacyjnym i naukowym;
 3. Stosunkowo wysoka przedsiębiorczość w gminie liczona liczbą podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (138,6 podmiotów; powiat - 124,7 podmiotów);
 4. Funkcjonowanie dużych zakładów produkcyjnych i przemysłowych na terenie miasta, takich jak Frito Lay Poland Sp. z o.o. (branża spożywcza), Ceramika Paradyż Sp. z o.o. (ceramika), Roldrob S.A. (produkcja drobiarska);
 5. Utrzymywanie się w przemyśle tradycyjnych, rozpoznawalnych branż, z których Tomaszów Mazowiecki kiedyś słynął - zakładów z branży włókienniczej np. Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A, Galli Poland Sp. z o.o., Fabryka Dywanów Weltom SA, Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych Sp. z o.o.;
 6. Funkcjonowanie Podstrefy Tomaszów Mazowiecki (62 ha), która jest jedną z 45 podstref należących do Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Podstrefa posiada 4 inwestorów (Mesgo Polska Sp. z o.o., Paradyż Sp. z o.o, Severer Logistic Sp. z o.o., Wagran Sp. z o.o.);
 7. Dobra kondycja finansów publicznych w mieście. W 2013 r. saldo roczne budżetu było dodatnie. W latach 2004-2013 budżet miasta wzrósł ponad dwukrotnie;
 8. Skuteczność w pozyskiwaniu środków europejskich. Tomaszów Mazowiecki (152,4 mln zł) zajmuje miejsce zaraz za Piotrkowem Trybunalskim (251,2 mln zł) pod względem uzyskanego dofinansowania.

Słabe strony

1. Spadek liczby przedsiębiorstw wpisanych do rejestru REGON w stosunku do 2009 r. (o 18%) co może świadczyć o przenoszeniu działalności gospodarczej poza miasto (procesy suburbanizacyjne) – może to też być konsekwencja weryfikacji danych REGON;
2. Stosunkowo niski wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców, liczony liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 osób w wieku produkcyjnym (107 os.) na tle średniej dla kraju (121 os.), województwa (115 os.) i innych dużych miast w regionie (np. Skierniewice – 127 os.; Pabianice – 128 os.; Zgierz – 125 os.);
3. Brak działającej strefy aktywności gospodarczej;
4. Stosunkowo duży poziom bezrobocia w mieście - największa liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne (4860 osoby) w porównaniu do innych największych ludnościowo miast województwa (np. Pabianice – 4611 osoby); oraz najwyższy odsetek osób bezrobotnych w wieku produkcyjnym (12,2%) spośród innych podobnych pod względem ludności miast w województwie łódzkim; również przez mieszkańców (badanie CATI) bezrobocie wskazywane jako główna wada miasta;
5. Dochody i wydatki budżetowe na 1 mieszkańca w Tomaszowie Mazowieckim (kolejno 2778 zł, 2716 zł) znacznie poniżej średniej dla województwa łódzkiego (3704 zł dochodów; 3766 zł wydatków) oraz Polski (3747 zł dochodów; 3750 zł wydatków).

Sfera społeczna

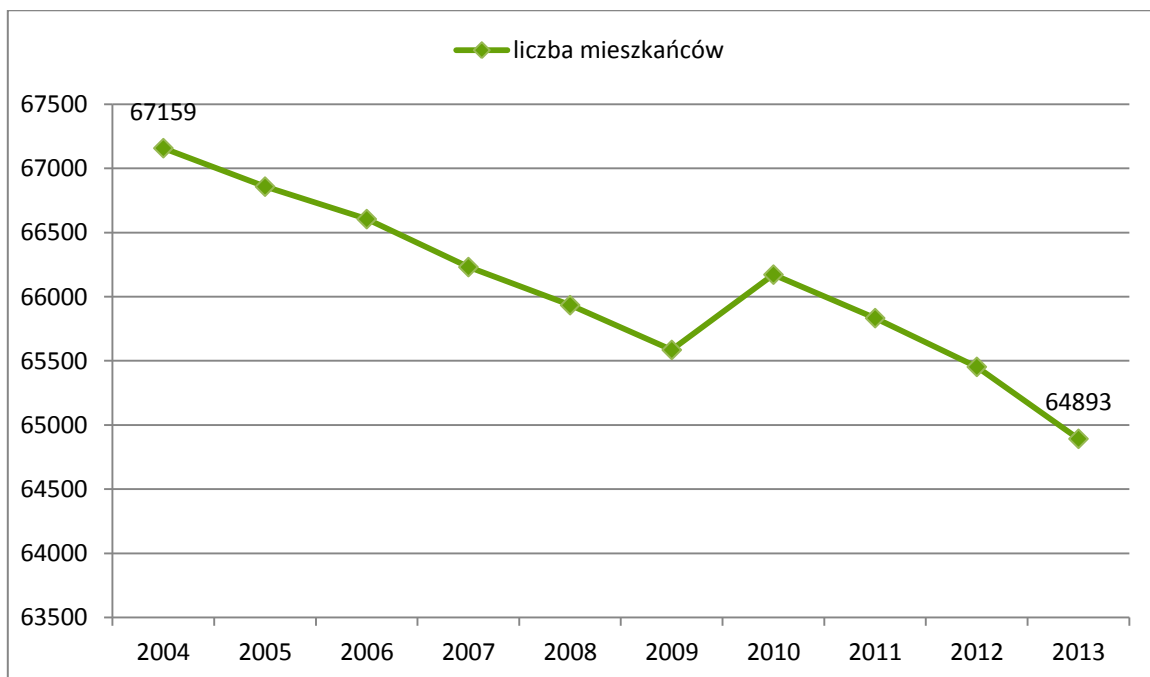
1. Struktura demograficzna ludności

Wszystkie procesy zachodzące w sferach przestrzennej i gospodarczej oddziałują bezpośrednio na jakość życia osób w danej gminie. Z drugiej strony, człowiek nie pozostaje biernym przedmiotem tych procesów, ale jest aktywnym podmiotem niejednokrotnie mocno wpływającym na kształt przestrzeni i gospodarki regionalnie i lokalnie. Dlatego też analiza stanu i struktury ludności pozwoli po pierwsze, zobaczyć tendencje zmian demograficznych, które w dłuższym okresie mogą przyczynić się do rozwoju lub degradacji znaczenia miasta w strukturze osadniczej województwa. Po drugie, procesy demograficzne są ważnym wskaźnikiem atrakcyjności gospodarczej miasta.

1.1. Liczba ludności

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim mieszkało 64 893 osób. Stanowiło to 54,1% wszystkich mieszkańców powiatu tomaszowskiego. Tym samym miasto pod względem liczby ludności było czwartym największym zaraz po Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim i Pabianicach. W porównaniu do 2004 r. Tomaszów Mazowiecki doświadczył ponad 3% spadku ludności. Tendencja ta w omawianym okresie widoczna była także w województwie łódzkim (2,8%) oraz innych porównywanych miastach tego regionu (największa w Pabianicach – 5%).

Wykres. 13: Zmiana liczby mieszkańców w latach 2004 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki.

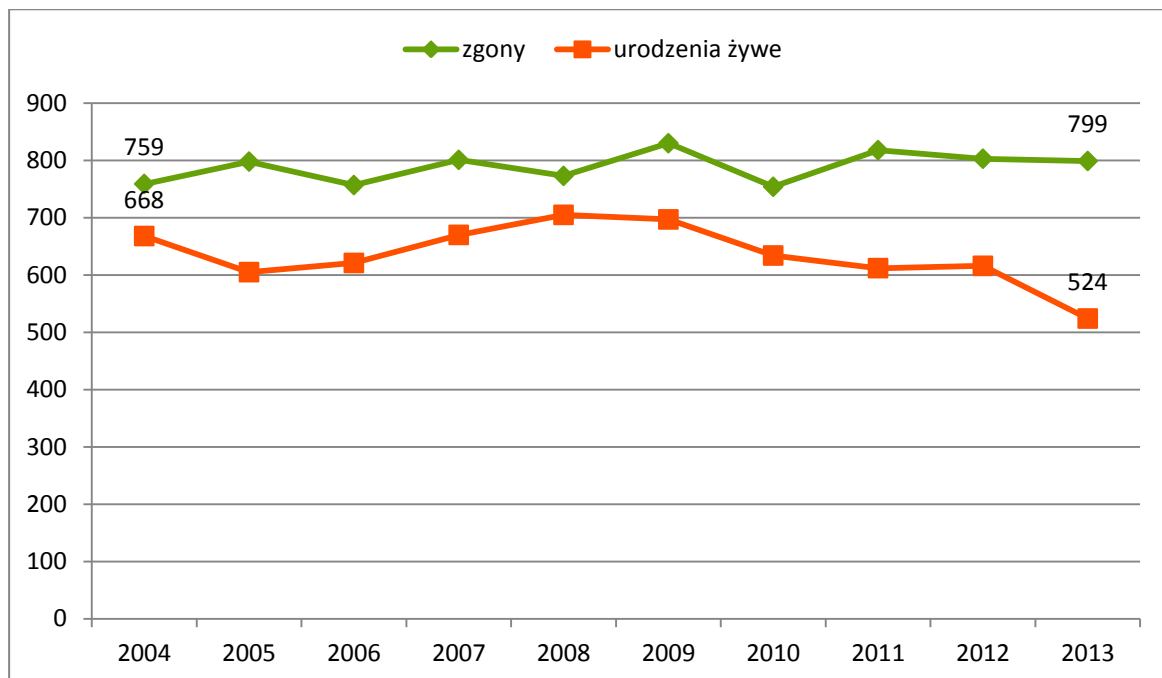
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

1.2. Trendy demograficzne

Na zmiany demograficzne oddziałują dwa procesy. Pierwszy dotyczy ruchu naturalnego ludności, czyli inaczej przyrostu naturalnego. Drugi odnosi się do tzw. ruchu wędrownego, czyli liczby wymeldowań z danej gminy oraz liczby osób, które się w niej zameldowały. Sumarycznie trend demograficzny można opisać poprzez przyrost rzeczywisty ludności, który pokazuje sumę salda ruchu naturalnego i salda ruchu wędrownego.

W okresie lat 2004-2013 w Tomaszowie Mazowieckim występował ujemny przyrost naturalny (wykres 14). W 2013 r. wskaźnik ten wynosił -4,2‰ (tabela 14) . Oznacza to, że w mieście umierało więcej osób, niż się rodziło. Wartości ujemne wskaźnik ten miał też na poziomie powiatu tomaszowskiego. Spośród porównywanych w opracowaniu miast jedynie Skierniewice oraz Bełchatów w latach 2004-2013 mogły pochwalić się dodatnim saldem ruchu naturalnego.

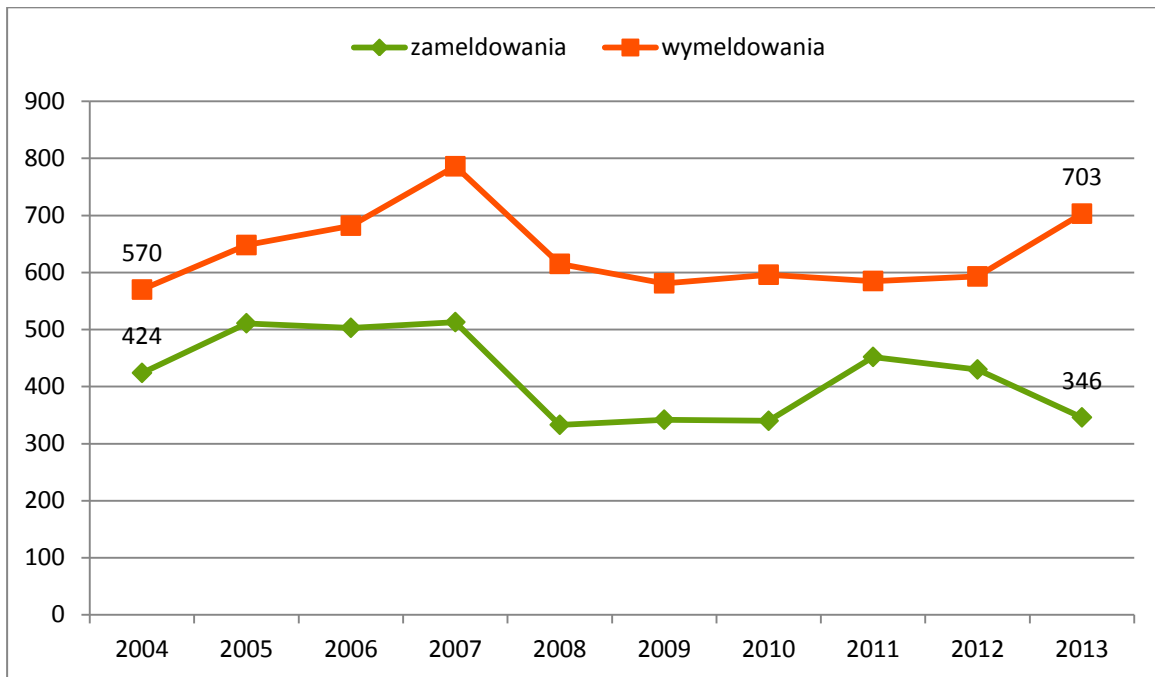
Wykres 14: Ruch naturalny ludności w mieście Tomaszów Mazowiecki w latach 2004-2013.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

W Tomaszowie Mazowieckim w latach 2004-2013 odnotowano także ujemne saldo ruchu wędrownego, co oznacza większą liczbę emigrantów wyjeżdżających z miasta niż imigrantów do niego przyjeżdżających (wykres 15). W 2013 r. wskaźnik wynosił - 5,5‰ i był jednym z najniższych spośród porównywanych miast (tabela 15). Niższy wskaźnik odnotowano jedynie w Bełchatowie (10,2‰).

Wykres 15: Ruch wędrownkowy w latach 2004-2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki

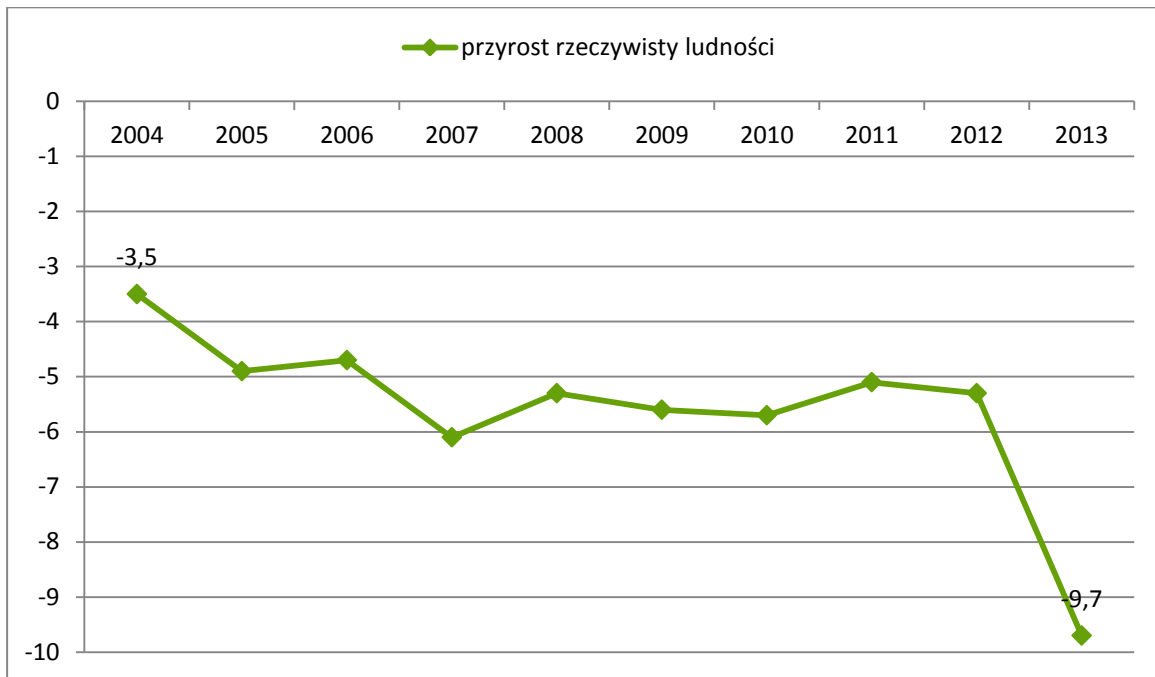
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Najwięcej mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego w 2013 r. emigrowało na wieś – 54% ogółu wszystkich wymeldowanych. Drugim z kierunków była emigracja do miast – 42%, a następnie emigracja za granicę – 4%. Także wieś była tym miejscem, z którego najczęściej w 2013 r. osiedlali się nowi mieszkańcy Tomaszowa Mazowieckiego (59% ogółu zameldowanych). 40% wszystkich imigrantów przyjechało do Tomaszowa Mazowieckiego z miast, a jedynie 1% z zagranicy.

Powyższe dane mogą wskazywać na popularny w całej Polsce trend wyprowadzania się ludzi z miast na jego przedmieścia lub do sąsiadujących z nim gmin o charakterze wiejskim. Oprócz procesów suburbanizacji, dane dotyczące imigracji w liczbach bezwzględnych wskazują, że w Tomaszowie Mazowieckim, zaraz obok Skierniewic, zameldowało się najmniej osób spośród innych porównywanych miast – odpowiednio 346 os. w Tomaszowie Mazowieckim i 332 os. W Skierniewicach. W Piotrkowie Trybunalskim było to 505 os.; w Pabianicach – 536 os.; w Zgierzu – 549 os; w Bełchatowie 535 os. Także struktura imigracji wskazuje, że Tomaszów Mazowiecki jest bardziej atrakcyjny dla osób, które dotychczas mieszkały na terenach wiejskich niż dla osób z innych miast Polski.

Tomaszów Mazowiecki w 2013 r. miał najniższy przyrost rzeczywisty ludności spośród innych porównywanych w opracowaniu miast, tj. -9,7% (tabela 15). Był to wyraźnie niższy poziom niż średnia dla powiatu tomaszowskiego (-6,1%). Co ciekawe, jak pokazuje wykres 16, największy spadek przyrost rzeczywisty ludności Tomaszów Mazowiecki odnotował pomiędzy 2012 r. i 2013 r., aż o 4,4 pkt proc. Kolejnym miastem z największym spadkiem tego wskaźnika pomiędzy rokiem 2012 a 2013 były Skierniewice – spadek o 3,7 pkt proc.

Wykres 16: Przyrost rzeczywisty ludności w latach 2004 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Tabela 15: Przyrost rzeczywisty ludności w 2013 r. w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w%.]

jednostka terytorialna	przyrost naturalny	saldo migracji	przyrost rzeczywisty
Polska	-0,5	-0,5	-1,0
Województwo łódzkie	-3,5	-1,1	-4,6
Powiat tomaszowski	-3,6	-2,5	-6,1
Tomaszów Mazowiecki	-4,2	-5,5	-9,7
Piotrków Trybunalski	-1,6	-4,1	-5,7
Skierniewice	0,1	-3,3	-3,2
Pabianice	-4,7	-4,2	-8,9
Zgierz	-3,6	-1,6	-5,2
Bełchatów	3,9	-10,2	-6,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

1.3. Struktura ludności według wieku i płci

Opisane wyżej zmiany demograficzne wpływają na strukturę ludności w mieście. W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim mieszkały 34 401 kobiet i 30 492 mężczyzn.

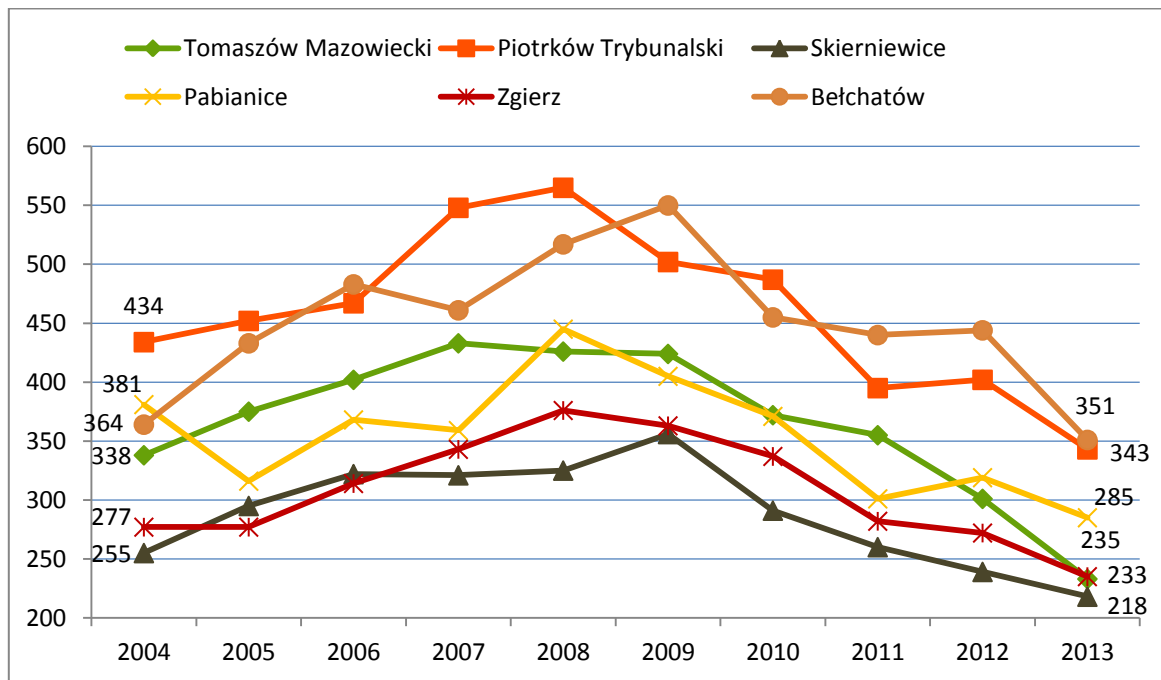
DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Stąd też wskaźnik feminizacji, czyli liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn w Tomaszowie Mazowieckim, był stosunkowo wysoki (113 kobiet na 100 mężczyzn) w porównaniu do powiatu tomaszowskiego (108 kobiet na 100 mężczyzn), województwa łódzkiego (110 kobiet na 100 mężczyzn), a nawet kraju (107 kobiet na 100 mężczyzn).

1.4. Małżeństwa

We wszystkich miastach porównywanych do Tomaszowa Mazowieckiego, włącznie z nim, liczba zawieranych małżeństw w 2013 r. spadła wyraźnie poniżej poziomu z roku 2004 (wykres 17). Duży spadek w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2011-2013 można częściowo tłumaczyć dużym poziomem emigracji z miasta. W efekcie w 2013 r. liczba zawartych małżeństw na 1000 mieszkańców w Tomaszowa Mazowieckiego wynosiła 3,6 i była najniższa spośród innych analizowanych w tabeli 15 miast.

Wykres 17: Liczba zawieranych małżeństw w latach 2004-2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Tabela 16: Liczba zawartych małżeństw na 1000 mieszkańców w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	Liczba zawartych małżeństw na 1000 mieszkańców
Polska	4,7
Województwo łódzkie	4,3
Powiat tomaszowski	4,3

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

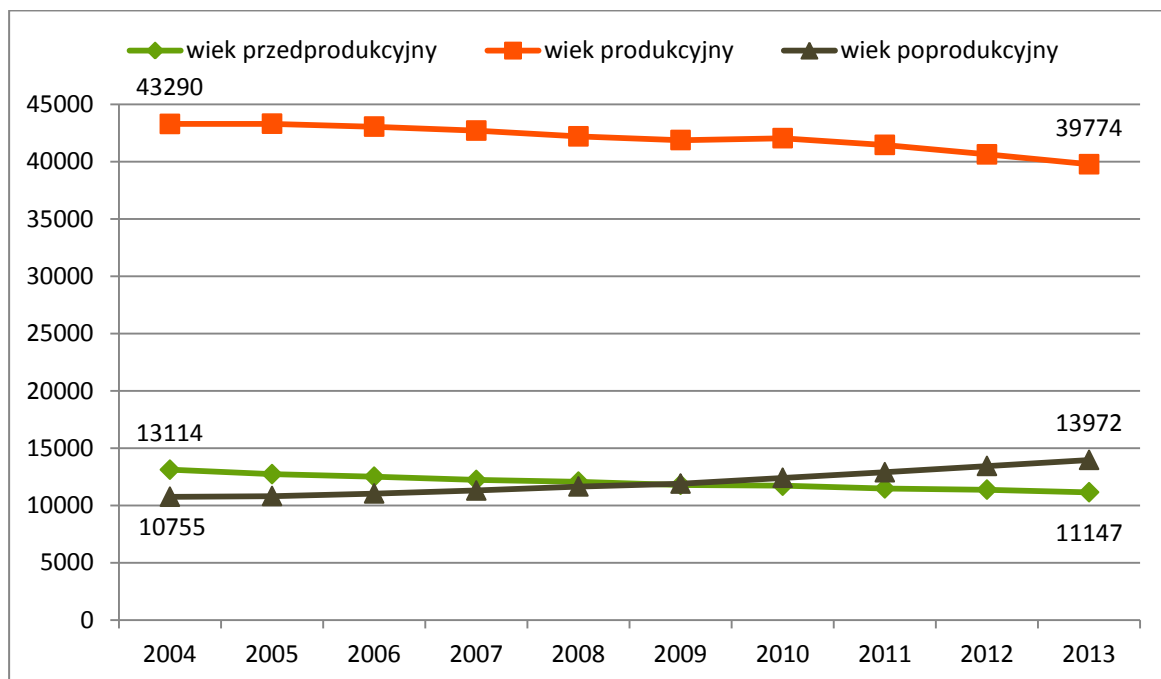
Tomaszów Mazowiecki	3,6
Piotrków Trybunalski	4,5
Skierniewice	4,5
Pabianice	4,2
Zgierz	4,1
Bełchatów	5,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

1.5. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku

Na kondycję lokalnej gospodarki obecnie i w przyszłości wpływa wskaźnik obciążenia demograficznego. Pokazuje on stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym (łącznie osoby w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim wskaźnik obciążenia demograficznego był najwyższy (63,2 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób wieku produkcyjnym) spośród porównywalnych pod względem liczby ludności miast w województwie łódzkim. W Piotrkowie Trybunalskim było to 61 os.; w Skierniewicach – 56,9 os.; w Pabianicach – 61,7 os; w Zgierzu – 61,5 os; w Bełchatowie – 42,7 os. W powiecie tomaszowskim wskaźnik obciążenia demograficznego wyniósł w 2013 r. 62 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób wieku produkcyjnym.

Wykres 18: Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku (wiek przedprodukcyjny, wiek produkcyjny, wiek poprodukcyjny) w 2004 – 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

1. Oświata, edukacja, wychowanie

Placówki oświatowe są podstawowym miejscem budowy kapitału społecznego w kraju. Procesy edukacyjne oraz wychowawcze w przedszkolach i szkołach pozwalają nabywać umiejętności społeczne dzieci i młodzieży od najmłodszych lat. Umiejętności te są niezbędne do zgodnego życia we wspólnotach lokalnych i wspólnocie narodowej, gdyż uczą współpracy oraz zaufania do innych. Szczególnie pod względem poziomu tego ostatniego wskaźnika, który sytuuje nas na 3 miejscu od końca w Europie, w Polsce jest dużo do nadrobienia⁹. Dlatego też, tak ważny jest stan oświaty, w którym obok zapewnieniu dzieciom i młodzieży jak najszerszego dostępu do szkół, ważna jest także jakość edukacji i postaw wychowawczych.

1.6. Opieka nad dziećmi do 3 lat

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim zlokalizowane były 2 żłobki, które obsługiwały także cały teren powiatu tomaszowskiego. Brak było innego rodzaju placówek opieki nad dziećmi do lat 3, czyli oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych. Obie placówki na terenie miasta miały 115 miejsc. Co ciekawe Tomaszów Mazowiecki pod tym względem wypada znacznie lepiej niż miasta na prawach powiatu – Piotrków Trybunalski i Skierniewice. W obu miastach znajdowało się po jednym żłobku, które odpowiednio miały 100 miejsc i 110 miejsc. Spośród porównywanych miast najwięcej placówek opieki nad dziećmi do lat 3 posiadały Pabianice – 5 żłobków. W całym województwie łódzkim zlokalizowanych było 59 żłobków, 6 oddziały żłobkowe i 9 klubów dziecięcych.

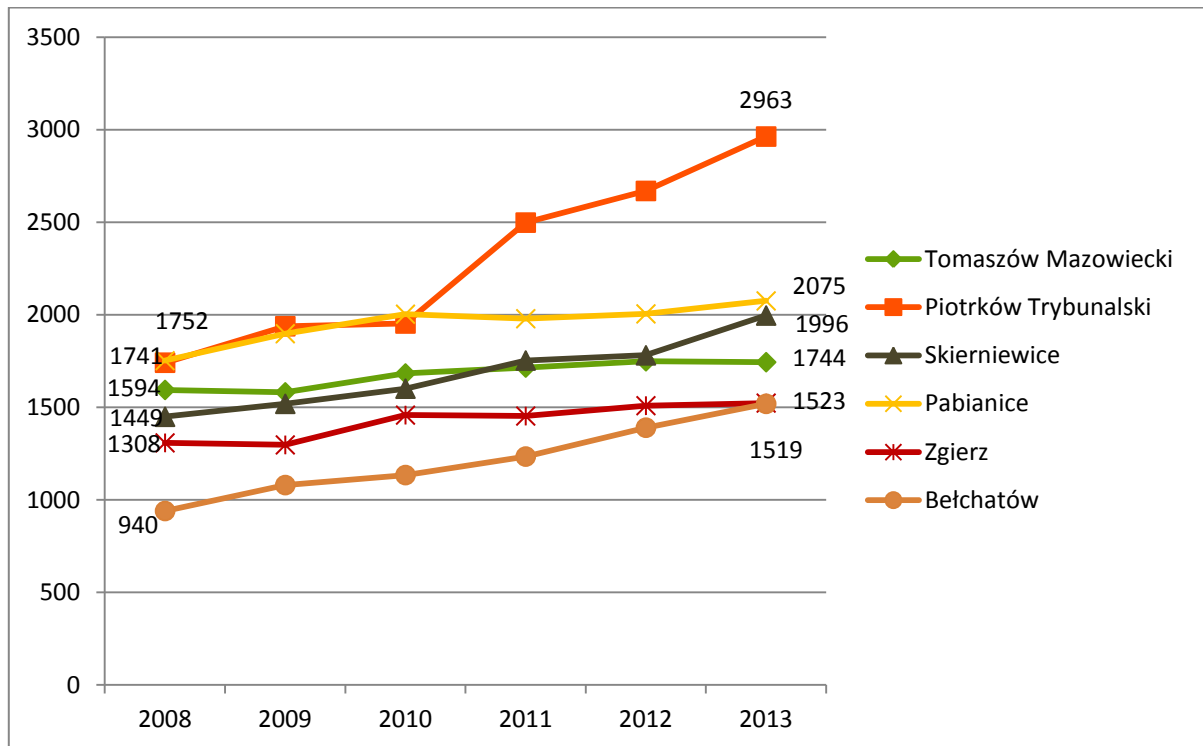
1.7. Wychowanie przedszkolne

Także pod względem liczby przedszkoli i punktów przedszkolnych Tomaszów Mazowiecki (18 placówek) wypadł znacznie lepiej niż inne porównywalne wielkościowo do niego miasta. W Skierniewicach zlokalizowanych było 15 tego typu obiektów; w Pabianicach – 16; w Zgierzu – 15; w Bełchatowie – 12. Jedynie Piotrków Trybunalski, jako największe miasto w województwie, zaraz obok Łodzi, posiadało aż 27 przedszkoli i punktów przedszkolnych. W całym powiecie tomaszowskim znajdowało się 29 tego typu placówek.

Co ciekawe, pomimo dużej liczby przedszkoli i punktów przedszkolnych w Tomaszowie Mazowieckim, mają one najmniejszą liczbę miejsc spośród analizowanych na wykresie 19 miast. Oznacza to, że te placówki w Tomaszowie Mazowieckim nie są przeludnione, co z pewnością może sprzyjać procesom wychowawczym i edukacji dzieci. W porównaniu do 2008 r. w Tomaszowie Mazowieckim wzrost liczby miejsc także był najmniejszy spośród porównywanych miast (9%), podczas gdy w Piotrkowie Trybunalskim wzrost była na poziomie 70%, w Bełchatowie na poziomie 62%, w Skierniewicach o 38%, w Pabianicach o 18% i w Zgierzu o 16%.

⁹ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna 2013*, s. 286

Wykres 19: Zmiana liczby miejsc w przedszkolach i punktach przedszkolnych w latach 2007 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Pomimo dobrych warunków do edukacji i wychowywania dzieci, które zapewnia duża liczba placówek przy stosunkowo małej liczby miejsc w przedszkolach, odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim wynosił tylko 75,2%. Było to najniższy wskaźnik spośród porównywanych miast, ale zbliżony dla średniej dla kraju (75,3%) i większy niż średnia dla powiatu tomaszowskiego (72,1%). Najwięcej dzieci uczęszczających do przedszkola w wieku 3-6 lat było w Skierniewicach - 89,9% oraz w Pabianicach - 86,1%.

1.8. Szkolnictwo podstawowe

Na terenie miasta w 2013 r. działało 9 szkół podstawowych publicznych i niepublicznych. W tym prowadzonych przez gminę miejską Tomaszów Mazowiecki było: 5 szkół podstawowych, 2 szkoły podstawowe w dwóch zespołach szkolno-gimnazjalnych oraz 1 szkoła w zespole szkolno – przedszkolny. Na terenie miasta znajduje się także szkoła niepubliczna, dotowana przez gminę miejską Tomaszów Mazowiecki - Pierwsza Chrześcijańska Szkoła Podstawowa „TOMEK” w Tomaszowie Mazowieckim.

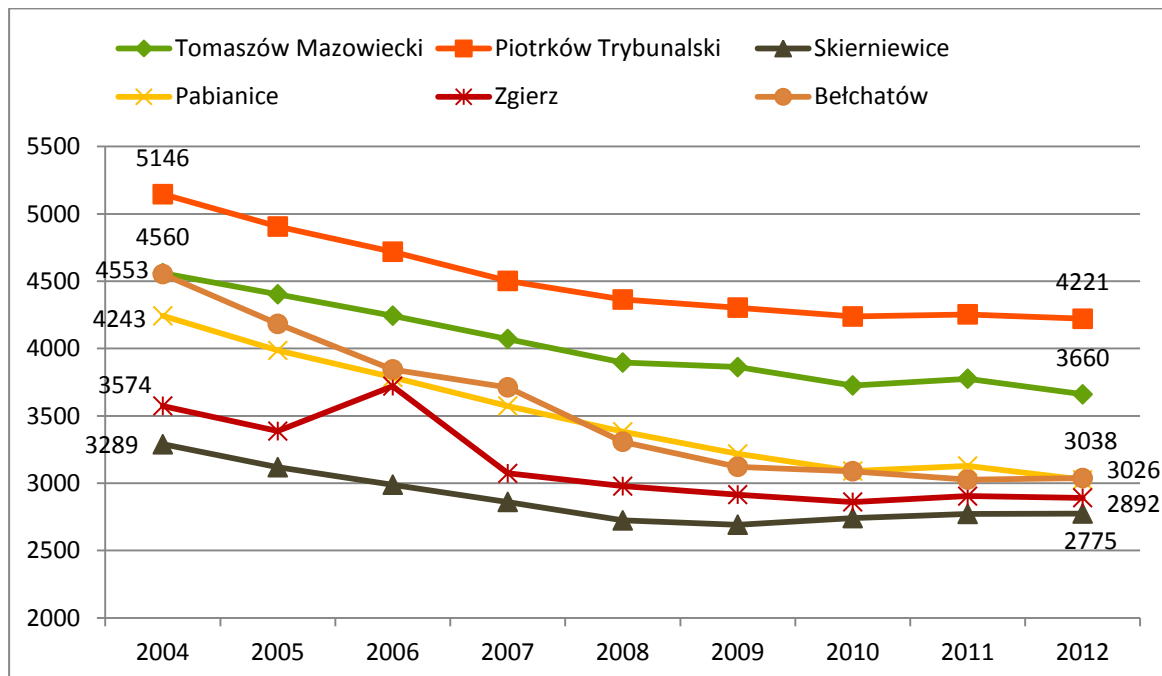
- Szkoła Podstawowa Nr 1 im. Aleksandra Kamińskiego w Tomaszowie Mazowieckim
- Szkoła Podstawowa Nr 6 w Zespole Szkół Nr 8
- Szkoła Podstawowa Nr 7 w Tomaszowie Mazowieckim
- Szkoła Podstawowa Nr 8 w Tomaszowie Mazowieckim
- Szkoła Podstawowa Nr 10 w Zespole Szkół Nr 4

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- Szkoła Podstawowa Nr 12 im. Jana Pawła II w Tomaszowie Mazowieckim
- Szkoła Podstawowa nr 13 w Zespole Szkolno - Przedszkolny nr 1
- Szkoła Podstawowa Nr 14 w Tomaszowie Mazowieckim
- Pierwsza Chrześcijańska Szkoła Podstawowa „TOMEK” w Tomaszowie Mazowieckim

W 2012 r. w Tomaszowie Mazowieckim do szkół podstawowych uczęszczało 3660 uczniów. W całym powiecie tomaszowskim było to 6848 uczniów. W porównaniu do 2004 r. liczba uczniów szkół podstawowych w mieście spadła prawie o 20%. Tendencja spadkowa tego wskaźnika widoczna była w omawianym okresie także we wszystkich porównywanych miastach (wykres 20). Największy spadek jednak odnotowano w Bełchatowie, aż o 33% i w Pabianicach – o 29%. Najmniejszy spadek uczniów szkół podstawowych miały Skierniewice - 16%.

Wykres 20: Zmiana liczby uczniów szkół podstawowych w latach 2004 – 2012 w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

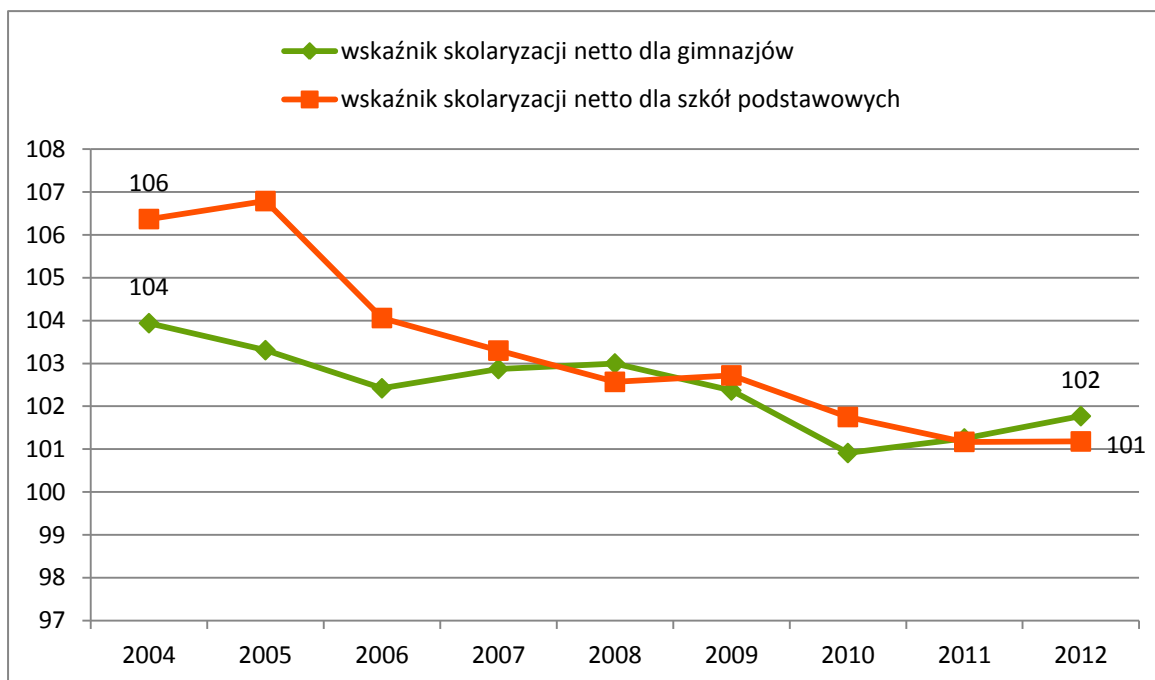
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Istotnym miernikiem stanu edukacji w kraju i w gminach jest współczynnik skolaryzacji netto. Pokazuje on relację liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Oznacza to, że w przypadku szkół podstawowych mierzy się stosunek liczby uczniów wieku 7-12 lat do liczby ludności w tym samym wieku.

Jak pokazuje wykres 20 wskaźnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych pomiędzy 2004 a 2012 r. wskazywał wartości powyżej 100%. Oznacza to, że w Tomaszowie Mazowieckim liczba uczniów szkół podstawowych jest większa niż liczba ludności w wieku szkolnym w mieście. Tłumaczyć to można tym, że do Tomaszowa Mazowieckiego uczęszczają dzieci spoza terenu miasta.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 21: Wskaźnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych i gimnazjalnych w latach 2004-2012 w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Ważnym wskaźnikiem jakości skuteczności nauczania są egzaminy kończące dany etap nauki. W przypadku sprawdzianu po VI klasie szkoły podstawowej sytuacja jest o tyle inna od testu gimnazjalnego, czy matury, że uzyskane wyniki nie determinują wyboru lepszej lub gorszej szkoły gimnazjalnej. Sprawdzian na koniec szkoły podstawowej sprawdza zatem ogólne umiejętności, które są niezbędne na dalszych etapach nauki, takie jak czytanie, pisanie, rozumowanie, korzystanie z informacji oraz korzystanie ze zdobytej wiedzy. Jak pokazuje tabela 17 Tomaszów Mazowiecki odznacza się umiarkowanie dobrymi ogólnymi wynikami tego sprawdzianu.

Tabela 17: Wyniki sprawdzianu po VI klasie szkoły podstawowej w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Jednostka terytorialna	Liczba uczniów	Czytanie	Pisanie	Rozumowanie	Korzystanie z informacji	Wykorzystanie wiedzy	Wynik ogólny
		10 pkt.	10 pkt.	8 pkt.	4 pkt.	8 pkt.	40 pkt.
Woj. łódzkie	21575	7,28	6,38	4,16	2,46	3,71	23,99
Powiat tomaszowski	1120	7,28	6,53	4,20	2,41	3,73	24,15
Tomaszów Mazowiecki	574	7,33	6,66	4,22	2,45	3,74	24,41
Piotrków Trybunalski	664	7,53	6,71	4,58	2,68	4,22	25,72
Skierniewice	435	7,50	6,31	4,40	2,68	3,93	24,83

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Pabianice	499	7,53	5,76	4,19	2,65	4,04	24,17
Zgierz	439	7,35	5,75	3,87	2,59	3,22	22,78
Bełchatów	484	7,33	6,46	4,28	2,52	3,64	24,24

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Sprawozdanie dotyczące wyników sprawdzianu w roku 2013, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi, 2013

1.9. Szkolnictwo gimnazjalne

Na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki znajduje się 6 szkół gimnazjalnych prowadzonych przez gminę miejską. Są to:

- Gimnazjum Nr 2 im. Ireny Sendlerowej w Tomaszowie Mazowieckim
- Gimnazjum Nr 3 im. Józefa Piłsudskiego w Tomaszowie Mazowieckim
- Gimnazjum nr 4 im. Tomaszowskich Olimpijczyków w Zespole Szkół nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim
- Gimnazjum Nr 6 im. Ks. Jana Twardowskiego w Tomaszowie Mazowieckim
- Gimnazjum nr 7 w Tomaszowie Mazowieckim
- Gimnazjum nr 8 w Zespole Szkół nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim

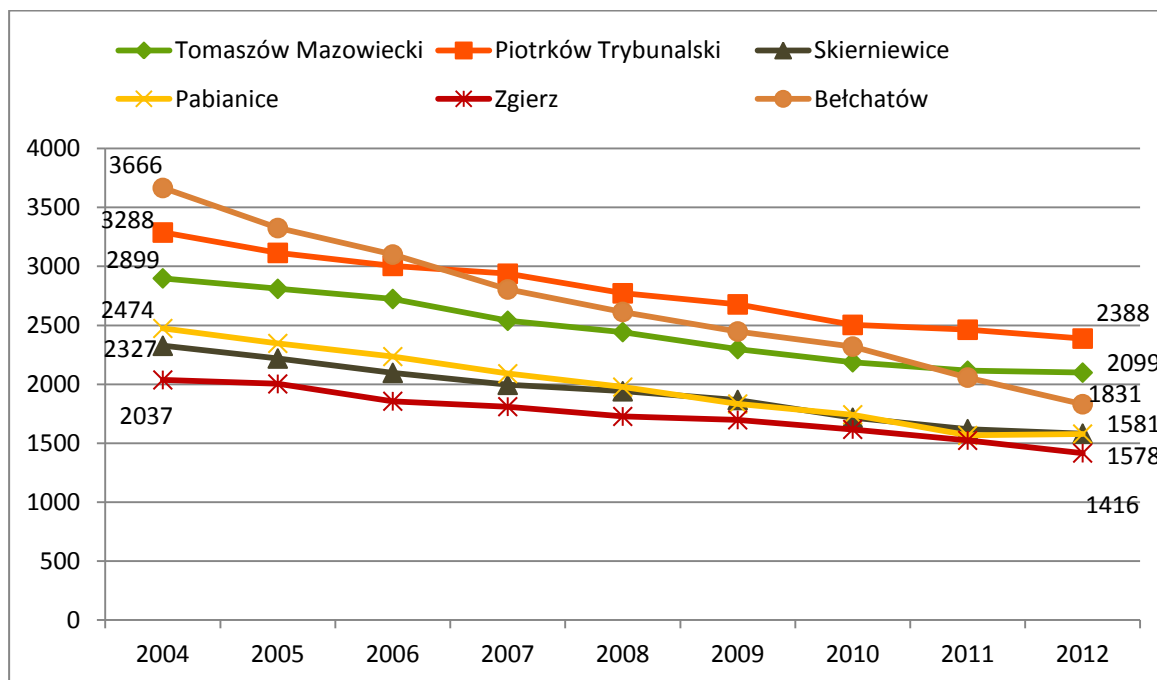
Ponadto w mieście działa też szkoła publiczna prowadzona przez podmiot niepubliczny, którą jest Gimnazjum dla Dorosłych zarządzane przez Spółkę cywilną „KOMED”. Na obszarze Tomaszowa Mazowieckiego działają też trzy placówki niepubliczne dotowane przez władze samorządowe miasta. Są to:

- Katolickie Gimnazjum w Tomaszowie Mazowieckim – prowadzone przez Katolickie Stowarzyszenie Oświatowe im. św. Pio
- Zaoczne Gimnazjum dla Dorosłych w Tomaszowie Mazowieckim – prowadzone przez Łódzką Korporację Oświatową Sp. z o.o. z siedzibą w Łodzi
- Zaoczne Gimnazjum dla Dorosłych w Tomaszowie Mazowieckim – prowadzone przez Spółkę cywilną „KOMED”

Podobnie jak w przypadku uczniów szkół podstawowych w latach 2004-2012 w Tomaszowie Mazowieckim można było zaobserwować spadek liczby uczniów gimnazjów. Wynosił on aż 27,5% w porównaniu do 2004 r. Ponownie największy spadek odnotowano w Bełchatowie, bo aż o 50%. Tomaszów Mazowiecki pod tym względem nie odstaje od ogólnego poziomu dla powiatu tomaszowskiego, gdzie spadek w opisanym okresie wyniósł 28%. W liczbach bezwzględnych w 2012 r. w Tomaszowie Mazowieckim uczyło się 2099 gimnazjalistów. Zaraz po Piotrkowie Trybunalskim (2388) było to najwięcej spośród porównywanych miast.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Wykres 22: Zmiana liczby uczniów szkół gimnazjalnych w latach 2004 – 2012 w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych wskaźnik skolaryzacji netto dla gimnazjów w Tomaszowie Mazowieckim także przyjmuje wartości powyżej 100%. W 2012 r. wyniósł on 101,2%. Oznacza to, że do tego typu szkół w mieście uczęszczają także uczniowie w wieku 13-16 lat z okolicznych miejscowości i gmin.

Jak pokazuje tabela 18 wyniku egzaminu gimnazjalnego w 2013 r. nie odstawały zbyt od średnich wyników dla powiatu tomaszowskiego i innych porównywanych miast. W przypadku egzaminów z j. polskiego, matematyki, j. angielskiego i j. niemieckiego były nieznacznie lepsze niż średnia dla województwa łódzkiego.

Tabela 18: Wyniki egzaminu gimnazjalnego w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Jednostka terytorialna	Część humanistyczna		Część matematyczno-przyrodnicza		Część językowa - angielski		Część językowa - niemiecki	
	Egzamin z historii i wiedzy o społeczeństwie	Egzamin z j. polskiego	Egzaminy z przedmiotów przyrodniczych	Egzamin z matematyki	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
woj. łódzkie	58,0	62,6	59,7	48,5	63,0	45,6	58,3	39,8
Powiat tomaszowski	58,1	63,8	60,0	49,8	61,8	44,6	67,1	50,2
Tomaszów Mazowiecki	57,4	64,5	59,7	48,8	64,1	48,3	68,7	53,1

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Piotrków Trybunalski	60,1	64,3	59,0	50,2	65,7	49,8	55,9	33,6
Skierniewice	61,4	66,0	62,4	53,3	70,2	52,2	61,3	49,0
Pabianice	57,1	60,8	58,5	47,6	66,0	49,9	55,2	37,0
Zgierz	57,2	61,2	59,5	45,8	66,9	48,1	56,1	30,3
Bełchatów	56,8	60,9	59,2	48,0	65,1	50,6	58,3	35,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wyniki egzaminu gimnazjalnego uczniów województwa łódzkiego w roku 2013, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi, 2013

1.10. Szkolnictwo ponadgimnazjalne i szkoły wyższe

Szkoły ponadgimnazjalne są jednostkami prowadzonymi przez organy powiatowego szczebla samorządu terytorialnego w Polsce. Uczelnie wyższe podlegają zaś ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego. Pomimo tego, warto przypomnieć, że na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki znajdują się 3 licea ogólnokształcące, 1 liceum plastyczne wchodzące w skład Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6, 4 technika oraz 3 zasadnicze szkoły zawodowe również należące do zespołów szkół ponadgimnazjalnych.

W mieście działa również Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Marii Grzegorzewskiej gdzie odbywa się nauczanie. W skład ośrodka wchodzi szkoła podstawowa, gimnazjum, zasadnicza szkoła zawodowa oraz szkoła przysposabiająca do pracy.

Od 1998 roku w Tomaszowie Mazowieckim działa Filia Uniwersytetu Łódzkiego (ul. Konstytucji 3 Maja 65/67)¹⁰. Na terenie Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 3 działa także Zamiejskowy Ośrodek Dydaktyczny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego (Politechnika Radomska), który daje możliwość kształcenie na dwóch kierunkach. Od sierpnia 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim funkcjonuje też Wydział Zamiejskowy Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim. Obecnie oferuje on studia licencjackie (studia I-go stopnia).

2. Kultura

Imprezą kulturalną o charakterze ponadlokalnym są Dni Tomaszowa Mazowieckiego. Obchodzone pod hasłem zaczerpniętym z piosenki Ewy Demarczyk do słów wiersza Juliana Tuwima i muzyki Zygmunta Koniecznego "A może byśmy tak... do Tomaszowa" po raz pierwszy odbyły się w 1996 r. Oprócz znanych zespołów Dni Tomaszowa wyróżniała parada uliczna przez centrum miasta. W paradach brali udział harcerze, szkoły tańca, motocykliści, bębniarze i szczudlarze, orkiestry dęte oraz zabytkowe pojazdy, a także stacjonująca w Tomaszowie Mazowieckim 25 Brygada Kawalerii Powietrznej¹¹. Ze względu na spadek jakości imprezy, w 2014 r.

¹⁰ <http://filia.uni.lodz.pl>

¹¹ <http://tomaszowmazowiecki.naszemiasto.pl/artukul/byl-pomysl-byl-festiwal-przezyjmy-to-jeszcze-raz,1389175,artgal,t,id,tm.html>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

władze miasta zdecydowały o zmianie jej formuły na cykl imprez w okresie letnim, obejmujących m.in.: Miejski Dzień Dziecka i Piknik Organizacji Pozarządowych.

Długoletnią tradycję w mieście ma też Tomaszowski Mały Konkurs Recytatorski, który odbywa się od 1980r. Od 1992 r. prowadzony jest przez Miejski Ośrodek Kultury. Początkowo impreza obejmowała jedynie szkoły w Tomaszowie Mazowieckim, z czasem jednak konkurs zyskał popularność (do 120 uczestników) wprowadzono więc eliminacje szkolne, gminne oraz powiatowe dla finalistów. Zwycięzcy Tomaszowskiego Małego Konkursu Recytatorskiego biorą udział także w ogólnokrajowych wydarzeniach tego typu¹².

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim działa 4 ośrodki i domy kultury, 1 miejsko-powiatowa biblioteka publiczna oraz jej filie, 2 muzea, 1 prywatna galeria „Pod Arkadami” oraz kino „Włóknierz”.

Miejski Ośrodek Kultury w Tomaszowie Mazowieckim (ul. Browna 7) - odbywają się w nim zajęcia sportowe, plastyczne, ceramiczne, malarskie, taneczne oraz teatralne. Dodatkowo ośrodek prowadzi zajęcia interdyscyplinarne ogólnorozwojowe dla dzieci i młodzieży. Przy Miejskim Ośrodku Kultury w Tomaszowie Mazowieckim działa także Uniwersytet Trzeciego Wieku¹³.

Dzielnicowy Ośrodek Kultury w Tomaszowie Mazowieckim (ul. Gminna 37/39) - oferuje zajęcia, taneczne (taniec nowoczesny i ludowy), teatralne, wokalne, plastyczne, nauki gry na instrumentach, a także zajęcia sportowe z gimnastyki, tenisa stołowego i piłki nożnej. W Dzielnicowym Ośrodku Kultury spotykają się drużyny harcerskie oraz Klub Globtrotera i Klub Seniora¹⁴.

Młodzieżowy Dom Kultury w Tomaszowie Mazowieckim (ul. Mościckiego 3) – posiada szeroką ofertę sportowo-rekreacyjną (sekcje kajakowa, koszykówki, kulturystyki, pływakowa, wspinaczkowa oraz żeglarska). Ponadto w domu kultury odbywają się zajęcia z fotografii, informatyki oraz zajęcia artystyczne. Co ciekawe w MDK działają koła historyczne, turystyczno-krajoznawcze oraz pracownia modelarska¹⁵. Ośrodek ten prowadzony jest przez powiat tomaszowski.

Ośrodek Kultury Tkacz w Tomaszowie Mazowieckim (ul. Nieborowska 50) - oferuje zajęcia nauki gry na instrumentach, wokalne, teatralne oraz muzyczno-teatralne, zajęcia sportowe oraz nauki języków obcych. W ramach ośrodka działa Drużyna Słowian i Wikingów Sława, która jest grupą rekonstrukcyjną interesującą się historią miasta¹⁶.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Teresy Gabrysiewicz - Krzysztofikowej (ul. Mościckiego 6) – utworzona w 1928 r. zajmuje się gromadzeniem, przechowywaniem i ochroną materiałów bibliotecznych, w tym dotyczących regionu, a także udostępnianiem zbiorów. Co ciekawe,

¹² <http://mok-tm.pl/historia/>

¹³ Źródło: <http://mok-tm.pl>

¹⁴ Źródło: <http://dok.tomaszow-maz.pl/dok>

¹⁵ Źródło: mdk-tomaszow.pl

¹⁶ Źródło: <http://slawa.ok-tkacz.pl>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

biblioteka jest organizatorem stałej imprezy pt. Turniej Jednego Wiersza "Kobieta". Na terenie miasta znajdują się cztery filie biblioteki miejskiej, w tym oddział dla dzieci i młodzieży.

Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim im. Antoniego hr. Ostrowskiego – utworzone w 1927 roku z inicjatywy prof. Tadeusza Seweryna i grupy osób zrzeszonych w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym. Prowadzi działalność wystawienniczą, naukowo – badawczą oraz o charakterze edukacyjnym. W ramach tej instytucji działa pięć stałych ekspozycji: etnograficzna, historyczna, archeologiczna, sztuki, przyrodnicza, w których zgromadzono ok. 28 tys. eksponatów.

Skansen Rzeki Pilicy – jest pierwszym w Polsce muzeum na wolnym powietrzu poświęconym rzece (powstało w 2000 r.). W ramach swojej działalności instytucja ta dokumentuje i popularyzuje dziedzictwo przyrodnicze, historyczne oraz kulturowe Pilicy i Nadpilicza. Skansen prowadzi także działalność edukacyjną o wymiarze regionalnym i ekologicznym, działalność naukową oraz wystawienniczą. Największą ekspozycją w skansenie jest „Młynarstwo wodne w dorzeczu Pilicy” z drewnianym młynem wodnym. Na terenie skansenu zwiedzać można także pond 100-letnią, żelazną barkę roboczą. W 2005 r. Skansen Rzeki Pilicy otrzymał certyfikat najlepszego produktu turystycznego kraju, przyznawany przez Polską Organizację Turystyczną¹⁷.

Podziemna Trasa Turystyczna "Groty Nagórzyckie" – zarządzana przez Skansen Rzeki Pilicy, która została udostępniona do zwiedzania na początku 2012 r. Groty Nagórzyckie tworzą pozostałości po podziemnej części kopalni piasku szklarskiego wydobywanego w XVIII w. aż do początków wieku XIX¹⁸.

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim zorganizowano 227 imprezy kulturalne, w których uczestniczyło 54 227 osób. Gorzej od Tomaszowa Mazowieckiego pod względem organizowania tego typu wydarzeń wypadł Piotrków Trybunalski (192 imprezy i 44700 uczestników) oraz Bełchatów (179 imprez i 29 800 uczestników). Nieco więcej imprez kulturalnych niż Tomaszów Mazowiecki zorganizowały Pabianice (304), jednak uczestniczyło w nich prawie o połowę mniej osób (29 069). Najlepiej radziły sobie Zgierz, który w 2013 r. miał u siebie 473 imprezy z 68 100 uczestnikami i Skierniewice z 329 imprezami oraz największą liczbą uczestników wśród porównywanych miast – 85 145.

Zdecydowanie lepiej Tomaszów Mazowiecki wypadł pod względem liczby kół i klubów kulturalnych. W 2013 r. w mieście było ich 38 – najwięcej spośród porównywanych miast. Nie uczestniczyło w nich jednak adekwatnie dużo osób, bo tylko 465. W porównaniu w Pabianicach zlokalizowano 23 kluby i koła kulturalne, które miały 715 uczestników; w Skierniewicach w pracach 16 klubów i kół brało udział 618 osób, a w Piotrkowie Trybunalskim 500 osób posiadało członkostwo w 13 klubach. Najmniej osób angażowało się w pracę 12 klubów i kół w Zgierzu, bo jedynie 288 osoby. W Tomaszowie Mazowieckim najliczniejsze były kluby sportowe (15), plastyczne (10), teatralne (4) oraz taneczne (2). Najwięcej osób zrzeszały kluby turystyczne i sportowo-rekreacyjne (165 os.) i taneczne (164 os.).

¹⁷ <http://www.skansenpilicy.pl/>

¹⁸ <http://www.skansenpilicy.pl/groty/>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

W Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. funkcjonowało też 26 zespołów artystycznych. Było to drugie miasto pod tym względem wśród porównywalnych wielkościami jednostek w województwie łódzkim. Najwięcej zespołów artystycznych zlokalizowanych było w Pabianicach (33), najmniej zaś w Skierniewicach (14). Także pabianickie zespoły miały najwięcej członków – 441 osoby. W Tomaszowie Mazowieckim członków zespołów artystycznych było 316. Najliczniejsze i posiadające najwięcej członków były zespoły taneczne – 14 zespołów i 154 członków. W mieście działały także zespoły teatralne (4 i 67 członków), muzyczno-instrumentalne (4 i 25 członków), zespoły wokalne i chóry (4 i 40 członków) oraz 1 zespół folklorystyczny z 20 członkami.

Warto zwrócić uwagę na stosunek liczby aktywnych osób biorących udział w wydarzeniach i działalności instytucji kulturalnych przypadający na 1000 mieszkańców. Wskaźnik ten pokazuje w sposób pośredni proces nabywania kompetencji kulturowych przez mieszkańców, które są bardzo ważne dla budowy kapitału społecznego. Po tym względem Tomaszów Mazowiecki wypada umiarkowanie dobrze szczególnie pod względem uczestników imprez kulturalnych oraz członków klubów i kół kulturalnych przypadających na 1000 mieszkańców (tabela 19).

Tabela 19: Uczestnicy imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców, członkowie klubów (kół) kulturalnych na 1000 mieszkańców oraz członkowie zespołów artystycznych na 1000 mieszkańców w 2013 r. w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Jednostka terytorialna	uczestnicy imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców	członkowie klubów (kół) kulturalnych na 1000 mieszkańców	członkowie zespołów artystycznych na 1000 mieszkańców
Polska	989,9	10,2	2,2
Województwo łódzkie	828,8	8,6	2,2
Powiat tomaszowski	684,0	13,2	2,0
Tomaszów Mazowiecki	835,6	7,2	2,4
Piotrków Trybunalski	588,9	6,6	1,6
Skierniewice	1750,7	12,7	1,2
Pabianice	429,5	10,6	2,4
Zgierz	1184,3	5,0	3,3
Bełchatów	500,3	7,1	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się 7 bibliotek. 5 z nich są to stanowią filie Miejskiej Biblioteki Publicznej. Dodatkowo w mieście działają dwie filie bibliotek z innych miast:

- Filia Biblioteki Pedagogicznej z Piotrkowa Trybunalskiego

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- Biblioteka Filii Uniwersytetu Łódzkiego

Jak pokazuje tabela 20 Tomaszów Mazowiecki nie najlepiej wypada pod względem oferty bibliotecznej (mierzonej księgozbiorem bibliotek na 1000 mieszkańców) jak również poziomu czytelnictwa. Ten drugi wskaźnik miasto (139 czytelników/1000 mieszkańców) ma nieco lepszy niż powiat tomaszowski (124 czytelników/1000 mieszkańców), ale wyraźnie mniejszy niż miasta na prawach powiatu, czyli Piotrków Trybunalski (240 czytelników/1000 mieszkańców) oraz Skierniewice (158 czytelników/1000 mieszkańców). Co ciekawe, wyższy wskaźnik czytelnictwa od Tomaszowa Mazowieckiego ma także Bełchatów (212 czytelników/1000 mieszkańców).

Tabela 20: Księgozbiór bibliotek publicznych oraz czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	księgozbiór bibliotek na 1000 mieszkańców (w woluminach)	czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców
Polska	3415,7	168
Województwo łódzkie	3472,0	160
Powiat tomaszowski	3412,0	124
Tomaszów Mazowiecki	3153,9	139
Piotrków Trybunalski	3965,5	240
Skierniewice	3886,0	158
Pabianice	2237,7	114
Zgierz	2455,5	135
Bełchatów	3190,2	212

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

3. Sport i rekreacja

Najważniejszą instytucją w Tomaszowie Mazowieckim, która skupia większość dostępnej infrastruktury sportowej jest Ośrodek Sportu i Rekreacji. Posiada on 3 obiekty, które dysponują zróżnicowaną bazą sportową¹⁹.

- obiekt "Przystań" przy ul. PCK 2/8
 - Boisko do piłki siatkowej
 - 2 Boiska do piłki plażowej
 - Boisko do badmintona
 - Boisko do piłki koszykowej
 - Plac zabaw dla dzieci
 - 2 stoły do gry w ping-ponga.

¹⁹ <http://www.powiat-tomaszowski.pl/>, <http://osirtomaszow.pl/>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- Kąpielisko
- obiekt OSiR przy ul. Strzeleckiej 24/26
 - kręgielnia sześciotorowa
 - tor łyżwiarski
 - tor wrotkarski
 - skate park
- obiekt OSiR przy ul. Nowowiejskiej 9/27
 - stadion
 - korty tenisowe
 - hala sportowa

Ponadto dobrą bazę sportową posiadają szkoły funkcjonujące na terenie miasta. Przy Szkole Podstawowa Nr 12 im. Jana Pawła II znajduje się pływalnia. Gimnazjum Nr 7, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 oraz Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 3 posiadają hale sportowe. Z kolei przy Specjalnym Ośrodku Szkolno – Wychowawczym (ul. Majowa 1/13) dostępna jest ścianka do wspinaczki halowej. Ciekawą propozycją, uzupełniającą miejską ofertę sportowo-rekreacyjną, jest Park Linowy „Nad Pilicą” (ul. PCK 10).

Na podstawie informacji uzyskanych na stronie miasta Tomaszów Mazowiecki obecnie w mieście działa 16 klubów sportowych (w tym uczniowskie kluby sportowe, bez wyznaniowych klubów sportowych) oraz 3 kluby o charakterze rekreacyjnym²⁰.

Kluby sportowe:

- Uczniowski Klub Sportowy "Trójka"
- Uczniowski Klub Sportowy "Mazovia"
- Tenisowy Uczniowski Klub Sportowy "Smecz"
- Uczniowski Klub Sportowy "Dwójka"
- Uczniowski Klub Sportowy "Victoria"
- Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy "Dargfil"
- Integracyjny Uczniowski Klub Sportowy "Dziewiątka"
- Klub Sportowy "Duet"
- Uczniowski Klub Sportowy "Trzynastka - Joker"
- Klub Sportowy "Aster"
- Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy "Wiking"
- Młodzieżowy Klub Sportowy
- Stowarzyszenie Dyscyplin Siłowych
- Tomaszowskie Stowarzyszenie Pływackie "TS Pływak"

Kluby sportowo-rekreacyjne:

- Miejskie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej
- Ośrodek Sportu i Rekreacji

²⁰ <http://www.tomaszow-maz.eu/537-4d677b982e9cd.htm>; <http://www.tomaszow-maz.eu/537-4d677bdbageob.htm>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- Klub Sportowy "Amber"

Warto zaznaczyć, że z Tomaszowem Mazowieckim sąsiaduje Spała. Na jej obszarze znajduje się słynny w całym kraju Centralny Ośrodek Sportu, dysponujący takimi obiektami jak kryte hale sportowe, korty, basen, siłownie, gabinety odnowy biologicznej. Jest to miejsce przygotowań polskich sportowców do zawodów krajowych i zagranicznych. W Spale znajduje się także szkoła mistrzostwa sportowego piłki siatkowej²¹.

Z kolei według danych Banku Danych Lokalnych GUS na terenie Tomaszowa Mazowieckiego w 2012 r. działało 26 klubów sportowych łącznie ze wyznaniowymi klubami sportowymi i uczniowskimi klubami sportowymi. Zrzeszonych w nich było 2346 osób. Oznacza to, że liczba członków klubów sportowych przypadająca na 1000 mieszkańców w 2012 r. to prawie 36 osób. W całym powiecie wskaźnik ten wynosił prawie 26 osób na 1000 mieszkańców. Warto zauważyć, że w 2012 r. Tomaszowie Mazowieckim na 1000 mieszkańców przypadała największa liczba członków klubów sportowych. Pozostałe porównywane miasta wskaźnik ten miały znacznie mniejszy niż Tomaszów Mazowiecki – Piotrków Trybunalski (13 os/1000 mieszkańców); Skierniewice (28 os/1000 mieszkańców); Pabianice (19 os/1000 mieszkańców); Zgierz (19 os/1000 mieszkańców); Bełchatów (28 os/1000 mieszkańców).

Uzupełnieniem oferty sportowej w Tomaszowie Mazowieckim są tereny rekreacyjne. Są to przede wszystkim turystyczne ścieżki rowerowe, które umożliwiają aktywne spędzanie wolnego czasu połączone ze zwiedzaniem okolicznych atrakcji turystycznych. Najciekawsze to:

- szlak pieszo-rowery łączący Niebieskie Źródła i Skansen Rzeki Pilicy ze Spalą (długość 11,3 km)
- szlak rowerowy im. Zygmunta Goliata biegnący wokół Zbiornika Sulejowskiego (długość 68,5 km).

Znaczącym terenem rekreacyjnym o skali regionalnej, który znajduje się w pobliżu Tomaszowa Mazowieckiego, jest Zalew Sulejowski. Ma on powierzchnię 2 700 ha i długość około 17 km oraz 9 portów jachtowych. Tereny wokół zalewu są miejscem odpoczynku, a samo jezioro jest atrakcyjnym miejscem do żeglowania, tym bardziej, że na całym zbiorniku obowiązuje zakaz użytkowania sprzętu motorowodnego²².

4. Turystyka

Tomaszów Mazowiecki i jego okolice są atrakcyjnym miejscem turystycznym. O tej wyjątkowości świadczą liczne szlaki turystyczne, kulturowe i tematyczne, a większość z nich zaczyna swój bieg właśnie w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Szlak zielony (ok. 57 km) - jest szlakiem turystycznym, który rozpoczyna się w mieście Tomaszów Mazowiecki (Dworzec kolejowy – ul. Dworcowa – ul. Spalska – ul. Szczęśliwa – ul. Mireckiego – ul. Nowy Port – ul. P.C.K – ul. Wodna – ul. Św. Antoniego – ul. Źródłana – ul. Smardzewicka),

²¹ <http://www.spala.cos.pl/54,historia-osrodka.html>

²² <http://www.sulejowski.pl/npk.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

a kończy w Luboczy. Na jego trasie leżą m.in. tereny Spalskiego Parku Krajobrazowego, rezerwat przyrody Niebieskie Źródła, czy Skansen Rzeki Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim²³.

Szlak czerwony (ok. 268 km) – kolejny szlak turystyczny, który zwany jest także szlakiem partyzanckim im. mjr Henryka Dobrzańskiego. Ma on upamiętniać polskich żołnierzy i partyzantów. Tylko jego część biegnie przez tereny Tomaszowa Mazowieckiego (ul. Spalska – ul. Konstytucji 3 Maja – ul. H. Kołłątaja – ul. Warszawska – ul. Św. Antoniego – ul. Wodna – ul. Działkowa – ul. Pod Grotami – ul. Starowiejska) trafiając na takie zabytki jak: rezerwat przyrody Niebieskie Źródła, Skansen Rzeki Pilicy, ewangelicki kościół Zbawiciela w Tomaszowie Mazowieckim, czy kościół p.w. Św. Antoniego w Tomaszowie Mazowieckim²⁴.

Szlak niebieski im. Prezydenta Profesora Ignacego Mościckiego (ok. 21,5 km) – szlak turystyczny kończący się w Tomaszowie Mazowieckim, a zaczynający się w sąsiedniej Spale. Na jego trasie zwiedzić można kopalnię piasków szklarskich „Biała Góra”, Skansen Rzeki Pilicy oraz rezerwat przyrody Niebieskie Źródła – wszystkie leżące w Tomaszowie Mazowieckim lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie²⁵.

Szlak czarny zwany szlakiem cudownych obrazów (39,4 km) – szlak rowerowy. Biegnie na trasie Wesoła – Tomaszów Mazowiecki – Ciebłowice Małe – Spała – Inowódz – Fryszerka – Anielin – Poświętne. Szlak wiedzie starymi trasami pielgrzymkowymi z Poświętnego do Klasztoru oo. Franciszkanów w Smardzewicach²⁶.

Szlak rowerowy niebieski im. Juliana Tuwima (ok. 43 km) – biegnie na trasie Tomaszów Mazowiecki (Dworzec kolejowy – ul. Dworcowa – ul. Spalska – ul. Luboszewska) – Luboszewy – Glinik – Królowa Wola – Inowódz – Zakościele. Ma upamiętniać te miejscowości, gdzie tworzył i spędzał wakacje J. Tuwim²⁷.

Szlak rowerowy zielony im. Zygmunta Goliata (64,2 km) – biegnie wokół Zalewu Sulejowskiego, jednak częściowo znajduje się też na terenie Tomaszowa Mazowieckiego (ścieżka rowerowa nad Pilicą – ul. Kotlinowa – ul. Pod Grotami – ul. Działkowa – ul. Wodna – ul. Św. Antoniego – ul. Źródłana), gdzie zobaczyć można Groty Nagórzyckie, rezerwat przyrody Niebieskie Źródła oraz Skansen Rzeki Pilicy.

Tomaszów Mazowiecki leży w ciągu **Szlaku Romańskiego**, który jest szlakiem kulturowym. Jest on fragmentem europejskiego szlaku turystycznego, na trasie którego zwiedzać można zabytki architektury średniowiecznej. W województwie łódzkim Szlak Romański ciągnie się przez Tum pod Łęczycą – Inowódz – Sulejów – Żarnów – Strońsko – Krzyworzeka. Na terenie miasta

²³ <http://lodzkie.travel/?kat=szlak&id=116> oraz http://www.powiat-tomaszowski.pl/content.php?cms_id=60&lang=pl&p=p6, [npk.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html](http://www.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html)

²⁴ http://www.powiat-tomaszowski.pl/content.php?cms_id=60&lang=pl&p=p6 oraz <http://lodzkie.travel/?kat=szlak&id=37>, [npk.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html](http://www.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html)

²⁵ <http://lodzkie.travel/?kat=szlak&id=117>, [npk.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html](http://www.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html)

²⁶ http://www.lodzkie.pl/files/turystyka/mapy/l_140_153_ok.pdf, [npk.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html](http://www.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html)

²⁷ http://www.lodzkie.pl/files/turystyka/mapy/l_140_153_ok.pdf, [npk.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html](http://www.parkilodzkie.pl/szlaki-turystyczne,709.html)

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Tomaszowa Mazowieckiego szlak ten biegnie w ciągu dróg nr 713 i 48 (ulicami Ujezdzką, Warszawską, Wysoką i Piaskową).

Szlak kajakowy na rzece Pilicy (na terenie Spalskiego Parku Krajobrazowego – 31,7 km) – szlak wodny, który na terenie całego województwa łódzkiego ma długość 146,6 km. Biegnie od Maluszyna, leżącego w południowo-wschodniej części województwa łódzkiego, do granicy z województwem mazowieckim. Przez Tomaszów Mazowiecki przebiega jeden z odcinków szlaku kajakowego biegnący od Smardzewic do Spały (18,7 km)²⁸.

W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się 27 zabytków nieruchomości wg wykazu zabytków nieruchomości, prowadzonego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa²⁹:

- kościół parafialny p.w. św. Wacława, drewniany, 1781 r. (nr rej.: 439-I-23 z 9.09.1949 oraz 340 z 29.12.1967)
- dzwonnica, drewniana., 1 poł. XIX w. (nr rej.: 439-I-23 z 9.09.1949 oraz 920 z 27.12.1967)
- zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego, al. św. Antoniego 37-39, lata 1897-99 (nr rej.: 436 z 8.10.1993)
 - kościół z zielenią przykościelną
 - plebania
 - budynek gospodarczy
 - ogrodzenie od al. św. Antoniego i wewnętrzne ogrodzenie metalowe
- kościół ewangelicki, obrządku polsko-katolicki p.w. św. Ducha, pl. Kościuszki 21, lata 1823-29 (nr rej.: 440-I-24 z 13.01.1950 oraz 341 z 29.12.1967)
- cmentarz żydowski, ul. Ugaj - Smutna - 18 Stycznia, poł. XIX w. (nr rej.: 410 z 27.12.1989)
- park miejski im. Rodego, lata 1916-23 (nr rej.: 420 z 31.10.1991)
- zespół pałacowy Ostrowskich, ul. P.O.W. 11/15:
 - pałac, 1812 r. (nr rej.: 513-I-10 z 17.10.1950 oraz 342 z 29.12.1967)
 - park, obecnie park miejski (nr rej.: 397 z 14.09.1988)
- dom, ul. św. Antoniego 10, 4 ćw. XIX w. (nr rej.: 428 z 11.05.1992)
- dom, ul. św. Antoniego 22, poł. XIX w. (nr rej.: 930 z 29.12.1967)
- willa, ul. św. Antoniego 42, lata 1907-09 (nr rej.: 384 z 14.04.1987)
- willa, ul. Barlickiego 32, XIX w. (nr rej.: 281 z 7.10.1982)
- budynek administracyjny d. Fabryki Landsberga, ul. Konstytucji 3 Maja 16, 1900 r. (nr rej.: 439 z 12.07.1994)
- dom, pl. Kościuszki 8, 1820 r. (nr rej.: 922 z 29.12.1967)
- dom, pl. Kościuszki 9, 1820 r. (nr rej.: 1100 z 8.05.1972)
- dom, pl. Kościuszki 10, 1830 r. (nr rej.: 1101 z 8.05.1972)
- dom, pl. Kościuszki 16, 1825 r. (nr rej.: 923 z 29.12.1967)
- dom, pl. Kościuszki 17, poł. XIX w. (nr rej.: 924 z 29.12.1967)
- dom z oficyną, pl. Kościuszki 18, 1830 r., 1896 r. (nr rej.: A/84 z 23.09.2009)
- dom, pl. Kościuszki 20, 1825 r. (nr rej.: 925 z 29.12.1967)
- dom, pl. Kościuszki 22, 1830 r. (nr rej.: 926 z 29.12.1967)
- dom, ul. Mireckiego 13, drewniany, 1825 r. (nr rej.: 1099 z 8.05.1972)

²⁸ <http://www.stero.pl/mapa-pilica-szlak-kajakowy>

²⁹ <http://www.nid.pl/>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- dawna Szkoła Handlowa, obecnie liceum ogólnokształcące, ul. Mościckiego 22/24, 1903 r. (nr rej.: A/77 z 19.05.2009)
- bank z oficynami, ul. Mościckiego 33, 1923 r. (nr rej.: 433 z 15.02.1993)
- jatki, obecnie galeria „Pod Arkadami”, ul. Rzeźnicza 4, 1837 r. (nr rej.: 921 z 29.12.1967)
- dom, ul. Wojska Polskiego 18, 1 poł. XIX w. (nr rej.: 928 z 29.12.1967)
- zajazd, obecnie dom kultury, ul. Wojska Polskiego 34, 1825 r. (nr rej.: 929 z 29.12.1967)
- kościół parafialny p.w. św. Marcina Biskupa, drewniany, (w dzielnicy Tomaszowa Mazowieckiego – Białostrzegi), 1746 r. (nr rej.: 463 z 11.03.1957 oraz 349 z 21.06.1967)

Jak pokazuje tabela 21 w 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim funkcjonowało 6 różnego rodzaju obiektów stanowiących turystyczną bazę noclegową miasta. W innych porównywanych miastach liczba tego typu obiektów była zbliżona. W Piotrkowie Trybunalskim działało 8 obiektów noclegowych przeznaczonych dla turystów, w tym aż 6 hoteli. W Zgierzu zlokalizowanych było także 8 obiektów noclegowych. W Bełchatowie 6; w Pabianicach 5, a w Skierniewicach tylko 2. Stosunkowo liczna i zróżnicowana baza noclegowa w Tomaszowie Mazowieckim może działać dzięki znajdującym się w pobliżu miasta terenom rekreacyjnym i wypoczynkowym, takim jak Zalew Sulejowski oraz miejscowość letniskowo-sportowa jaką jest Spała. Potwierdzają to dane z wykresu 23, które pokazują brak zmian w liczbie miejsc noclegowych na przestrzeni lat 2007-2013.

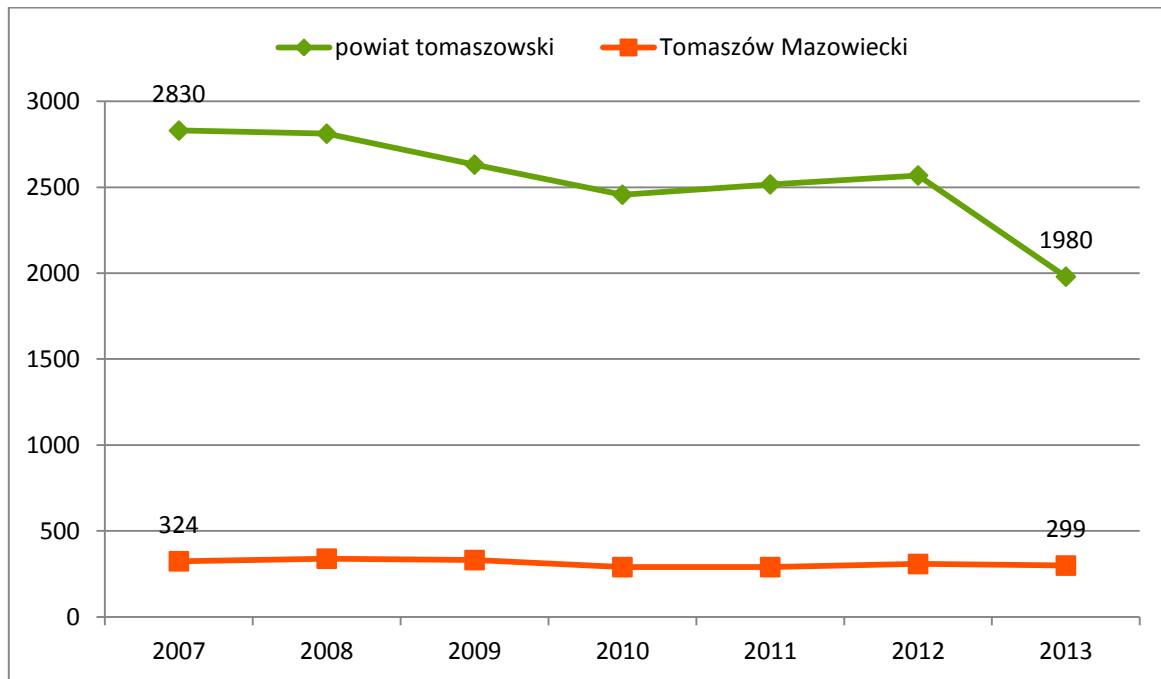
DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Tabela 21: Baza noclegowa w 2013 r. w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	hotele	motele	pensjonaty	inne obiekty hotelowe	szkolne schroniska młodzieżowe	ośrodki wczasowe	ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	hostele	zespoły domków turystycznych
Polska	2107	116	307	955	274	1047	432	110	394
Województwo łódzkie	112	11	3	85	5	11	22	11	16
Powiat tomaszowski	4	0	2	6	1	2	3	1	2
Tomaszów Mazowiecki	1	0	0	2	1	0	0	1	1
Piotrków Trybunalski	6	0	0	1	0	1	0	0	0
Skierniewice	0	0	0	2	0	0	0	0	0
Pabianice	5	0	0	0	0	0	0	0	0
Zgierz	2	0	0	5	0	0	1	0	0
Bełchatów	2	0	0	4	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Wykres 23: Zmian liczby miejsc noclegowych w obiektach noclegowych w latach 2007 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki i powiecie tomaszowskim.

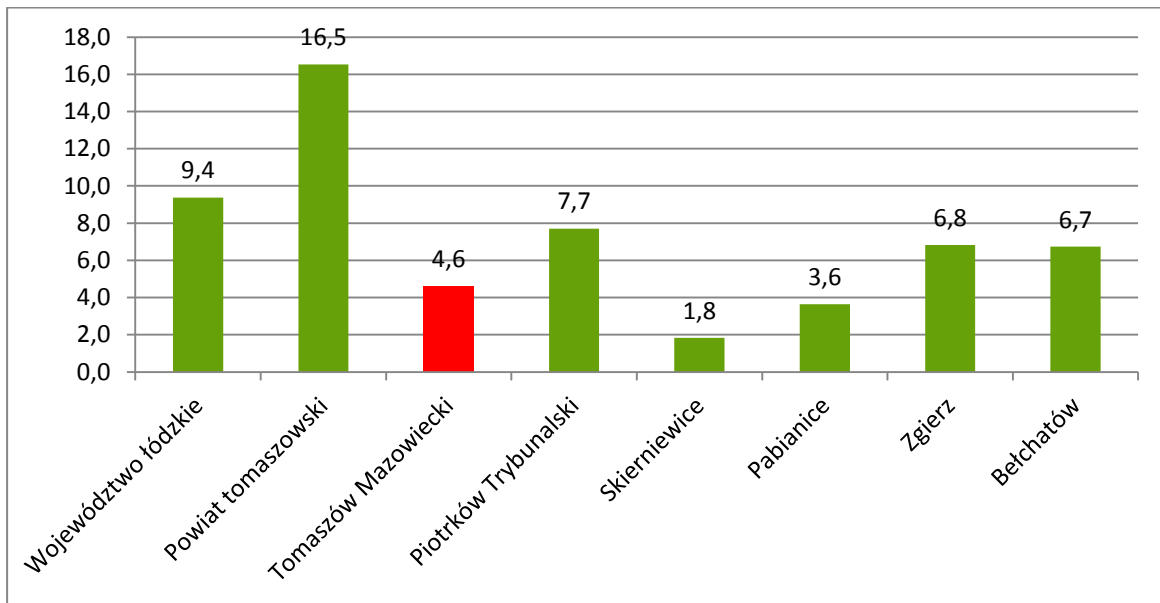

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Pod względem wskaźnika liczby miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców miasto Tomaszów Mazowiecki (4,6 miejsca) znajduje się za Piotrkowem Trybunalskim (7,7 miejsca), ale także za Zgierzem (6,8 miejsca) oraz Bełchatowem (6,7 miejsca). Wysoką pozycję dwóch ostatnich miast można tłumaczyć mniejszą niż w Tomaszowie Mazowieckim liczbą ludności w nich zamieszkujących, a także położeniem geograficznym i działalnością gospodarczą na ich terenie. Sąsiedztwo Łodzi powoduje, że Zgierz jest atrakcyjnym miejscem dla turystów biznesowych i dwudniowych, których głównym celem podróży jest właśnie Łódź. Na korzyść Bełchatowa działa obecność Elektrowni Bełchatów oraz Kopalni węgla brunatnego, które posiadają własne środki wypoczynkowe.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

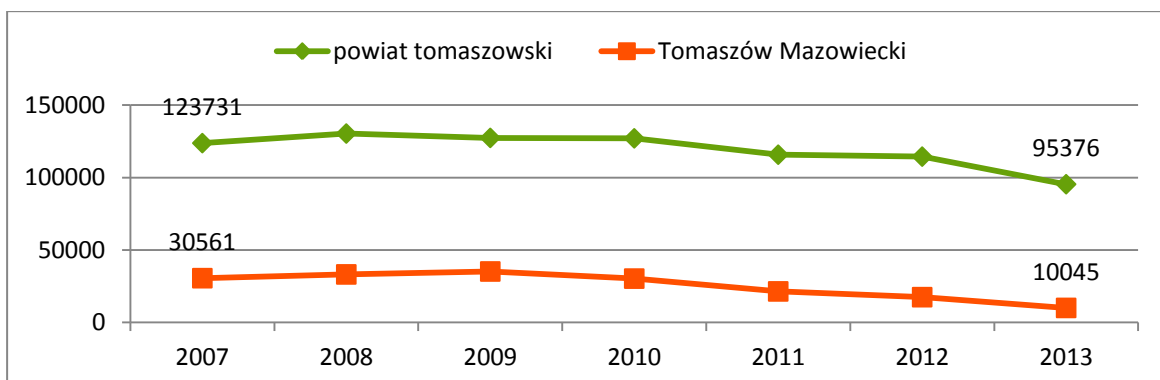
Wykres 24: liczba miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

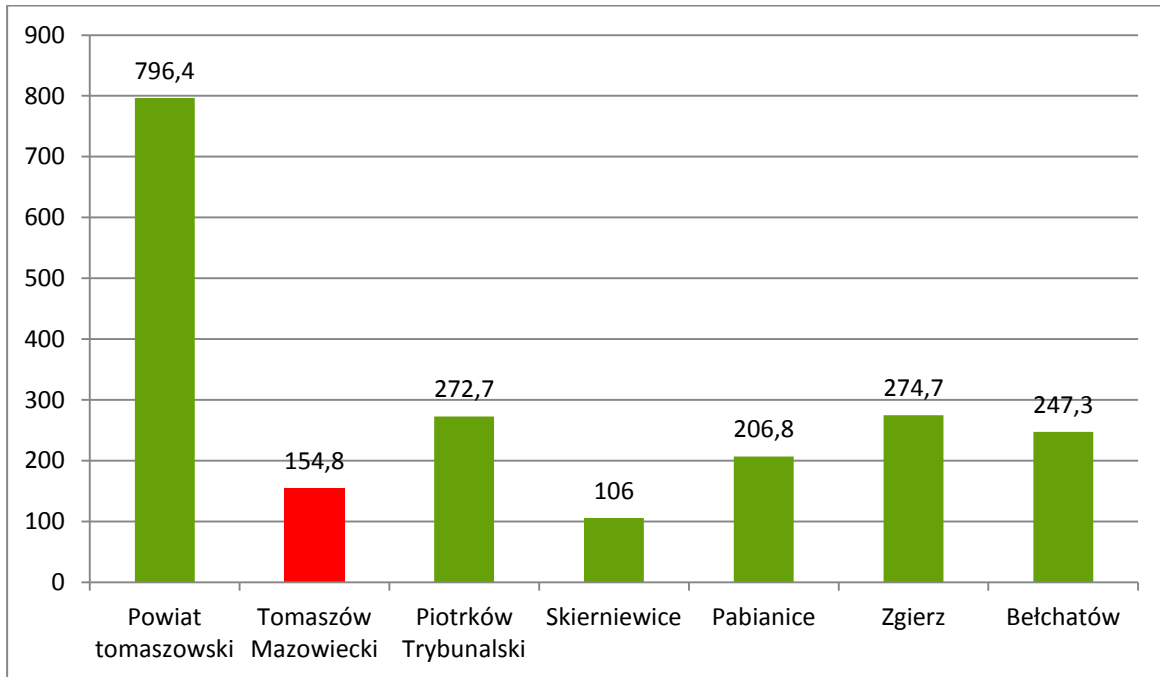
Pomimo stosunkowo dobrej bazy noclegowej w Tomaszowie Mazowieckim można zaobserwować stopniowy spadek osób korzystających z noclegów. W stosunku do 2007 r. spadek ten wyniósł ok. 67% i był najwyższy wśród omawianych miast. Oprócz Tomaszowa Mazowieckiego mniejszą liczbę turystów korzystających z noclegów zanotowały Skierniewice – spadek o ok. 39% w stosunku do 2007 r. – oraz Bełchatów – spadek o ok. 31% w omawianym okresie. Wzrost liczby osób, które przyjeżdżały w celach turystycznych i zatrzymywały się na nocleg widoczny był w Piotrkowie Trybunalskim (ok. 11% w stosunku do 2007 r.), Pabianicach (ok. 40%) oraz Zgierzu (ok. 17%). W efekcie wskaźnik liczby turystów korzystających z noclegów był jednym z najniższych obok Skierniewic (wykres 25). Sytuacja ta może być spowodowana rozwijaniem w sąsiedztwie Tomaszowa Mazowieckiego oferty noclegowej dla turystów bezpośrednio w miejscowościach, które są celem podróży (miejscowości nad Zalewem Sulejowskim Spała).

Wykres 25: Zmiana liczby turystów (korzystający z noclegów) w latach 2007 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki i powiecie tomaszowskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

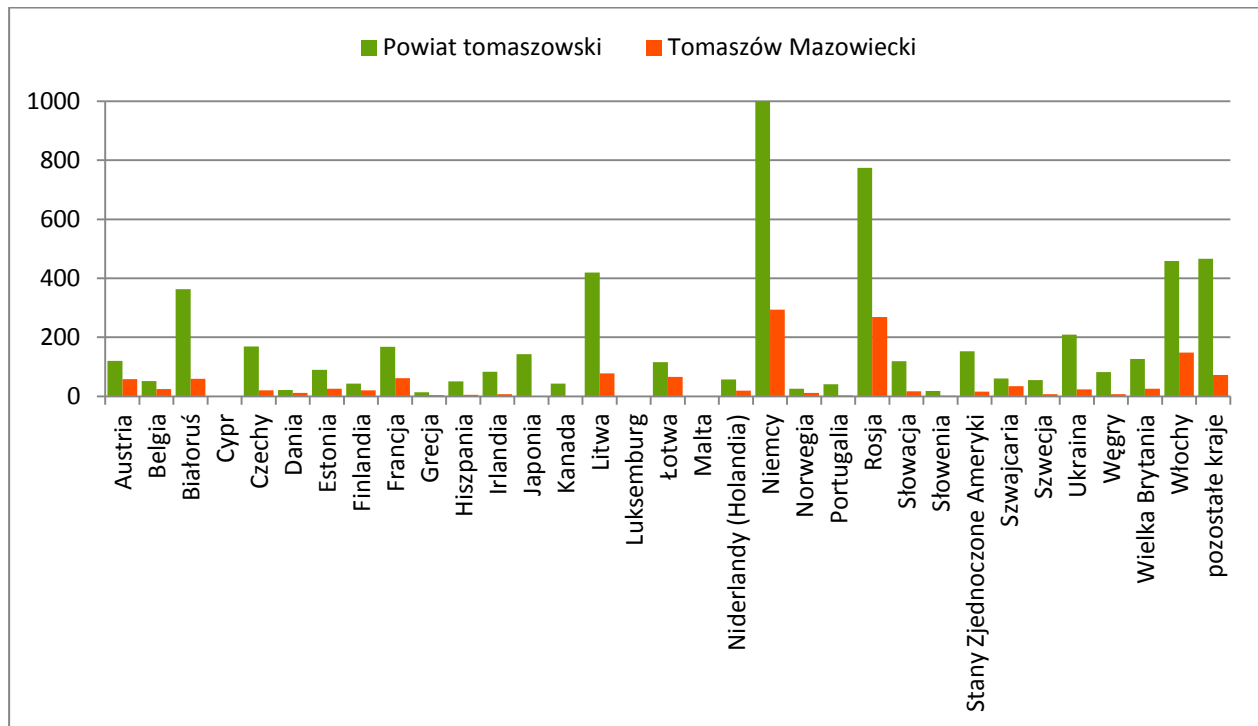
Wykres 26: Liczba turystów (korzystający z noclegów) na 1000 mieszkańców w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Zdecydowanie najliczniejszymi turystami w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. byli turyści krajowi (8659 os.), którzy stanowili 86% wszystkich turystów odwiedzających miasto. Pozostałe 1386 osób stanowili turyści zagraniczni. Najwięcej z nich przyjeżdżało z Niemiec, bo aż 21% ogółu turystów spoza granic Polski. Drugim krajem, z którego turyści najchętniej przyjeżdżali do Tomaszowa Mazowieckiego była Rosja – 19,5% oraz Włochy – 10%. Struktura ruchu turystycznego ze względu na pochodzenie turystów zagranicznych w powiecie tomaszowskim odpowiadała generalnie tej dla miasta, z tym wyjątkiem, że teren powiatu odwiedzali chętnie także Litwini, Białorusini i Ukraińcy.

Wykres 27: Turyści korzystający z noclegów w 2013 r. w mieście Tomaszów Mazowiecki i powiecie tomaszowskim wg krajów pochodzenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

5. Ochrona zdrowia i opieka medyczna

Jakość i dostępność do systemu publicznej opieki zdrowotnej jest podstawowym miernikiem wysokiego poziomu usług publicznych. Przyczynia się także do wzmocnienia atrakcyjności miejscowości jako miejsca do życia oraz pracy dla mieszkańców innych gmin. W miastach będących stolicami powiatu, jakim jest m. in. Tomaszów Mazowiecki, istotne znaczenie dla skutecznej ochrony zdrowia i opieki medycznej ma szpital. Zapewnia on nie tylko podstawową opiekę lekarską i pielęgniarską, działanie szpitalnego oddziału ratunkowego, ale świadczy także specjalistyczne usługi z zakresu ochrony zdrowia.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego działa tylko jedna placówka szpitalna przy ulicy Jana Pawła II 35. Szpital, który działał od lat 90-tych XIX wieku, w 2008 r. został przekształcony w spółkę prawa handlowego, czyli Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej – Tomaszowskie Centrum Zdrowia. Jedynym udziałowcem spółki jest powiat tomaszowski. Centrum zdrowia jest cenione za wysoką jakość świadczonych usług. W 2013 r. w ogólnopolskim konkursie Perły Medycyny placówka ta otrzymała I nagrodę w kategorii szpitale niepubliczne powyżej 400 łóżek³⁰

W Tomaszowskim Centrum Zdrowia działają następujące oddziały:

- oddział anestezjologii i intensywnej terapii,
- oddział chirurgiczny,

³⁰ <http://www.szpitalwtomaszowie.pl/rys-histyczny.html>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

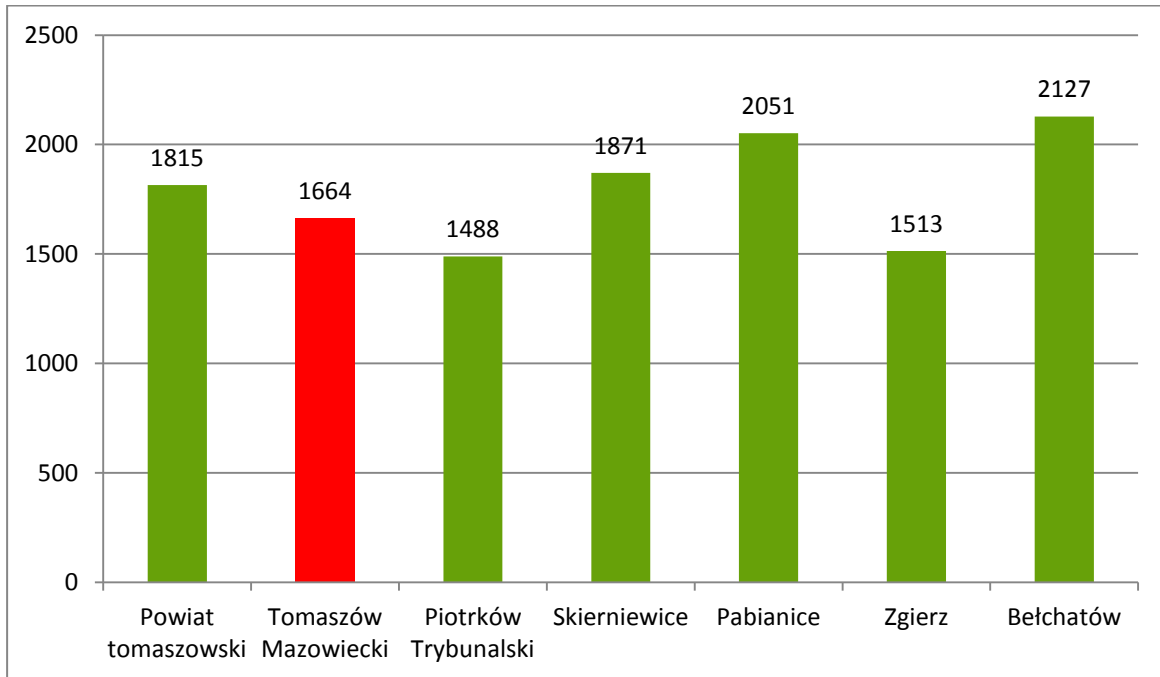
- oddział chirurgii urazowo-ortopedycznej,
- oddział chorób wewnętrznych,
- oddział ginekologiczno-położniczy,
- oddział neurologiczny,
- oddział noworodkowy,
- oddział obserwacyjno-zakaźny,
- oddział otolaryngologiczny,
- oddział pediatriczny,
- oddział psychiatryczny,
- oddział rehabilitacyjny,
- pododdział urologiczny,
- blok operacyjny,
- zakład pielęgnacyjno – opiekuńczy,
- ratownictwo medyczne (4 zespoły stacjonujące na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki (2 zespoły), Ujazd (1 zespół) oraz Rzeczyca (1 zespół)),
- szpitalny oddział ratunkowy,
- Centrum Kardiologii Allenort.

W Tomaszowskim Centrum Zdrowia istnieje możliwość wykonywania specjalistycznych badań i zabiegów dzięki nowoczesnemu laboratorium, w którym znajdują się pracownie analityki ogólnej, chemii klinicznej i immunochemii, hematologii i koagulologii, bakteriologii, serologii transfuzjologicznej oraz punkt pobrań dla pacjentów ambulatoryjnych. Na terenie placówki funkcjonuje także pracownia RTG oraz stacja dializ. Co więcej, w centrum zdrowia działa 18 poradni specjalistycznych (alergologiczna dla dzieci, chirurgii ogólnej, chirurgii onkologicznej, chirurgii urazowo-ortopedycznej, chorób zakaźnych, diabetologiczna, fizjoterapii, ginekologiczno-położnicza, gruźlicy i chorób płuc, leczenia uzależnień, medycyny pracy, neonatologiczna, neurologiczna, okulistyka, otolaryngologiczna, psychologiczna, urologiczna oraz zdrowia psychicznego). Tomaszowskie Centrum Zdrowia zapewnia również mieszkańcom miasta i powiatu tomaszowskiego usługę nocnej pomocy lekarskiej, która funkcjonuje codziennie w godzinach od 18.00 – 8.00.

O dostępności usług opieki zdrowotnej w mieście, oprócz obecności szpitala, świadczyć może liczba przychodni lekarskich. Wskaźnik ten jest o tyle istotny, że stanowi kluczowy element codziennej profilaktyki zdrowotnej, a to oznacza, że tego typu placówki są znacznie częściej odwiedzane przez pacjentów niż np. szpitale.

W 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki działało 12 POZ oraz pomoc nocna świadczona przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia. W całym powiecie tomaszowskim funkcjonowało 66 tego typu placówek, zarówno publicznych, jak i niepublicznych. Jak pokazuje wykres 28 stosunek liczby mieszkańców przypadających na 1 przychodnię w Tomaszowie Mazowieckim wynosi 1664 osoby i jest niższy niż średnia dla powiatu tomaszowskiego (1815 osoby na 1 przychodnię). Należy uznać to za umiarkowanie dobry wskaźnik. Nieco lepsza sytuacja pod względem dostępności przychodni dla mieszkańców jest w Piotrkowie Trybunalskim (1488 osoby na 1 przychodnię) oraz w Zgierzu (1513 osoby na 1 przychodnię).

Wykres 28: Liczba mieszkańców na 1 przychodnię w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

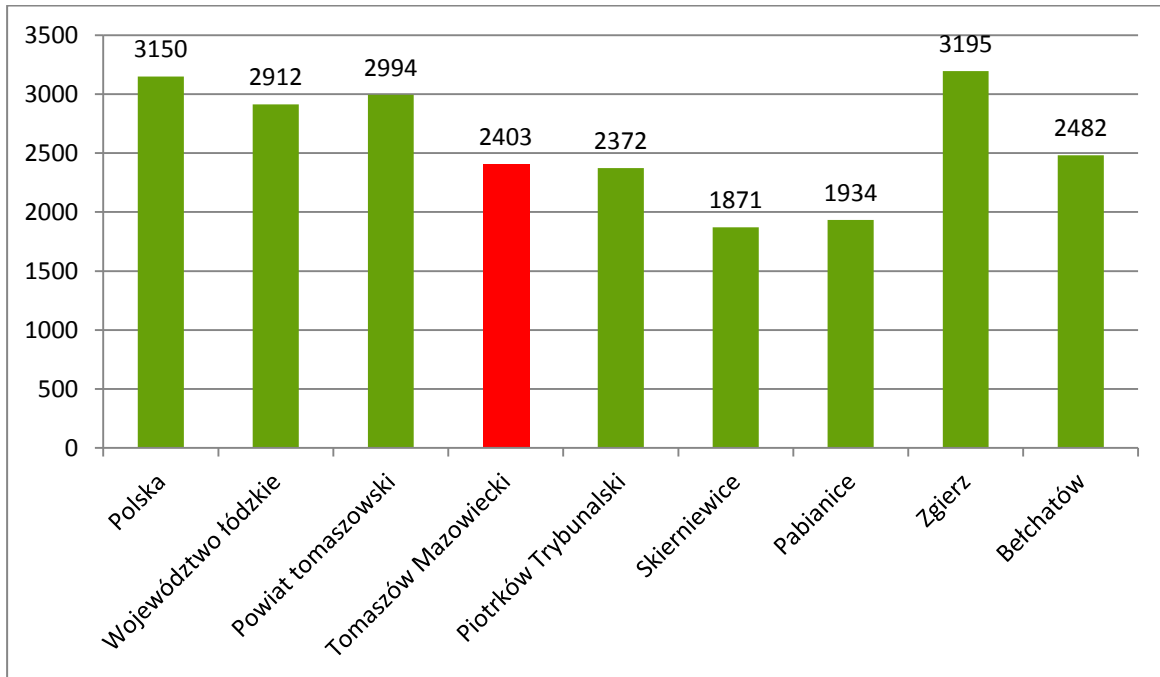

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

O dostępności mieszkańców do opieki medycznej na terenie gminy świadczyć może także liczba osób przypadających na 1 aptekę. Jak pokazuje wykres 29, sytuacja w Tomaszowie Mazowieckim pod tym względem jest dobra. W mieście na jedną aptekę przypada 2403 osoby i jest to znacznie mniej niż średnia dla województwa łódzkiego (2912 os.) oraz kraju (3150).

Jednym ze wskaźników pokazujących stan zdrowotny mieszkańców gminy jest liczba porad lekarskich w przeliczeniu na 100 mieszkańców. Duża liczba porad może świadczyć o nie najlepszej sytuacji zdrowotnej, ale może jednocześnie wskazywać na większą dbałość o zdrowie. Także pod tym względem Tomaszów Mazowiecki wskaźnik ten jest wysoki. W mieście na 100 mieszkańców przypada 583 porad lekarskich. Jest to aż o 42% więcej niż średnia dla kraju i 26% więcej niż średnia dla województwa łódzkiego. Lepszą sytuację jeżeli chodzi o omawiany wskaźnik ma tylko Piotrków Trybunalski – 618 porad na 100 mieszkańców.

Wykres 29: Liczba mieszkańców na 1 aptekę ogólnodostępną w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

6. Pomoc społeczna

W Tomaszowie Mazowieckim działa 8 podmiotów świadczących usługi w obszarze opieki społecznej dla mieszkańców miasta. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych są jednostkami podległymi gminie miejskiej. Pozostałe podmioty świadczące usługi z zakresu pomocy społecznej działające na terenie Tomaszowa Mazowieckiego podlegają władzom powiatu tomaszowskiego.

- **Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej** – świadczy pomoc dla osób i rodzin, które z przyczyn obiektywnych nie są w stanie zaspokoić swoich elementarnych potrzeb życiowych. Ośrodek odpowiada za wypłatę świadczeń rodzinnych, funduszu alimentacyjnego oraz zasiłku pielęgnacyjnego.
- **Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych** – jest jednostką miejską, która prowadzi kompleksową rehabilitację dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, osób poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych oraz sportowców. Ośrodek posiada rozbudowany pion medyczny (kinezyterapeuci, fizykoterapeuci, masażyści, pielęgniarki, pedagodzy, psychologowie, logopedzi, lekarze rehabilitacji) oraz pion administracyjno-techniczny. W związku z szerokim zakresem realizowanych zadań, ośrodek posiada wysokiej jakości sprzęt rehabilitacyjny.
- **Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna** zajmuje się:

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

- wspomaganie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży (efektywne uczenie się, negocjacyjne rozwiązywanie konfliktów i problemów, inne umiejętności z zakresu komunikacji społecznej);
 - profilaktykę uzależnień wśród dzieci i młodzieży, w tym pomoc psychologiczno-pedagogiczna dla dzieciom i młodzieży z grup ryzyka;
 - terapię zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych;
 - wsparciem w dokonywaniu wyboru kierunku kształcenia i planowania kariery zawodowej dla młodzieży.
- **Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie** – podejmuje działania umożliwiające osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych. W tym celu świadczy usługi psychologiczne, prawne i pedagogiczne osobom i rodzinom znajdującym się w sytuacjach kryzysowych, w tym spowodowanych przemocą w rodzinie. Od 2008 r. centrum realizuje projekt „Nowa Szansa”, który wspomaga osoby niepełnosprawne w aktywizacji zawodowej i integracji społecznej.
- **Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi** – realizuje działania wspomagające dla osób z zaburzeniami psychicznymi, mającymi trudności z kształtowaniem swoich stosunków z otoczeniem. Oferta tej instytucji przeznaczona jest dla osób dorosłych przewlekłe chorych psychicznie i niepełnosprawnych intelektualnie z terenu powiatu tomaszowskiego.
- **Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Stowarzyszeniu Rodzin Dzieci i Osób Niepełnosprawnych** – ośrodek poprzez codzienne zajęcia wspiera dzieci i osoby niepełnosprawne we wszystkich sprawach życiowych, a także pomaga im nabyć odpowiednie kompetencje do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Ośrodek działa przy ul. Farbiarskiej 21/23.

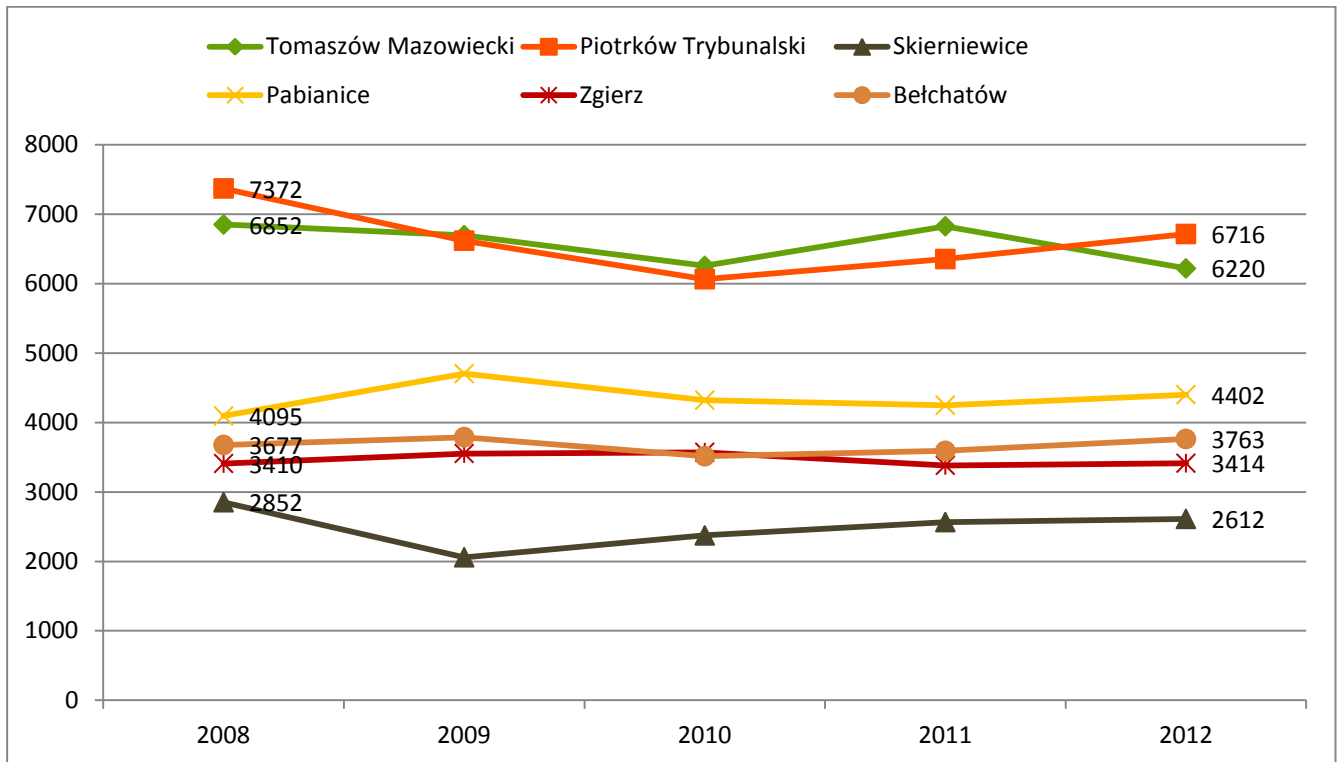
Niezależnie od powyższych placówek w mieście działają również dwa Domy Pomocy Społecznej podlegające władzom powiatu.

Na terenie miasta funkcjonuje także Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (ul. I. Mościckiego 31/33), który świadczy działania z zakresu pomocy społecznej dla mieszkańców gminy wiejskiej Tomaszów Mazowiecki.

Jak pokazuje wykres 30 Tomaszów Mazowiecki w latach 2008-2012 miał jedną najwyższych liczbę osób korzystających ze świadczeń środowiskowej opieki społecznej. W 2012 r. takich osób w mieście było 6220. W Piotrkowie Trybunalskim, który także miał wysoką liczbę osób wspieranych przez pomoc społeczną, wynosiła ona 6716. Pozytywnym aspektem opisanej sytuacji z lat 2008-2012 jest spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej. w porównaniu do 2008 r. aż o 10%. Należy jednak zaznaczyć, że 9% spadek w latach 2008-2012 odnotowały także Skierniewice i Piotrków Trybunalski. W pozostałych porównywanych miastach liczba osób korzystających z pomocy społecznej wzrosła z 0,1% (Zgierz) do 7% (Pabianice). Spadek w powiecie tomaszowskim w omawianym okresie wyniósł aż 12,3%.

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

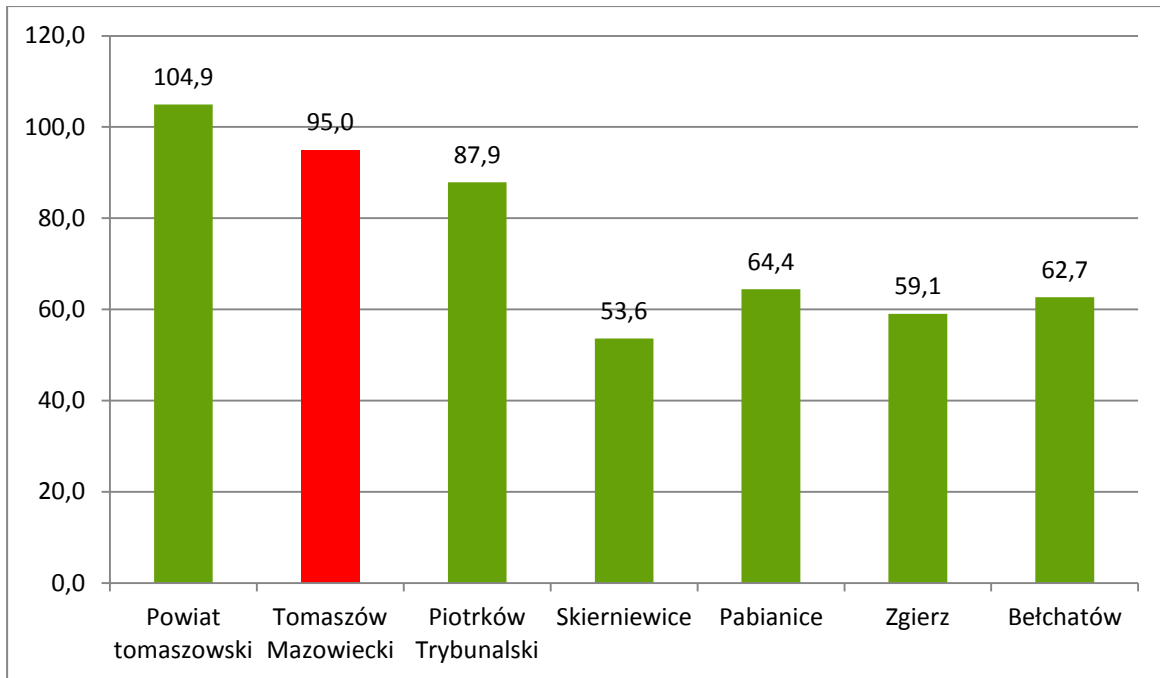
Wykres 30: Zmiana liczby osób korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej w latach 2008 – 2012 w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Pomimo pozytywnej tendencji spadku liczby osób będących beneficjentami pomocy społecznej w Tomaszowie Mazowieckim nadal sytuacja pod tym względem nie jest najlepsza. Jak pokazuje wykres 31 stosunek liczby osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców miasta jest nadal najwyższy.

Wykres 31: Liczba mieszkańców korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w 2012 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

7. Bezpieczeństwo publiczne

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego działały następujące podmioty świadczące usługi w obszarze bezpieczeństwa publicznego:

- Powiatowa Komenda Policji (ul. O.Lange 44)
- Powiatowa Komenda Państwowej Straży Pożarnej (ul. Warszawska 105)
- Ochotnicza Straż Pożarna w Tomaszowie Mazowieckim – Białobrzegi (ul. Opoczyńska 3)
- Ochotnicza Straż Pożarna w Tomaszowie Mazowieckim – Ludwików³¹
- Straż Miejska (ul. P.O.W. 10/16)³²

Według informacji ze strony internetowej Powiatowej Komendy Policji w Tomaszowie Mazowieckim liczba wypadków pomiędzy 2010 r. a 2012 r. spadła aż o ok. 35% - 102 do 67. Jednocześnie spadła liczba rannych ze 119 w 2010 r. do 70 w 2012 r. Pomimo tak dobrej tendencji wzrosła liczba osób zabitych w wypadkach z 4 do 6 w omawianym okresie. Liczba kolizji drogowych, czyli lżejszych wypadków drogowych, w których obrażenia poszkodowanych nie trwają dłużej niż 7 dni, utrzymywała się mniej więcej na jednym poziomie. W 2010 r. w Tomaszowie Mazowieckim wydarzyło się 461 kolizji, w 2011 r. 452 kolizje i w 2012 r. 453 kolizji³³.

³¹ http://www.powiat-tomaszowski.pl/content.php?cms_id=1064&lang=pl

³² <http://www.tomaszow-maz.pl/sm/>

³³ <http://www.tomaszow-mazowiecki.policja.gov.pl/images/stories/Narada/NaradaRocznaLuty2013.pdf>

8. Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców

Ważną sferą życia gminy jest aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców. Ich zaangażowanie świadczy o dużym potencjale kapitału społecznego oraz głębokiej świadomości obywatelskiej. Na poziomie lokalnym działalność stowarzyszeń, fundacji, towarzystw, klubów, kół oraz innych form, w których zrzeszają się mieszkańcy dotyczy głównie poprawy jakości życia oraz podtrzymywania lokalnej świadomości kulturowej i historycznej. Organizacje obywatelskie niejednokrotnie biorą udział także w podejmowaniu decyzji na rzecz rozwoju miasta w ramach procesów partycypacyjnych.

W Tomaszowie Mazowieckim działa 114 różnego rodzaju organizacji zaliczanych do trzeciego sektora m.in.: 13 fundacji, 71 organizacji pozarządowych, 20 klubów sportowych, 4 grupy nieformalne zgłoszone do urzędu miasta, 4 terenowe oddziały Ochotniczej Straży Pożarnej oraz 1 spółdzielnia socjalna - Tomaszowska Spółdzielnia Socjalna "Impuls"³⁴. Zakres działalności organizacji społecznych w Tomaszowie Mazowieckim jest zróżnicowany, najczęściej jednak dotyczy promocji sportu i kultury fizycznej (np. Łódzki Okręgowy Związek Kajakowy, Miejskie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej), ochrony zdrowia (np. Tomaszowskie Stowarzyszenie Amazonek, Fundacja Tomaszowskiego Centrum Zdrowia, Fundacja Hipoterapia "Mogę więcej"), historii i kultury (np. Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej "Batalion Tomaszów", Stowarzyszenie Historyczno - Kulturalne "Dla Białostrzegów") oraz przedsiębiorczości (np. Stowarzyszenie Kupców Targowiska Miejskiego w Tomaszowie Mazowieckim, Stowarzyszenie Kupców i Przedsiębiorców Powiatu Tomaszowskiego). W mieście działają też oddziały ogólnopolskich organizacji np. Polski Związek Głuchych, Polski Związek Niewidomych czy Polski Związek Wędkarski.

Interesującym wskaźnikiem poziomu aktywności obywatelskiej, ale także zainteresowania władzy miasta mieszkańcami i chęcią ich włączenia w proces decyzyjny jest liczba przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz osób biorących w nich udział. Od 2008 r. sytuacja pod względem liczby konsultowanych dokumentów uległa poprawie. W 2008 r. poddano konsultacjom społecznym jeden dokument. W 2010 r. było to już 6 dokumentów, a w 2011 r. 5. W kolejnych latach wskaźnik ten nieco spadł. W 2012 r. konsultowano dwa dokumenty, a rok później 3. Inaczej wyglądał wskaźnik osób biorących udział w konsultacjach. W 2008 r. wynosił 64 osoby, by w kolejnych latach stopniowo się zmniejszać. W 2013 r. w konsultacjach uczestniczyło 21 osób.

Zmniejszająca się liczba osób biorących udział w konsultacjach społecznych jest niekorzystnym zjawiskiem w gminach. Oznacza to zanik przepływu informacji na linii władze miasta – mieszkańcy i tym samym zanik dialogu obywatelskiego w mieście. Aby przeciwdziałać temu zjawisku władze miasta powinny po pierwsze, usprawnić proces konsultacji. Może się to odbywać poprzez wykorzystanie mediów lokalnych i obywatelskich do informowania o konsultacjach, a także organizowanie konsultacji w różnych miejscach miast, co będzie bardziej dogodnie dla mieszkańców. Po drugie, władze miasta mogą skorzystać z doświadczeń i warsztatu organizacji pozarządowych w prowadzeniu konsultacji. Współpraca z tymi podmiotami pozwoli rozwijać także współpracę międzysektorową.

³⁴ Źródło: <http://www.cdsiw.tomaszow.miasta.pl/>

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Poziom aktywności obywatelskiej może być mierzony także uczestnictwem mieszkańców w wyborach powszechnych oraz referendach zarówno tych ogólnokrajowych, jak i lokalnych. Dane dotyczące partycypacji mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego oraz porównywalnych miast w wyborach krajowych i samorządowych zostały przedstawione w tabeli 23. Frekwencja w Tomaszowie Mazowieckim w poszczególnych wyborach była wyższa niż frekwencja w całym powiecie tomaszowskim. Zarówno w wyborach na prezydenta w 2005 i 2010 r. omawiany wskaźnik w Tomaszowie Mazowieckim nie odbiegał znacząco od pozostałych porównywalnych miast. Nieco niższa frekwencja na tle pozostałych analizowanych jednostek terytorialnych obserwowana była w Tomaszowie Mazowieckim w czasie wyborów parlamentarnych zarówno w 2007 r. jak i 2011 r. Tomaszów Mazowiecki miał wyższą frekwencję wyborach samorządowych niż porównywalne wielkościowo miasta – Bełchatów oraz Pabianice. Niemniej jednak w czasie tych samych wyborów w Tomaszowie Mazowieckim można było zaobserwować wyraźnie niższą frekwencję w niż w Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach (miasta na prawach powiatu) oraz całym powiecie tomaszowskim.

Na poziom frekwencji wpływają różne czynniki. Niemniej jednak im jest ona wyższa tym wyższa jest polityczna świadomość obywatelska. Niski odsetek osób biorących udział w wyborach samorządowych w Tomaszowie Mazowieckim świadczyć może, że mniej aktywnie uczestniczą oni w podejmowaniu decyzji w sprawach lokalnych niż ogólnokrajowych.

Tabela 22: Frekwencja mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego w pierwszej turze wyborów prezydenckich i samorządowych oraz w wyborach parlamentarnych na tle porównywanych jednostek terytorialnych [w %]

jednostka terytorialna	wybory Prezydenta RP		wybory do Sejmu i Senatu RP		wybory samorządowe	
	2005	2010	2007	2011	2006	2010
Polska	49,74	55,31	53,88	48,92	45,99	47,32
województwo łódzkie	49,66	56,00	53,98	-	45,69	46,53
powiat tomaszowski	49,42	57,95	52,38	48,04	50,08	51,07
Tomaszów Mazowiecki	50,02	58,14	55,02	49,96	41,64	44,06
Piotrków Trybunalski	53,59	58,29	58,43	52,63 (52,57 Senat)	46,73	47,36
Pabianice	51,93	57,14	58,73	53,13 (53,08 Senat)	38,12	38,02
Bełchatów	51,40	59,76	56,17	52,59	40,66	43,62
Skierniewice	52,06	59,28	59,01	53,72 (53,69)	44,25	46,25

				Senat)		
--	--	--	--	--------	--	--

źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej [pkw.gov.pl]

Sfera społeczna – podsumowanie

Mocne strony

1. Duża liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych (18) w porównaniu do innych podobnych wielkościowo miast w województwie łódzkim (w Skierniewicach zlokalizowanych było 15 tego typu obiektów; w Pabianicach – 16; w Zgierzu – 15; w Bełchatowie – 12);
2. Wysoki wskaźnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych i gimnazjów, który oznacza, że do szkół w Tomaszowie Mazowiecki uczęszczają dzieci spoza terenu miasta;
3. Funkcjonujące w mieście filie szkół wyższych - Filia Uniwersytetu Łódzkiego, Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Zamiejscowy Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim;
4. Organizowanie licznych imprez kulturalnych o charakterze ponadlokalnym i lokalnym;
5. Aktywna działalność ośrodków i domów kultury oraz bibliotek publicznych, która przekłada się na stosunkowo wysokie uczestnictwo mieszkańców wydarzeniach kulturowych w mieście w porównaniu do innych podobnych miast w województwie łódzkim;
6. Bogata infrastruktura sportowa oraz liczne kluby i stowarzyszenia sportowe na terenie miasta;
7. Atrakcyjne miejsce turystyczne (w tym okolice Tomaszowa Mazowieckiego), z licznymi szlakami turystycznymi, kulturowymi i tematycznymi oraz zabytkami na terenie miasta;
8. Wysoki potencjał turystyczny miasta dzięki rezerwatowi Niebieskie Źródła, Grotom Nagórzyckim oraz Skansenowi Rzeki Pilicy;
9. Stosunkowo liczna i zróżnicowana baza noclegowa, działająca dzięki znajdującym się w pobliżu miasta terenom rekreacyjnym i wypoczynkowym (m.in. w pobliskiej Spale);
10. Bogata oferta podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej, którą zapewnia Tomaszowskie Centrum Zdrowia;
11. Dobrze wyposażony Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych oferujący szeroki zakres usług rehabilitacyjnych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, osób poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych oraz sportowców;
12. Dobra dostępność mieszkańców do przychodni lekarskich i aptek. W mieście na jedną aptekę przypada 2403 osoby i jest to znacznie mniej niż średnia dla województwa łódzkiego (2912 os.) oraz kraju (3150);
13. Duża liczba stowarzyszeń, fundacji oraz innych instytucji trzeciego sektora (13 fundacji, 71 organizacji pozarządowych, 20 klubów sportowych, 1 podmiot prowadzący działalność pożytku publicznego, 4 grupy nieformalne zgłoszone do urzędu miasta, 4 terenowe oddziały Ochotniczej Straży Pożarnej oraz 1 spółdzielnia socjalna).

Słabe strony

1. Utrzymujący się od dłuższego czasu ujemny przyrost naturalny w mieście co pogłębia procesy starzenia społeczeństwa miasta;
2. Utrzymujące się ujemne saldo ruchu wędrownego, oznaczające większą liczbę emigrantów wyjeżdżających z miasta niż imigrantów do niego przyjeżdżających co świadczy o procesach depopulacji;
3. Wysoki wskaźnik feminizacji, czyli liczba kobiet przypadających na 100 mężczyzn (113 kobiet na 100 mężczyzn) w porównaniu do powiatu tomaszowskiego (108 kobiet na 100 mężczyzn), województwa łódzkiego (110 kobiet na 100 mężczyzn), a nawet kraju (107 kobiet na 100 mężczyzn);
4. Najniższa liczba zawartych małżeństw na 1000 mieszkańców (3,6) spośród innych porównywanych wielkościami miast (Piotrków Trybunalski - 4,5; Skierniewice - 4,5; Pabianice - 4,2; Zgierz - 4,1; Bełchatów - 5,9) co pogłębia niekorzystne już wskaźniki ujemnego przyrostu naturalnego;
5. Wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego, czyli stosunku liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (63,2 osoby), spośród porównywalnych pod względem liczby ludności miast w województwie łódzkim (np. Piotrków Trybunalski - 61 os.), co oznacza większe obciążenie osób pracujących i ich dochodów związane z koniecznością zaspokojenia potrzeb osób, które opuściły rynek pracy;
6. Stosunkowo niski odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym; w 2013 r. wynosił 75,2% i jest niższy niż np. w Skierniewicach - 89,9%, czy w Pabianicach - 86,1%;
7. Spadek osób korzystających z noclegów, pomimo stosunkowo dobrej bazy noclegowej;
8. Stosunkowo duża liczba osób korzystających ze świadczeń środowiskowej opieki społecznej. Przykładowo w 2012 r. było to 6220 os.; a w Skierniewicach - 2612 os.; w Pabianicach - 4402 os.; w Zgierzu - 3414 os.; w Bełchatowie - 3763 os.;

DIAGNOZA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO

Źródła:

- Bank Danych Lokalnych GUS
- „Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Tomaszowskiego na lata 2007 – 2015” z poszerzoną prognozą do roku 2020, lipiec 2007, http://www.powiat-tomaszowski.pl/content.php?cms_id=24&lang=pl&p=p4
- Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego miasta Tomaszów Mazowiecki 2008-2022, wiosna-jesień 2007, <http://www.tomaszow-maz.eu/537-465439e237a82.htm>
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, 26 luty 2013 r.
- Rejestr Obszarów Górniczych - <http://baza.pgi.gov.pl/>
- Program ochrony środowiska dla miasta Tomaszowa Mazowieckiego, załącznik do Uchwały Rady Miejskiej Nr XXV/252/04 z dnia 30 czerwca 2004 roku w sprawie uchwalenia "Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego"
- Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2008-2015, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=180174
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Roczna ocena jakości powietrza w województwie łódzkim w 2013 r., Łódź 2014
- Aktualizacja Planu Gospodarki Odpadami dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2010-2013, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=230884
- Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2008-2015, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=230915
- Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013 aktualizacja na rok 2012, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=228688
- Krajowy System Informatyczny, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/analizyraportypodsumowania/strony/ksi.aspx>
- Mapa dotacji UE, <http://mapadotacji.gov.pl/>
- Dane ze strony Zakładu Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o. o., <http://zgwk.pl/>
- Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2009-2013, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=153969
- Wieloletnia Prognoza Finansowa Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2012 – 2042, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=235476
- Wieloletni plan inwestycyjny dla miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013 (aktualizacja na rok 2010), http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=159793
- Strona Urzędu Miasta Tomaszów Mazowiecki, <http://www.tomaszow-maz.eu>
- Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013 aktualizacja na rok 2012
- Sprawozdanie z działalności powiatowych urzędów pracy w miastach + strony tych urzędów
- J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna 2013*.
- J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002.